

“Mie oon ollu ehkä semmonen niinku kameleontti”

Viiden entisen nuoren hoivaajan identiteetin tarkastelu

Heljä Kaskenluoma

Sanna Turunen

Itä-Suomen Yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteiden ja psykologian osasto

Psykologian oppiaine

17.5.2021

Itä-Suomen yliopisto, filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteiden ja psykologian osasto

Psykologian oppiaine

Kaskenluoma, Heljä ja Turunen, Sanna: "Mie oon ollu ehkä semmonen niinku kameleontti".
Viiden entisen nuoren hoivaajan identiteetin tarkastelu.

Opinnäytetutkielma, 104 sivua, 2 liitettä (14 sivua)

Tutkielman ohjaajat: yliopistolehtori Kati Kasanen, yliopisto-opettaja Iija den Herder

Toukokuu 2021

Asiasanat: nuori hoivaaja, identiteetti, kertomus, narratiivinen tutkimus, identiteettidilemma, pienet kertomukset

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin narratiivisen tutkimusperinteen ja bambergilaisen pienten kertomusten lähestymistavan kautta viiden entisen nuoren hoivaajan identiteetin rakentumista ja siihen liittyvää neuvottelua. Tutkielmamme tavoitteena oli analysoida ja kuvailla sitä, miten identiteettityön prosessit tulivat esiin haastateltujen puheesta erotettavissa pienissä kertomuksissa.

Tutkielman aineistona oli Itä-Suomen yliopiston psykologian oppiaineen ja ALISA-projektin kanssa yhteistyössä keräämä teemahaastatteluaineisto. Aineisto koostui viiden entisen nuoren hoivaajan kertomuksesta itsestään nuorena hoivaajana, sekä heidän nykyisestä elämäntilanteestaan. Haastatteluaineistoa lähestyttiin Michael Bambergin luoman pienten kertomusten lähestymistavan kautta analysoiden kertomusten sisällä tapahtuvaa positiointia kolmen identiteettityön dilemman mukaisesti. Analyysissä tarkasteltiin haastateltujen kertomuksia toimijana ja toiminnan kohteena olemisen, erilaisuuden ja samankaltaisuuden, sekä pysyvyyden ja muutoksen ulottuvuuksien kautta.

Haastateltavien kertomuksissa entisellä nuorella hoivaajuudella oli tärkeä rooli identiteettityön kannalta; tämä oli nähtävissä kaikkia dilemmoja tarkasteltaessa. Nuori hoivaajuus nousi kertomuksissa esiin haastateltujen toimijuutta rajoittavana tekijänä, josta vapautumisesta haastatellut neuvottelivat etenkin lapsuuden jälkeiseen elämään liittyvässä kerronnassa ja entisen nuoren hoivaajan identiteettiä rakentaessaan. Se myös loi kertomuksiin rajankäyntiä oman erilaisuuden ja samankaltaisuuden kokemusten välillä niin, että kerronnassa korostuivat erilaisuuden kokemukset suhteessa muihin, joilta nuoren hoivaajuuden kokemus puuttui. Pysyvyyttä ja muutosta kartoittavan ajallisen dilemman kohdalla oli havaittavissa kertomuksissa rakentuva ero nuoren hoivaajuuden ja entisen nuoren hoivaajuuden välille, joka rakentui kertomuksissa pitkänä, usein vielä keskeneräisenä prosessina.

University of Eastern Finland, Philosophical Faculty

School of Educational Sciences and Psychology

Institute of Psychology

Kaskenluoma, Heljä and Turunen, Sanna: "Maybe I've been sort of like a chameleon." Identity analysis of five former young carers

Thesis, 104 pages, 2 appendices (14 pages)

Supervisors: University lecturer Kati Kasanen, University teacher Iija den Herder

April 2021

Keywords: young carer, identity, narrative, narrative research, identity dilemma, small stories

In this thesis the processes of identity construction and negotiation of five former young carers were examined within the framework of narrative and small story research. The aim of the thesis was to analyse and describe how the processes of identity work were made visible in the small stories contained within the speech produced by the interviewees.

The research material for this thesis consisted of data from theme interviews conducted in cooperation by the Institute of Psychology at the University of Eastern Finland and the ALISA project. The material contained the narrative accounts of five former young carers, which focused on their experiences of being young carers, as well as their current life circumstances. Michael Bamberg's small story research served as an approach to the interview material, which was analysed focusing on narrative positioning within three dilemmas of identity work as outlined by Bamberg. The interviewees' narratives were analysed within the dimensions of agency, sameness and difference, and constancy and change.

The interviewees' status as former young carers played an important role in identity work in the interviewees' narratives; this could be witnessed in relation to every identity dilemma. The responsibilities of young carers were represented in the narratives as restrictions to agency the liberation from which the interviewees negotiated particularly in narration focusing on life after childhood and in processes of constructing their identities as former young carers. They also created negotiation within the dilemma of sameness and difference where experiences of being different from those who had not been young carers were emphasised in the narration. Within the diachronic dilemma of constancy and change, a shift between the status of young carer and former young carer could be seen, which was constructed in the narratives as a long, often as yet unfinished process.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 NUORET HOIVAAJAT	4
2.1 Nuori hoivaaja -käsitteen määritelmiä.....	4
2.2 Nuorten hoivaajien tutkimusta maailmalla ja meillä.....	6
2.3 Nuorena hoivaajana olemisen vaikutukset nuoren arkeen.....	8
3 IDENTITEETTI, KERTOMUS JA METODOLOGISET VALINNAT	11
3.1 Mitä identiteetillä tarkoitetaan?.....	11
3.2 Narratiivinen eli kerronnallinen identiteetti	12
3.3 Pienissä kertomuksissa rakentuva identiteetti	14
3.4 Identiteetti, Bambergin dilemmat ja kertomus tämän tutkielman kontekstissa.....	17
4 TUTKIELMAN TOTEUTUS	21
4.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	21
4.2 Tutkimusaineisto.....	22
4.3 Aineiston luenta ja analyysi.....	23
4.4 Tutkimuseettiset kysymykset.....	25
5 TULOKSET	27
5.1 Toimijana ja toiminnan kohteena oleminen.....	27
5.1.1 Säde: Olosuhteiden vankilasta kohti vapautta	28
5.1.2 Miia: Alkoholi avaa kielenkannat, mutta entä jos ei juo?.....	32
5.1.3 Liisa: Ihmisen tehtävä on huolehtia kodista.....	35
5.1.4 Luna: Äidin ja tyttären henkinen taakka.....	38
5.1.5 Aurora: Pelon nuorallatanssia	41
5.2 Erilaisuus ja samankaltaisuus	48
5.2.1 Säde: Epänormatiivisuus elämäkokemusten määrittäjänä.....	49
5.2.2 Miia: Puhetulvaa ja puhumattomuutta	54
5.2.3 Liisa: Ydinperhe normaalin mittarina	57
5.2.4 Luna: Pelon värittämää lapsuutta.....	60
5.2.5 Aurora: Vaikeudet osana identiteettiä.....	64
5.3 Pysyvyys ja muutos.....	69
5.3.1 Säde: Eron jatkuvasta suorittamisesta	70
5.3.2 Miia: Vaikenemisen muuri alkaa murtua	75

5.3.3 Liisa: Isän apurista äidiksi	78
5.3.4 Luna: Se mikä ei tapa, ei aina vahvistakaan	82
5.3.5 Aurora: Identiteetin tiekartta	86
6 POHDINTA	92
6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	92
6.2 Tutkielman arviointia ja jatkotutkimusaihiot.....	96
LÄHTEET.....	100
LIITTEET.....	104
Liite 1 Teemahaastattelurunko	104
Liite 2 Identiteettidilemموjen tarkastelu taulukoiden.....	111

1 JOHDANTO

Kameleontti on liskoeläin, jonka silmät pystyvät liikkumaan eri suuntiin, jopa kokonaan ympäri. Kameleontteja on olemassa eri kokoisia, ja osalla on havaittu jopa sarvien kasvua. Tunnetuin kameleontti on kyvystään vaihtaa väriä, tarkalleen ottaen mukautua vallitsevaan ympäristöönsä. Kameleontin ihon väri vaihtuu eläimen vallitsevan mielialan, ympäröivän valon ja lämpötilan vaikutuksesta. Kameleontit myös luovat nahkansa kuten käärmeet: vanhan nahkan alle muodostuu uusi ihokerros, jonka tieltä vanha kuoriutuu pois (Petäinen, 2000).

Entisten nuorten hoivaajien identiteettikertomuksia tarkastellessa ei voi olla havaitsematta yhtäläisyyksiä haastateltujen kertomuksien ja kameleontin ominaisuuksien välillä. Entisten nuorten hoivaajien kertomuksissa välittyy huoli ja vastuu sairaasta vanhemmasta. Tämä huoli saa nuoret hoivaajat varuilleen, tarkkailemaan ja kuulostelevaan kotiympäristöään ja vallitsevaan ilmapiiriä. Heillä on silmät selässäkin ja ”tuntosarvet näi ((nostaa sormet pään päälle) ”. Nuoret hoivaajat mukautuvat toiminnassaan vallitsevaan ympäristöön, sulautuvat osaksi joukkoa, luovivat läpi vaikeiden tilanteiden ”väriä vaihtaen”. Nuoret hoivaajat peittävät usein omat tunteensa, mahdollisesti syrjäyttäen omat haaveensa ja toiveensa (Hokkila, 2020). Lapsuuden ja nuoruuden hoivaaja -kuoren alle rakentuu toinen identiteettikerros, joka vähä vähältä tulee kertomuksissa esiin. Entisen nuoren hoivaajan identiteetin rakentamisen prosessi on hidas ja vaativa. Meille tutkielman tekijöille se näyttäytyy hetkittäin aineiston pienten kertomusten pienissä katkelmissa.

Nuoria hoivaajia on Suomessa tutkittu kokonaisuudessaan varsin vähän. Joidenkin arvioiden mukaan heitä kuitenkin oletetaan olevan noin 20 000 (esim. Korppinen, 2020). Nuoren hoivaajan tunnistaminen ei ole helppoa; nuoret eivät useinkaan itse tuo omaa perhetilannettaan tai avuntarvettaan esiin. Nuoren omaishoitajuus tai nuoren vastuunkanto perheenjäsenistään ei kuitenkaan ole mikään uusi ilmiö, vaikka sen tutkimukselliseen tarkasteluun on herätty vasta viimeisten vuosikymmenten aikana. Erityisesti erilaisten hankkeiden myötä tieto nuorten hoivaajien tuen tarpeesta on lisääntynyt. Suurena saavutuksena voidaan pitää nuoriin hoivaajiin liittyvien kysymysten esiintuloa Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen kouluterveyskyselyssä 2019. Tämän laajan kyselyn mukaan 8. ja 9.

luokkalaisista (n=82637) nuorista noin kuusi prosenttia kokee hoivavastuuta päivittäin tai viikoittain (Nenonen ym., 2020).

Pohjois-Karjalassa toimiva ALISA-projekti (sanoista "alaikäiset sairaasta omaisestaan huolehtivat") on nostanut esiin nuorten hoivaajien tarkastelun tärkeyttä. Tämän hankkeen kanssa yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston psykologian opiskelijat keräsivät teemahaastatteluaineiston viideltä entiseltä nuorelta hoivaajalta. Aineisto on toiminut tämän tutkielman lähtökohtana.

Aineistoa olemme lähestyneet narratiivisen tutkimusperinteen kautta, tarkemmin sanoen Michael Bambergin ja tämän työryhmän (2008, 2011) linjaaman identiteettityön ja pienten kertomusten lähestymistavan kautta, jossa identiteettiä rakennetaan arkipäivän vuorovaikutuksessa hyödyntäen kolmea identiteettityön dilemmaa, joista ensimmäinen koskee käsitystä omasta toimijuudesta ja toiminnan kohteena olemisesta, toinen käsittelee käsitystä itsestä erilaisena ja samankaltaisena kuin muut ja kolmas rakentaa identiteettiä pysyvyyden ja muutoksen teemojen kautta elämänsä ajallisella jatkumolla. Identiteettidilemmojen tarkastelumenetelmää käyttäen käymme läpi jokaisen haastattelun kolmeen kertaan; ensin toimijana ja toiminnan kohteena olemista tarkastellen, sitten samankaltaisuuden ja erilaisuuden kertomusten kautta, ja viimeisenä pysyvyyden ja muutoksen tarkasteluparin avulla.

Tutkimuksen tavoitteena on analysoida ja kuvailla sitä, miten identiteettityön dilemmaattiset prosessit tulevat esiin haastateltujen puheesta erotettavissa pienissä kertomuksissa. Vaikka Bambergin (2008) pienten kertomusten lähestymistapa on narratiivisen identiteettitutkimuksen piirissä hyvin tunnettu ja sovellettu, on suurin osa aiemmasta tutkimuksesta keskittynyt Bambergin linjaamiin kertomuksiin sisältyviin positiivisiin tasoihin, kun taas identiteettidilemmat ovat saaneet huomattavasti vähemmän tutkimuksellista huomiota. Tähän pyrimme omalla panoksellamme vastaamaan.

Nuorten hoivaajien identiteetin tarkastelu on kirjoitushetkellä kenties entistäkin ajankohtaisempaa ja tärkeämpää, sillä vallitsevan tartuntatautilanteen vuoksi elämänpiiri on kaventunut entisestään ja perheiden arki keskittyy paljon kodin seinien sisälle. Mikäli kodin ilmapiiri sekä perheenjäsenten terveystilanne on heikko, nuorten hoivaajien rooli ja asema korostuu entisestään. Harrastusten ollessa tauolla, koulun mahdollinen etäopetus ja ystävien

tapaamisrajoitukset ohjaavat nuoria entistä enemmän pysymään kotona. Kotona oleminen ei kuitenkaan ole kaikille nuorille turvallista tai miellyttävää, kuten yksi haastatelluista kuvaa: *“Koti eijoo ikinä ollu mulle semmonen turvapaikka tai turvalline ympäristö, et minä tunsin itseni paremmaksi, kun olin jossain muualla”*. Nuorten hoivaajien kameleonttina olon vaatimukset kasvavat entisestään, kun heidän elinpiirinsä kaventuu Covid-19 -viruksen vuoksi kotiin.

Tutkielmamme aiheena on siis entisten nuorten hoivaajien identiteetin tarkastelu Bambergin linjaamien identiteettidilemموjen kautta. Tutkielman keskeisiä käsitteitä sekä niihin liittyvää tutkimustaustaa esitellään luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa kaksi tuodaan esiin nuorten hoivaajien erilaisia määritelmiä sekä tähän aihepiiriin liittyvää aiempaa tutkimusta. Lukuun kolme on sisällytetty tutkimuksen teoriataustan esittely, se kietoutuu erottamattomasti käsitteiden *identiteetti* ja *kertomus* ympärille. Luvussa neljä esittelemme tutkimuskysymykset sekä kuvaamme tutkielman toteutusta, analyysia ja eettisiä johtajatuksia. Viidennessä luvussa esittelemme tuloksiamme ja perustelemme niitä aineistositaattien avulla. Kuudennessa eli viimeisessä luvussa pohdimme tuloksia suhteessa aiempaan tutkimustaustaan ja keskeisiin käsitteisiin sekä esitämme mahdolliset jatkotutkimusaihiot.

2 NUORET HOIVA AJAT

”Nuoren hoivaajan” käsite ei vielä ole arkipäiväistynyt kielessämme ja ajattelussamme. Se herättää monenlaisia mielikuvia, eikä välttämättä kerro asiaan vihkiytymättömälle ilmiöstä täsmällisesti. Tämän käsitteen tutummaksi tekeminen onkin yksi tutkimuksemme tavoitteista. Mistä siis on kyse? Sitä tarkastelemme seuraavaksi käsitteen erilaisten määritelmien, kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksellisen perinteen, sekä hoivaajuuden vaikutuksien nuoren arkeen kautta.

2.1 Nuori hoivaaja -käsitteen määritelmiä

Tiiviisti määriteltynä nuorella hoivaajalla tarkoitetaan henkilöä, joka lapsena tai nuorena ottaa kantaakseen vastuuta sairaasta, vammaisesta tai muutoin toimintarajoitteisesta perheenjäsenestään. Tästä seuraa nuorelle hoivaajalle itselleen merkittävää ylimääräistä rasitetta.

”Nuoret hoivaajat ovat alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria, jotka hoivaavat, avustavat ja tukevat toista perheenjäsentään. He suorittavat usein säännöllisesti merkittäviä tai huomattavia hoitotehtäviä tai ottavat sellaisen määrän vastuuta, joka normaalisti kuuluisi aikuiselle. Hoitoa saava henkilö on usein vanhempi, mutta voi olla myös sisarus, isovanhempi tai muu sukulainen, joka on vammautunut, sairastaa kroonista sairautta, jolla on mielenterveyden ongelmia tai muu syy, joka aiheuttaa hoivan, tuen ja valvonnan tarvetta” (Becker 2000, 378. Suomennus ALISA-projekti 2019, ks. Korppinen 2020, 15).

Nuori hoivaaja eli ”young carer” -käsite on lähtöisin 1990-luvun Englannissa alkaneesta tutkimusperinteestä (Leu, French & Jung, 2018). Suomeksi käsite käännettiin ensi alkuun tarkoittamaan nuorta omaishoitajaa, mutta sittemmin tästä käännöksestä on pyritty pääsemään eroon. Suomalaisessa yhteiskunnassa omaishoitaja nimittäin katsotaan henkilöksi, jolla on hoidettava omainen ja joka on tehnyt omaishoitajuudestaan sopimuksen asuinkuntansa kanssa. Omaishoitaja-termi viittaa suomalaisessa käytössä useimmiten täysi-

ikäiseen henkilöön, eikä nuoren ole helppo hahmottaa itseään juuri omaishoitajaksi (ks. Korppinen, 2020).

Ikäryhmä, jota nuorilla hoivaajilla tarkoitetaan, vaihtelee riippuen siitä missä maassa tai maanosassa asiaa tutkitaan. Yleisen määritelmän mukaan nuoret hoivaajat ovat alle 18-vuotiaita, mutta esimerkiksi Australiassa termi kattaa kaikki alle 25-vuotiaat perheenjäsenestään huolta kantavat (Hamilton & Adamson, 2013).

”Nuorella hoivaajalla” on aiemmin tarkoitettu lapsia ja nuoria, jotka kantavat kotona selkeää ja konkreettista hoivavastuuta läheisistään. Käsitteen merkitys on kuitenkin muuttumassa, ja viimeaikaisessa tutkimuksessa määrittelystä on jätetty pois fyysiseen hoivaan, hoivan määrään ja merkittävyyteen liittyviä ehtoja. Tutkimuksen painopiste on siirtynyt tarkastelemaan hoivaajuuden kuormittavuutta, sekä sen tarkasteluun miten hoivaajuus vaikuttaa nuoreen henkisesti (Aldridge, 2018). Nuori hoivaaja -käsite nykyisessä muodossaan pitää sisällään niin fyysistä, psyykkistä kuin emotionaalista avunantoa, huolenpitoa ja vastuunkantoa perheenjäsenen siihen itse ollessa kykenemätön. Nuorta hoivaajaa voidaan kuvata myös siten, että hän pyrkii siirtämään omat tarpeensa, tunteensa ja toiveensa syrjään autettavan perheenjäsenen tilanteen vuoksi (Hokkila, 2020).

Nuorta hoivaajuutta voi olla vaikea erottaa myös niin sanotusta normaalista auttamisesta, jota vanhemmat edellyttävät lapsilta tietyn ikä- ja kehitysvaiheen mukaisesti. Tällaisen kasvatuksellisen vanhemman auttamisen ja nuoren hoivaajuuden välillä voidaan tehdä ero selvittämällä, olisiko vanhempi kuitenkin itse kykenevä tekemään toiminnon. Jos vanhempi on kykenevä tiskaamaan, mutta haluaa opettaa lapselle astioiden puhtaudesta huolehtimisen taitoa jättämällä tai antamalla tiskit lapsen tehtäväksi, ei kyseessä ole nuori hoivaajuus. Jos vanhempi sen sijaan ei itse kykene huolehtimaan kodin siisteydestä vaan lapsen tai nuoren on itse tiskattava astiat välttämättömyyden pakosta, on kyseessä hoivaaminen (Sihto, 2020).

Perinteiseen nuoren hoivaajan määritelmän käyttöön liittyy siis haasteita, joihin kuuluu myös yllä oleva Sihton (2020) esittämä eron tekeminen kasvatuksellisen auttamisen ja nuoren hoivaamisen välillä. Thomas, Stainton & Jackson kumppaneineen (2003) ovat pyrkineet vastaamaan haasteeseen luomalla uuden määritelmän nuorelle hoivaajalle. Tämän määritelmän avulla pyritään selventämään sitä, milloin perheen sisäinen vastuunjako muuttuu

nuoren hoivavastuiksi. Tämä määritelmä on tehty nuoria hoivaajia kuulemalla sekä heidän oman kokemusmaailmansa pohjalta. Määritelmässä on otettu huomioon myös perheiden, lasten ja nuorten oikeus saada erilaisia tukipalveluja oman jaksamisen avuksi.

”Nuori hoivaaja on lapsi tai nuori, joka tarvitsee erityisiä palveluja, koska hänen elämäänsä vaikuttaa tarve huolehtia perheenjäsenestä, jolla on sairaus tai vamma. Nuori hoivaaja voi olla lapsi tai nuori, joka tarjoaa suoraa henkilökohtaista hoivaa toiselle henkilölle, toimii pääasiallisena hoivan antajana tai joka tekee kotitöitä perheenjäsenen hoitotarpeen vuoksi. Nuori hoivaaja voi olla myös lapsi tai nuori, jonka mahdollisuudet tavanomaiseen sosiaaliseen elämään tai koulutukseen ovat estyneet perheenjäsenen hoitotarpeen vuoksi. Tarve tukipalveluille voi olla säännöllistä tai ajoittaista.” (Thomas ym. 2003, 44. Suomennus ALISA-projekti 2019, ks. Korppinen 2020, 16)

Tässä tutkimuksessa ”nuoren hoivaajan” käsitettä tarkastellaan varsin väljästi ottaen huomioon niin perinteinen kuin yllä esitelty uudempikin määritelmä. Nuorten hoivaajien osalta tässä tutkimuksessa on kyse tarkalleen ottaen entisistä nuorista hoivaajista ja heidän kuvauksistaan omasta lapsuuden ja nuoruuden tilanteestaan nuorina hoivaajina. Osalle tutkimukseen osallistuneista on ollut tarjolla tukea ja apua nuorena hoivaajana, muttei suinkaan kaikille. Kaikille on kuitenkin yhteistä vastuun kantaminen ja huolehtiminen sairaasta perheenjäsenestä joidenkin omien tarpeiden syrjään laittamisen kustannuksella.

2.2 Nuorten hoivaajien tutkimusta maailmalla ja meillä

Määriteltiin nuori hoivaaja sitten hoivatehtävien tai tuen tarpeen kautta, yhteinen tavoite on tuoda heitä paremmin tietoisuuteen sekä tarjota heille riittävästi apua ja tukea. Nuorten hoivaajien ja heidän tarpeidensa tunnistaminen on haaste eri ammattiryhmien edustajille. Esimerkiksi lääkärien, sosiaalialan ammattilaisten tai opettajien tietoisuus nuorista hoivaajista on vielä varsin vähäistä useissa eri maissa (Thomas ym., 2003, Heino, 2019). Tätä varten tarvitaan ehdottomasti lisää tutkimusta sekä keskustelun lisäämistä aiheesta.

Leu ja Becker (2017) ovat analysoineet ja taulukoineet palveluiden tuottamista nuorille hoivaajille eri maissa. Analyysi perustuu erilaisiin linjauksiin, paikallisiin tutkimuksiin, epävirallisempiin tuotoksiin sekä kirjoittajien omasta laajasta vaikuttaja- ja toimijaverkostostaan keräämiin tietoihin.

Nuoria hoivaajia on tutkittu eniten Iso-Britanniassa, jonkin verran Australiassa, Norjassa ja Ruotsissa. Tutkimuksen osuus on kasvussa Itävallassa, Saksassa ja Uudessa-Seelannissa. Leun ja Beckerin vuonna 2017 tekemässä koonnissa Suomi oli toiseksi alimmalla tasolla yhdessä Kreikan, Arabi-Emiraattien ja Ranskan kanssa. Tämä kuudes, ”heräämässä teemaan” -taso, johtunee siitä, ettei Suomessa vielä tuolloin ollut tutkittu juurikaan nuoria hoivaajia, tietoisuus asiasta oli vähäistä, eikä toimijoilla ollut välineitä tunnistaa nuoria hoivaajia erilliseksi avuntarvitsijoiden ryhmäksi (Korppinen, 2020).

Suomessa on aivan viime vuosina kuitenkin herätty nuorten hoivaajien tarkasteluun, ja tietoisuus ilmiöstä on lisääntynyt melko nopeasti. Kiitos tästä kuuluu erityisesti eri järjestöjen kehittämishankkeille, muun muassa ALISA-projektille Pohjois-Karjalassa. Näiden hankkeiden kautta asiaan liittyvä tieto sekä keinot nuorten hoivaajien tukemiseksi ovat lisääntyneet. Nuorten hoivaajien parissa työskentelevät ovat perustaneet oman Nuoret hoivaajat-asiantuntijaverkoston (Korppinen, 2020). Myös tutkimusta teeman parissa on Suomessa tehty erityisesti Itä-Suomen yliopistossa (ks. esim. Pajari, 2019). Aiheen esiintulon läpimurtona voidaan pitää Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen kouluterveyskyselyyn vuonna 2019 saatuja kysymyksiä vanhemman tai muun perheenjäsenen hoivaamisesta. Tämä on ensimmäinen kerta, kun nuoriin hoivaajiin liittyviä kysymyksiä kysytään näin laajassa tutkimuksessa (Nenonen ym., 2020). Myös eduskunnassa aihetta on keskusteltu ollut nostamassa kansanedustaja Merja Mäkisalo-Ropponen (2019) kirjallisilla kysymyksillään. Korppinen (2020) näkee tietoisuuden ilmiöstä olevan Suomessa nousussa näiden toimien seurauksena; mikäli Leun ja Beckerin tutkimus nyt uusittaisiin, Suomen luokitus olisi Korppisen arvion mukaan todennäköisesti edellistä korkeampi.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn vuodelta 2019 perusteella voimme tarkemmin hahmottaa nuorten hoivaajien tämänhetkistä määrää Suomessa. Teemaa pitkään eri puolilla Eurooppaa tutkineiden Leun ja Beckerin (2017) mukaan nuoria hoivaajia on teollistuneissa länsimaissa 2-8 prosenttia alaikäisistä. Suomessa tämä tarkoittaisi noin 20 000-

80 000 nuorta, kun alaikäisten osuus väestöstä on n.1 miljoonaa henkilöä (Tilastokeskus, 2019). Tässä yhteydessä on syytä huomata, etteivät kaikki vanhemmistaan huolehtivat lapset tai nuoret suinkaan täytä nuorelle hoivaajalle asetettua vaatimusta erityisestä kuormittuneisuudesta, jolloin heitä ei voida suoraan pitää nuorina hoivaajina. Toisaalta myöskään kaikki nuoret hoivaajat eivät asu perheissä, joissa ainakin toinen vanhempi olisi työkyvytön, kuten aiempien lukumäärään liittyen tutkimusten lähtökohtana on ollut (Korppinen, 2020). Esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen vuonna 2016 keräämien rekisteriperustaisten tietojen mukaan Suomessa on tuona vuonna ollut 8600 sellaista aikuista, jotka saavat työkyvyttömyyseläkettä ja joiden perheisiin maksetaan myös lapsilisää. On esitetty, että näissä perheissä asuisi n.14 700 alaikäistä (ks. esim. Paju, 2018).

Kouluterveyskysely vuodelta 2019 lienee ensimmäinen kattava ja suhteellisen luotettavaa tietoa nuorten hoivaajien määrästä antava tutkimus. Kouluterveyskyselyyn 2019 vastanneista nuorista viikottain tai lähes päivittäin tai päivittäin hoivaavia oli noin 6 prosenttia; vastaajien kattavuus koko ikäluokan osalta oli n. 70 prosenttia. Tämä tarkoittaisi lukumääräisesti yhteensä yli 12 500:aa joko viikoittain (8667) tai lähes päivittäin (3847) hoivaavaa nuorta (Nenonen ym., 2020). Aiempien tutkimusten valossa luku asettunee kuitenkin lähemmäs 20 000 nuorta hoivaajaa (ks. esim. Heino, 2019; ALISA projekti, 2020; Korppinen, 2020).

2.3 Nuorena hoivaajana olemisen vaikutukset nuoren arkeen

Nuorena hoivaajana oleminen vaikuttaa lasten ja nuorten elämään usealla eri osa-alueella. Vaikutukset ovat nähtävillä niin perheen sisäisen roolimurroksen, taloudellisen hyvinvoinnin, nuoren koulunkäynnin kuin ystävyysuhteiden osaltakin (Lackey & Gates, 2001). Nuori hoivaaja joutuu muita nuoria enemmän käyttämään kameleonttimaisia ominaisuuksia; sopeutumaan ympäristöön, kuulostelemaan vallitsevaa tunneilmastoa, piilottamaan oman todellisen minänsä pintakerroksen alle.

Perheen dynamiikka muuttuu, kun perheen jäsenten roolit muuttuvat. Näin käy erityisesti tilanteissa, joissa hoivan kohteena on lapsen tai nuoren oma vanhempi. Nuoresta tai lapsesta voi tulla vanhemman huolien kantaja, ystävä, vierellä kulkija. Roolit kääntyvät ikään kuin väärin päin: huoltajasta tulee huollettava ja huollettavasta huoltaja. Hoivaaminen voi toki myös lujittaa

ja lähentää lapsen ja vanhemman välistä suhdetta. Toisaalta roolimutokset perheessä voivat myös aiheuttaa stressiä ja jännittyneisyyttä. Nämä ilmapiirin muutokset voivat johtua suoraan perheenjäsenen sairaudesta tai välillisesti perheen taloudellisen aseman heikentymisestä (Lackey & Gates, 2001; Pajari, 2019). Kouluterveyskyselyssä vuonna 2019 kävi myös ilmi, että nuorten oma työssäkäynti sekä perheen heikko taloudellinen tila olivat hoivavastuussa olevilla yleisempiä kuin muilla ikätovereilla (Nenonen ym., 2020).

Toinen merkittävä osa-alue, johon hoivavastuu vaikuttaa lapsen ja nuoren elämässä, on koulunkäynti. Nuorilla hoivaajilla ei välttämättä ole riittävästi aikaa koulusta annetuille kotitehtäville (Lackey & Gates, 2001). Koulu-uupumus, ahdistuneisuus ja jopa masennusoireilu sekä yksinäisyys olivat kouluterveyskyselyn 2019 mukaan yleisempiä nuorten hoivaajien keskuudessa vertaisiin nähden. Kyselyn mukaan koulunkäynnistä pitäminen oli sitä yleisempää mitä vähäisempi hoivavastuu oli (Nenonen ym., 2020). Lackeyn ja Gatesin (2001) mukaan hoivaajuus voi olla jopa osasyynä koulun keskeyttämiselle ennen aikojaan. Toisaalta nuoret hoivaajat voivat kokea koulun hengähdys- tai lepopaikkana, jossa kodin huolet ja murheet voi hetkeksi unohtaa (Pajari, 2019).

Kolmas osa-alue, johon hoivaajuus voi nuoren arjessa vaikuttaa on ystävyys- ja seurustelusuhteet sekä vapaa-ajan vietto. Kouluterveyskyselyn 2019 mukaan hoivavastuussa olevilla nuorilla oli muita nuoria vähemmän harrastuksia, ja he eivät kokeneet itseään yhtä tärkeäksi osaksi kouluyhteisöä kuin muut saman ikäiset. Erityisesti tämä näkyi 8. ja 9. -luokkalaisten poikien vastauksissa (Nenonen ym., 2020). Lackeyn ja Gatesin (2001) tutkimuksen mukaan osa nuorista hoivaajista koki hoivavastuun vähentävän ystävien kanssa vietettävää aikaa ja vaikeuttavan ystävyys-suhteiden luomista. Toisaalta ystävyys-suhteet voitiin kokea tärkeäksi tuen lähteeksi (Pajari, 2019).

Nuorena hoivaajana olemisella voi olla hyvinkin pitkäkestoisia vaikutuksia yksilön elämässä. Lackeyn ja Gatesin (2001) tutkimuksessa entiset nuoret hoivaajat kokivat olevansa henkilöhistoriansa ansiosta välittävämpiä, ihmisystävällisempiä ja erilaisia sairauksia paremmin ymmärtäviä. Useat entiset nuoret hoivaajat olivat hakeutuneet ammatteihin, joissa he voivat näitä omia kokemuksiaan hyödyntää. Toisaalta nuorena koetun hoivavastuun nähtiin tuoneen mukanaan myös negatiivisia seurauksia, kuten surua, vihaa tai pelkoa siitä, että joutuu itse jossain vaiheessa kokemaan vaikean sairauden (Lackey & Gates, 2001; Pajari, 2019).

Nuorilla hoivaajilla on ikävaiheeseensa nähden myös enemmän vastuuta perheen arjen pyörittämisestä kuin muilla ikätovereillaan. Näitä vastuita ovat luokitelleet tutkimuksessaan Dearden ja Becker vuonna 2004. He päätyivät jakamaan nuorten hoivaajien vastuut kuuteen eri kategoriaan, jotka olivat kotityöt, yleinen hoiva, emotionaalinen tuki, intiimi hoiva, sisarusten hoitaminen sekä muut. Suomalaisen tutkimuksen osalta samankaltaiseen luokitteluun päätyi pro gradu -tutkimuksessaan Pajari vuonna 2019. Hän luokittelee nuorten hoivaajien vastualueet neljään pääluokkaan: talouden ylläpito, henkilökohtainen hoiva, emotionaalinen tuki sekä muista kuin pääasiallisesta hoivattavasta huolehtiminen (ks. Pajari, 2019).

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme viiden entisen nuoren hoivaajan omien kertomusten valossa heidän "kameleonttimaista" arkeaan niin lapsena ja nuorena kuin aikuisenakin. Näiden tarinoiden kautta rakentuva entisen nuoren hoivaajan identiteetti luo mielenkiintoisen vertailukohdan edellä esitellyille tutkimustuloksille, sekä auttaa toivoaksemme tekemään tätä ilmiötä paremmin tunnetuksi kaikille lasten ja nuorten kanssa toimiville.

3 IDENTITEETTI, KERTOMUS JA METODOLOGISET VALINNAT

3.1 Mitä identiteetillä tarkoitetaan?

Identiteetti on käsite, joka arkikielessä yleisesti ymmärretään synonyymiseksi minäkokemuksen tai minäkäsityksen kanssa. Tutkimuksen piirissä identiteetin tarkastelulla on pitkät perinteet, jotka juontavat jopa satojen vuosien taakse, mutta siitä huolimatta (tai kenties juuri sen takia) identiteetin käsite on edelleen vailla tarkkarajaista määrittelyä. Identiteettiä on tutkittu monen eri tieteenalan piirissä filosofiasta sosiologiaan ja ne kaikki ovat historiallisesti määritelleet ja määrittelevät edelleen identiteetin hieman eri tavalla. Tämän lisäksi käsitteenmäärittelyn painotus- ja näkökulmaeroja löytyy lukuisia myös tieteenalojen sisältä. (Ropo, 2015) Identiteettiä tarkasteltaessa keskeisiä näkökulmaeroja ovat kysymykset siitä, nähdäänkö identiteetti henkilökohtaisena vai kollektiivisena ilmiönä, uskotaanko sen olevan pysyvä ominaisuus vai jatkuvan muutoksen alainen ja nähdäänkö sen olevan löydetty, henkilökohtaisesti konstruoitu vai sosiaalisesti konstruoitu (Vignoles, Schwartz & Luyckx, 2011).

Psykologian alan tutkimuksessa identiteetin käsitettä on lähestytty monin eri tavoin ja se on ollut keskeinen tutkimuskohde etenkin kehitys- ja persoonallisuuspsykologian piirissä, missä sitä on usein lähestytty yksilön piirteenä tai ominaisuutena, jonka kautta yksilö muodostaa kokemuksen omasta yksilöllisyydestään, arvoistaan sekä niistä päämääristä, mihin hän elämässään pyrkii; sen voi sanoa toimivan persoonallisuuden kokoavana tasona. Identiteetin rakentaminen nähdään vuorovaikutuksellisenä prosessina, jossa ympäröivällä yhteiskunnalla ja kulttuuriympäristöllä on keskeinen rooli. (Fadjukoff, 2009) Identiteetin rakentamisen vuorovaikutuksellinen perusta onkin keskeinen näkökulma identiteetin tutkimuksessa ja nousee esiin myös viimeaikaisissa narratiivisissa eli kertomuksellisissa näkökulmissa identiteetin rakentamiseen (McAdams, 2011). Kaikille näkökulmille ja lähestymistavoille yhteistä on ajatus siitä, että identiteetti on jotain, mikä kuuluu ihmisenä olemiseen tai jos sitä ei ole, tulisi se joko rakentaa tai löytää (Ropo, 2015).

Kiinnostuksen identiteetin tutkimiseen voidaan sanoa viime vuosikymmeninä lisääntyneen. Siirtymä modernista jälkimoderniin aikaan, jota luonnehtii yleisesti aiemmin elämänkulkua ja yhteisökuuluvuutta määrittävien instituutioiden murros ja pirstaloituminen, on lisännyt kiinnostusta identiteetin muodostamisen ja rakentamisen prosesseihin ja identiteetin

tehtävään yhteenkuuluvuutta ja eheyttä luovina ja ylläpitävinä rakenteina jatkuvan muutoksen keskellä (Ropo, 2015). Näiden kysymysten voi nähdä olevan keskeisiä myös identiteettitutkimuksen narratiivisissa lähestymistavoissa, joissa identiteettiä lähestytään kertomusten ja niistä tehtävien tulkintojen kautta.

3.2 Narratiivinen eli kerronnallinen identiteetti

Narratiivisen identiteetin perusta on narratiivisessa tutkimusperinteessä, joka asettaa tutkimuksen keskiöön yksilön luomat kertomukset itsestään ja ympäröivästä maailmasta, sekä yksilön näistä kertomuksista tekemät tulkinnat (Ropo, 2015). Kertomusten avulla ihmiset tekevät selkoa havaitsemastaan, sekä luovat tunnetta elämän jatkuvuudesta ja merkityksellisyydestä jatkuvan muutoksen ja kaaoksen keskellä (Murray, 2000). Kertomusten luonne ymmärretään narratiivisessa tutkimusotteessa vahvasti vuorovaikutukselliseksi ja yhteiskunnallis-kulttuurisen kontekstin alaiseksi; kertomukset tuotetaan aina tietyssä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä, jotka asettavat niille rajoitteita ja osaltaan määrittävät niille annettuja merkityksiä (Holma, 2001). Kaikenlaiset kertomukset eivät ole mahdollisia kaikissa yhteisöissä ja kertomuksissa myös tulkitaan ja rakennetaan käsityksiä yhteiskunnallisista rakenteista ja arvoista, kuten siitä, kenen kertomukset ovat kuulemisen arvoisia ja kenen kertomukset ovat tavallisesta poikkeavia. Näin ollen kertomukset voivat toimia myös yhteiskunnallisen vallan paljastajina ja määrittäjinä ja ylläpitäjinä. (Oliver, 1998; Holma, 2001) Kertomusten avulla ihmiset luovat järjestystä paitsi omaan henkilökohtaiseen elämänhistoriaansa, navigoiden paikkaansa ja aikaansa elämänkulun jatkumolla, myös kiinnittyvät ympäröivään yhteisöön (Oliver, 1998).

Narratiivinen identiteetti voidaan nähdä ihmisen sisäistettynä kertomuksena siitä, kuka hän on. Se rakentuu ihmisen henkilökohtaisesta elämänhistoriastaan tietoisesti ja tiedostamatta valikoimien rekonstruktioiden ja kuvitellun tulevaisuuden kautta rakenteeksi, joka auttaa luomaan tunnetta jatkuvuudesta ja pysyvyydestä elämänmuutosten keskellä. Vuorovaikutuksellisena ja sosiaalisena prosessina narratiivinen identiteetti myös sitoo yksilön osaksi sitä aikaa, kulttuurista kontekstia ja yhteiskunnan moraalista viitekehystä, missä hän elää. (McAdams, 2011) Narratiivisen identiteetin ei nähdä olevan yksilön pysyvä piirre tai

ominaisuus; kulttuurisena prosessina se on ainaisessa muutoksessa ja "uudelleenkirjoittamisen" alaisena tuotettava moniääninen ja moniulotteinen luomus (Ropo, 2015; Hänninen, 2000).

Narratiivista identiteettiä rakentaessaan yksilö ei ammenna tietoa pelkästään omasta elämänhistoriastaan, vaan käyttää omien kokemustensa tulkinnassa ja kerronnassa apuna yhteiskunnan ja kulttuurin tuottamia tarinamalleja. Yleisimmällä tasolla näitä edustavat kulttuurin tiedostamattomat perusjäsenyydet ja myytit; esimerkki tästä on länsimaisen kulttuurin myytti jatkuvasta kehityksestä, luonnon hallinnasta ja järjen voittokulusta, joka heijastuu yksittäisen ihmisen elämäntarinoissa yksilön kehityksen ja kasvun korostamisena. Eri ihmisryhmille on usein tarjolla omat tarinamallinsa ja roolinsa, jotka määrittelevät osaltaan odotuksia, joita ihmiselle elämänsä varrella luodaan; näiden erotteluperusteena voi toimia esimerkiksi sukupuoli, ikä tai sosiaalinen luokka. Oman kokemuksen sopimattomuus oman kategorialuokan tarinamalleihin ja rooliodotuksiin voi tuottaa ihmiselle ristiriitaisia tunteita. Kaikille kokemuksille ei myöskään välttämättä löydy kulttuurista artikulaatiota, minkä on teoretisoitu olevan hyvinvoinnin vaarantumisen taustalla. (Hänninen, 2000)

Perinteisesti narratiivista identiteettiä on tutkittu niin sanottujen suurten kertomusten avulla. Suuret kertomukset ovat elämäkertakertomuksia, joita aletaan rakentaa varhaisaikuisuudessa ja joiden työstäminen jatkuu läpi elämän. Vaikka suurten kertomusten lähestymistapa käsitteellisesti aluksi narratiivisen identiteetin jokseenkin pysyväksi ja viimeistellyksi luomukseksi, on senkin saralla alettu vuosien varrella painottaa enemmän narratiivisen identiteetin jatkuvaa muutoksenalaisuutta ja muokkautuvuutta, niiden yhteyttä yksilön kehitykseen ja kulttuuriseen kontekstiin. (McAdams, 2011) Viime vuosina onkin korostettu narratiivisen identiteetin performatiivisuutta ja sitä, miten kertomuksen kerronnan konteksti – kenelle kertomusta kerrotaan, missä tilanteessa ja minkä vuoksi – vaikuttaa kertomuksen sisältöön (Ropo, 2015). Myös yhden, yhtenäisen identiteetin olemassaolo ja sen mahdollisuus on kyseenalaistettu ja sen sijaan alettu puhua ihmisten monista identiteeteistä, joita rakennetaan hajautuneen ja osittaisen elämänkulun mukaisiksi (Hänninen, 2000).

Narratiivista identiteettiä tutkittaessa on keskeistä muistaa, ettei tutkimuksen kohteena ole suoranaisesti identiteetti, vaan yksilön kertomukset ja hänen niistä tekemänsä tulkinnat, jotka ilmentävät identiteettiä. Kertomusten analysoinnissa keskiöön voidaan asettaa monia

näkökulmia, kuten kertomusten konventionaalisuus, tai ristiriitaisuus ja ristiriidattomuus. Yleinen näkökulma nykyisessä narratiivisen identiteetin tutkimuksessa on tutkia kertomuksia ja niiden tulkintoja kertomusten sisällä esiintyvän positioinnin eli henkilöhahmojen asemoinnin kautta. Painopiste tutkimuksessa on myös siirtynyt suurista kertomuksista pieniin, arkipäiväisissä keskusteluissa esiin tuleviin kertomuksiin. (Ropo, 2015)

3.3 Pienissä kertomuksissa rakentuva identiteetti

Poiketen suurten kertomusten lähestymistavasta, jonka keskiössä ovat perinteisesti olleet laajat, elämäkerralliset tarinat (esimerkiksi elämäkertahaastattelujen konteksteissa tuotetut), pienillä kertomuksilla tarkoitetaan arkipäivän keskustelutilanteissa tapahtuvaa jokapäiväistä kerrontaa. Pienet kertomukset ovat nimensä mukaan lyhyitä; perinteisessä narratiivisessa tulkinnassa ne ovat usein hukkuneet laajemman kertomuksen sisään ja jääneet huomiotta. Poiketen perinteisestä narratiivisesta tutkimuksesta, jossa on korostettu menneistä elämäntapahtumista kertomista, pienten kertomusten aiheena voivat olla esimerkiksi viimeaikaiset tapahtumat, edelleen jatkuvat tapahtumat tai hypoteettiset, tulevaisuuteen suuntaavat tapahtumat. Analyysin piirissä voidaan tarkastella myös kertomisesta kieltäytymistä. Pienten kertomusten lähestymistapa ei sitoudu yleisiin määritelmiin siitä, mitä voidaan tai ei voida pitää kertomuksen piirteet täyttävänä vuorovaikutuksena ja näin ollen sen avulla voidaan tarkastella laajasti kerrontaa, joka muuten jäisi analyysin ulkopuolelle; kertomuksen määritelmä nähdään kysymyksenä siitä, minkä asteisesti käytetty kieli on kerronnallista, ei kysymyksenä siitä voiko sitä kutsua kertomukseksi vai ei. Perinteisen kertomuksen käsitteen ajallisen painotuksen jäädessä syrjemmälle, pienten kertomusten lähestymistavan voi nähdä arkipäivän puheeseen keskittyvänä paljastavan laajasti paitsi jo eletyn, myös tämänhetkisen elämän kokemuksellisuutta. (Bamberg & Georgakopoulou, 2008)

Siinä missä suurten kertomusten lähestymistavan keskiössä ovat kertomukset representaatioina kertojasta ja häntä ympäröivästä maailmasta, pienten kertomusten lähestymistapa korostaa kerronnan ja identiteetin rakentamisen funktionaalisuutta. Bambergin ja Georgakopouloun (2008) mukaan arkipäivän keskusteluissa toistuvasti tapahtuva kerronta, joissa erilaisia asemia ja minäkäsityksiä testataan ja joissa niistä neuvotellaan,

rakentavat ja ylläpitävät käsitystä jatkuvuudesta ja minäkäsityksen tai identiteetin yhtenäisyydestä. Jokapäiväisessä elämässä tapahtuvat keskustelut luovat myös kehityksellisen pohjan itsereflektiiviselle pohdiskelulle, joka on keskeinen eheän, ajallisesti käsitetyn elämäntarinan muodostamiselle.

Pienissä kertomuksissa tapahtuva identiteettineuvottelu rakentuu vahvasti kertomuksissa tapahtuvan positioinnin kautta. Positioinnilla tarkoitetaan diskursiivisia prosesseja, joissa itseä ja muita asemoidaan vuorovaikutuksessa yhteisesti tuotettujen kertomusten sisäisissä tarinalinjoissa (Davies & Harré, 1990). Asemia eli positioita voivat olla esimerkiksi päähenkilö ja vastustaja, tai uhri ja tekijä (Bamberg, 1997). Positiointi voi kohdistua kertojaan itseensä tai muihin kertomuksessa esiintyviin henkilöihin ja se voi olla tietoisista tai tiedostamatonta toimintaa (Davies & Harré, 1990). Paitsi henkilökohtaista, positiointi on myös sosiaalista ja kulttuurista toimintaa ja sen voi nähdä heijastavan positioihin itseensä liittyviä moraalisia oikeuksia ja velvollisuuksia (Mutanen & Siivonen, 2016) sekä yhteiskunnassa vallalla olevia mallitarinoita ja rooliodotuksia (Hänninen, 2000). Positioinnit voivat myös ilmentää yhteiskunnan valtarakenteita niistä käytävien neuvottelujen kautta; kaikkia positioita ei välttämättä pidetä kaikille ihmisille mahdollisina, tai vastaavasti ihmisiä voidaan asettaa vasten heidän tahtoaan positioihin, joihin he eivät koe kuuluvansa (Holma, 2001). Bambergin (1997) mukaan vuorovaikutustilanteen osapuolet paitsi positioivat toisiaan keskustelussa ja siinä ilmenevissä kertomuksissa, myös vuorovaikutuksen kautta tuottavat itsensä ja toiset keskusteluun osallistujat sosiaalisina olentoina.

Keskustelussa ja kertomuksissa positioinnin kautta tapahtuvaa neuvottelua voidaan toteuttaa eri tavoin ja eri keskustelullisilla tasoilla. Kertomuksissa voidaan ensiksikin tarkastella, miten tarinassa esiintyvät henkilöhahmot ovat positioituneet suhteessa toisiinsa; esimerkiksi sitä, muodostavatko hahmot vastapareja, kuten sankari ja vastustaja tai uhri ja rikollinen. Tällä tasolla voidaan ilmentää esimerkiksi kertojan aktiiviseen toimijuuteen liittyviä kysymyksiä. Toiseksi voidaan tarkastella, miten kertoja positioi itsensä suhteessa yleisöönsä tarkastelemalla keskustelutilanteen tuottamia kielellisiä toimintoja ja niiden funktioita, esimerkiksi sitä, yrittääkö kertoja antaa kuulijalle neuvoja tai yrittääkö hän siirtää ja välttää vastuuta. Kolmanneksi positiointia voidaan tarkastella kertojan suhteessa itseensä. Mitä sellaista kertoja tuottaa vuorovaikutustilanteessa, minkä hän uskoo pitävän paikkaansa myös sen ulkopuolella?

Tällä tasolla kertoja pyrkii etenemään kysymyksestä "miten haluan tulla ymmärretyksi juuri tämän kuulijan toimesta" kysymykseen "kuka olen". (Bamberg, 1997) Keskusteluissa ja kertomuksissa läsnä olevat positioinnit ja diskurssit tuovat aina globaalin tilanteisuuden ja laajemman kulttuurisen kontekstin mukaan tässä-ja-nyt keskustelutilanteeseen enemmän tai vähemmän implisiittisesti (Bamberg, 2011). Positiointia tarkasteltaessa onkin keskeistä muistaa myös kertomuksessa esiintyvien hahmojen positioituminen ja positiointi yhteiskunnassa vallalla oleviin mallitarinoihin, jotka edustavat laajempaa kulttuurista ja sosiaalista ympäristöä (ks. esim. Mutanen ja Siivonen, 2016).

Pienten kertomusten lähestymistavassa korostuva identiteetin rakentamisen toiminnallisuus luo pohjan tutkimuksen piirissä sovellettavalle käsitykselle identiteetistä. Bamberg (2011) on käyttänyt ja käyttää työssään käsitteitä minäkäsitys, minuus ja identiteetti osittain synonyymisinä ilmauksina ja hänen mukaansa mielekkäämpää, kuin identiteetin ja minäkäsityksen ominaisuuksien erottelu on keskustella siitä, mitä näiden käsitteiden kautta yritetään saada aikaiseksi. Pysyvän piirteen tai ominaisuuden sijaan identiteetti käsitteellistetään yksilön yritykseksi erotella ja integroida käsitystä itsestään erilaisilla henkilökohtaisilla ja sosiaalisilla ulottuvuuksilla (Bamberg, 2011). Näitä ulottuvuuksia navigoidaan identiteettityön dilemموjen kautta, joita ovat toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen dilemma, erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemma sekä pysyvyyden ja muutoksen dilemma (Bamberg, 2011; Bamberg, De Fina & Schiffler, 2011).

Toiminnan ja toiminnan kohteena olemisen dilemman kautta yksilö neuvottelee käsitystä itsestään suhteessa siihen, missä määrin hän on elämässään aktiivinen toimija ja missä määrin omien sisäisten ominaisuuksiensa tai itsensä ulkopuolisten voimien ohjailtavissa ja hallinnassa. Toimijuus nähdään usein janana, jonka toisessa päässä on yksilö autonomisena, aktiivisena ja itseään määrittävänä, ja toisessa päässä ympäristö yksilön elämänsä hallitsijana. Toimijuuden neuvottelussa kuitenkin myös yksilön sisäiset ominaisuudet, kuten esimerkiksi biologiset ja psykologiset tekijät, voivat näyttäytyä kertomuksissa toimijuutta tai toimijuuden mahdollisuutta ohjaavina tekijöinä. Toimijuus rakentuu kertomuksissa harvoin joko-tai määrittelynä ja useimmin aste-eroina siinä, kuinka suuressa määrin kertoja rakentuu tai rakentaa kuvaa itsestään elämänsä kulkuaan kontrolloivana voimana (Bamberg, 2011; Bamberg ym., 2011)

Erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman avulla yksilö neuvottelee siitä, missä määrin hän on samankaltainen kuin muut ja missä määrin erilainen, uniikki henkilö. Rakentaessaan tätä erottelua ja integrointia kertoja tekee usein kertomuksissaan olevaksi muita ihmisiä erilaisten sosiaalisten kategorioiden kautta, joiden jäsenyyttä tai joihin kuulumattomuutta kertoja pohtii tai joista hän neuvottelee. (Bamberg, 2011) Kuten muissa dilemmoissa, myöskään erilaisuudessa ja samankaltaisuudessa ei ole kyse niinkään kategorioihin kuulumisen joko-tai erottelusta; ennemmin voitaisiin puhua siitä, kuinka lähellä tai kaukana tietystä kategoriasta yksilö kokee olevansa (Bamberg ym., 2011).

Identiteettityön kaksi ensimmäistä dilemmaa koskevat ennen kaikkea minäkäsityksen muodostamista. Näitä dilemmoja käsittelemällä yksilö luo peruskäsityksen itsestään, omasta toimijuudestaan, yksilöllisyydestään ja paikastaan laajemmassa ympäristössään. Tämä luo pohjan itsereflektiiviselle tarkastelulle, jonka kautta yksilö voi rakentaa käsitystä itsestään ajallisella jatkumolla pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta, jossa neuvottelua käydään siitä, missä määrin yksilö on sama ihminen, kuin aiemmin elämänsähistoriassaan, mutta kuitenkin kehittynyt, kasvanut ja muuttunut. Vasta minäkäsityksen ajallinen tarkastelu luo edellytykset jatkuvan ja yhtenäisen identiteetin muodostumiselle. (Bamberg, 2011; Bamberg ym., 2011)

3.4 Identiteetti, Bambergin dilemmat ja kertomus tämän tutkielman kontekstissa

Koska identiteetin käsite on vielä tarkkarajaista määrittelyä vailla ja vaihtelee tutkimuksellisen otteen ja näkökulman mukaan, on käsite sen empiiristä käyttöä varten rajattava ja määriteltävä tarkasti oma tutkimusote ja viitekehys silmällä pitäen (Ropo, 2015). Tutkimuksemme metodologia nojaa vahvasti edellä kuvattuun bambergilaiseen ajatukseen identiteetin rakentumisesta, mikä ohjaa aineiston analyysiä sen jokaisessa vaiheessa. Siksi tutkimuksemme käytettävä identiteetin käsite pohjaa myös Bambergin linjauksiin identiteetistä toiminnallisena, vuorovaikutuksellisenä neuvotteluna, jossa kysymykseen ”kuka minä olen?” vastaamisen prosessi on keskeisempää, kuin itse vastaus.

Bambergin (2011) mukaan identiteetin rakentamisen ja neuvottelun tarkastelu vain yhdellä kolmesta aiemmin esitellystä ulottuvuudesta ei riitä muodostamaan käsitystä yksilön identiteettityöstä. Siksi tutkimuksessamme käsittelemme identiteetin rakentumista kaikkien dilemموjen kautta. Analyysin etenemistä ja esittelyä ohjaa myös Bambergin (2011) linjaus siitä, että identiteetin perustavana toimiva minäkäsitys rakentuu toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen, sekä erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemموjen kautta, kun taas suoranaisesti identiteetistä neuvotellaan ajallisella, pysyvyyttä ja muutosta kartoittavalla dilemmalla. Identiteettidilemmat on tutkimuksessa esitelty tässä järjestyksessä muistaen, että kaksi ensimmäistä dilemmaa luovat perustan jatkuvuuden ja yhtenäisyyden kokemukselle ja identiteetin rakentamiselle.

Aiempaa Bambergin pienten kertomusten lähestymistapaa soveltavaa tutkimusta kartoittaessamme huomasimme, että Bambergin linjaamaa identiteetin rakentumista identiteettityön dilemموjen kautta on tutkimuksellisesti sovellettu vain harvoin tai jopa ei lainkaan. Tutkimuksissa, joissa hyödynnetään Bambergin ajatuksia identiteetin rakentumisesta pienissä kertomuksissa, on yleisemmin otettu lähtökohdaksi Bambergin kuvailemat positioinnin tasot, jotka ovat läsnä identiteetistä ja sen rakentumisesta neuvoteltaessa. Tutkimuksessamme Bambergin identiteettidilemmat ovat keskeisessä roolissa, mutta aineiston pienten kertomusten sisältöjen analyysissä myös positiointiteoria on tärkeä työväline. Bambergin (1997) linjaamia positioinnin tasoja on kertomuksiin sisältyvien asemointien tarkastelussa hyödynnetty laajasti ja myös yhteiskunnallisten mallitarinoiden (Bambergin niin kutsutun ”globaalien tilanteisuuden”) taso on otettu huomioon. Kuitenkin painopiste on identiteettityön tarkastelussa dilemموjen kautta, sillä koimme sen aineistomme kannalta mielekkääksi työtteenä, sekä mielenkiintoiseksi tutkimukselliseksi haasteeksi sen aiemman niukan sovellutuksen vuoksi.

Toinen tärkeä tutkimusta varten määriteltävä käsite on kertomus. Kertomuksen muodosta ja vähimmäiskriteereistä on narratiivisen analyysin piirissä teoretisoitu pitkään ja niissä on usein korostettu kerronnan ajallista järjestyneisyyttä. Esimerkiksi Labovin kertomuksen vähimmäisvaatimuksena esitetään, että kertomuksessa on oltava vähintään kaksi ajallisesti järjestettyä virkettä (Patterson, 2008). Bamberg itse ei pienten kertomusten lähestymistavassaan aseta ehtoja tai vähimmäisvaatimuksia sille, mitä voidaan pitää

kertomuksena, vaan korostaa sitä, mitä kertomuksilla yritetään tehdä ja saada aikaan. Pienen kertomuksen sisältö voi koskea Bambergin ja Georgakopouloun (2008) mukaan menneiden tapahtumien lisäksi parhaillaan meneillään olevia tapahtumia ja hypoteettisia, tulevaisuuteen suuntaavia tapahtumia, minkä voi nähdä viittaavan kertomusten määrittelyn ajallisen järjestyneisyyden vähäisempään korostamiseen. Bamberg ja Georgakopoulou (2008) linjaavatkin kertomuksen määrittelyn olevan enemmän kysymys siitä, minkä asteisesti vuorovaikutus on kertomuksellista kuin siitä, onko jokin puhekatkelma kertomus vai ei.

Tutkimuksessamme olemme käyttäneet kertomuksen käsitteen määrittelyssä hyväksi Hermanin (2009) kertomuksen prototyypimääritelmää, sillä myös siinä näkyy keskeisenä puheeseen tai tekstiin sisältyvien kertomuksellisten elementtien asteittaisuus, jonka vuoksi sen voi nähdä olevan hyvin yhteensopiva Bambergin näkemyksen kanssa siitä, miten kertomuksen käsitettä voi pienten kertomusten lähestymistavassa tulkita. Kerrotun sisältämää kerronnallisuutta ei prototyypimääritelmässä kategorisoida binäärisesti joko-tai akselilla vaan sen mukaan, kuinka paljon kerronnallisuutta sen voi nähdä sisältävän. Keskeisiä puheen tai tekstin kertomuksellisuuden paljastavia elementtejä ovat kertomuksen konteksti, tapahtumien ajallinen järjestymisen, kertomuksessa tapahtuva käänne sekä kerrottuun liittyvä kokemuksellisuus. (Herman, 2009) Näitä prototyypimääritelmän mukaisia elementtejä on käytetty analyysivälineenä tutkimuksessamme erottelamaan laajasta aineistosta pieniä kertomuksia tarkemman analyysin kohteiksi. Vaikka prototyypimääritelmää on hyödynnetty, on ohjenuoranamme kertomuksia valittaessa ollut kuitenkin enemmän Bambergin mallin mukainen kysymys siitä, mitä kerronnalla yritetään kerronnan kontekstissa saada aikaiseksi, kuin Hermanin prototyypimääritelmän mukaiset määritteet sille, mitä elementtejä kertomuksen tulisi sisältää.

Koska kertomukset ovat paitsi kulttuurisia ja sosiaalisia myös henkilökohtaisia prosesseja, on narratiivisen identiteetin tutkimuksen oltava luonteeltaan tapaustutkimuksenomaista (Ropo, 2015). Myös Bamberg ja kollegat (2011) tiedostavat pienten kertomusten lähestymistavan mukaiseen narratiivisen identiteetin tutkimukseen liittyvän perinteisen reliabiliteetin ja yleistettävyyden puutteen tai vajavuuden, mutta näkevät sen enemmän vahvuutena kuin heikkoutena, pitäen identiteettidilemموjen navigoinnin prosessien yksityiskohtaista kuvailua ja tarkastelua tutkimuksellisesti mielekkäämpänä. Nämä lähtökohdat ovat läsnä myös omassa

tutkimuksessamme; tavoitteenamme ei ole tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä tutkimukseen haastateltujen henkilöiden identiteettityön prosesseista, eikä vertailla haastateltavien identiteetin rakentamista keskenään. Tutkimuksen tavoitteena on analysoida ja kuvailla sitä, miten nämä prosessit tulevat esiin haastateltujen puheesta erotettavissa pienissä kertomuksissa.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tutkielmamme tarkoituksena on selvittää millaista identiteettiä entiset nuoret hoivaajat rakentavat kertomuksissaan. Lähestymme aineistoa narratiivisella tutkimusotteella. Analysoimme aineistoa pienten kertomusten näkökulmasta, tarkemmin sanoen Michael Bambergin tutkimusyhteisönsä kanssa kehittämää identiteettidilemmajaottelua soveltaen. Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksen aineistoa ja esittelemme aineistoon liittyvää luentaa sekä analyysia. Lopuksi tuomme esille tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä sekä niihin valittuja ratkaisuja.

4.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tässä pro gradu -tutkielmassa olemme kiinnostuneita siitä, millaisena entisten nuorten hoivaajien identiteetti rakentuu pienissä kertomuksissa. Entisten nuorten hoivaajien identiteetin rakentuminen näyttäytyy meille bambergilaisittain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, osana eletyn hoivaajan arkipäivän ja nykyisen elämäntilanteen kuvauksia. Pienten kertomusten ajattelumallin mukaisesti jokainen arkinen tapahtuma on osaltaan luomassa yksilön käsitystä itsestään ja sitä kautta rakentamassa yksilön identiteettiä. Haluamme antaa haastateltujen kerronnan olla keskeisessä roolissa entisen nuoren hoivaajan identiteetin määrittelyn osalta. Tutkimuskysymyksemme muotoutuivat tutkimusprosessin edetessä lopulta seuraavanlaisiksi:

- Kuinka haastatellut entiset nuoret hoivaajat positioivat itseään toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen, samankaltaisuuden ja erilaisuuden, sekä pysyvyyden ja muutoksen dilemموjen kautta?
- Miten entisen nuoren hoivaajan identiteetti rakentuu haastattelujen sisältämissä pienissä kertomuksissa?

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistomme on viiden entisen nuoren hoivaajan teemahaastattelujen kautta kerätty laadullinen ja kertomuksellinen aineisto. Kuten Hyvärinen (2017) esittää, haastattelu on erittäin hyödyllinen ja käyttökelpoinen tapa tuottaa tutkimusaineistoa. Yksilöiden kokemukset ovat tärkeitä tutkimuskohteita ja haastattelun avulla voidaan palata ihmisten kokemuksiin tilanteisiin ja tapahtumiin vielä vuosienkin päästä. Tästä syystä erilaiset haastattelut voivat olla rakenteeltaan monipaikkaisia ja -aikaisia, sillä niiden avulla voidaan olla yhtä aikaa sekä ”tässä ja nyt” että ”siellä ja silloin”. Haastattelurungon ja -kysymysten avulla tutkija voi virittää haastateltavan kertomaan tarinoita, kuvauksia tai selityksiä. Teemahaastattelujen avulla tutkija määrittää haastattelun keskeiset teemat sen sijaan, että hän esittäisi tarkkoja ja yksityiskohtaisia kysymyksiä; haastatellulle annetaan vapaus kertoa omaa tarinaansa.

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty teemahaastattelun avulla vuoden 2018 lopulla ja vuoden 2019 alussa. Teemahaastattelun runko (Liite 1) käsittää yhteensä yhdeksän eri osiota: yleisten aloitus- ja lopetusosioiden lisäksi haastattelussa käsitellään haastatellun *nykyistä elämäntilannetta, lapsuuden ja nuoruuden perhettä, huolenpidon alkamista, kulkua ja päättymistä, huolenpidon ja vastuunkantamisen muotoja, huolenpitotehtävien viemää aikaa ja ajankäyttöä, saatua tukea ja sen tarvetta ja selviytymistä, sekä tehdään loppuyhteenveto ja palautus nykyhetkeen*. Haastattelurungon laadintaan ja valittuihin teemakokonaisuuksiin on ollut vaikuttamassa aiemmin tehty kansainvälinen tutkimus nuorista hoivaajista (ks. Pajari, 2019).

Haastattelujen yhteydessä haastatelluille on annettu mahdollisuus hahmottaa käsiteltyjä asioita myös piirtäen, esimerkiksi lapsuuden perherakenteen kuvauksen yhteydessä. Haastattelut on toteutettu yksilöhaastatteluina kasvokkain. Osa haastatteluista suoritettiin kahdessa eri tapaamisessa, jottei yhteen haastattelukertaan käytetty aika venyisi kohtuuttomaksi ja toisaalta siksi, että haastateltu saisi kertoa koko tarinansa rauhassa ilman kiireen tuntua.

Tutkimuksessa käyttämämme aineisto on ALISA-projektin kanssa yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston psykologian oppiaineessa kerätty. Entiset nuoret hoivaajat on tavoitettu vapaaehtoisiksi haastatteluun osallistujiksi juuri ALISA-projektin kautta kahdesta eri vertaistukiryhmästä: nuorten aikuisten sekä nuorten äitien ryhmistä. Kaikki haastatteluun

osallistuneet olivat naisia, joiden ikähaarukka vaihteli noin 20-35 ikävuoteen. Kaikki haastatellut olivat korkeasti koulutettuja (yliopiston tai ammattikorkeakoulun käyneitä tai juuri valmistumassa) ja asuivat haastatteluhetkellä Itä-Suomessa (aineiston tarkempi kuvaus ks. Pajari, 2019).

Emme ole itse olleet toteuttamassa haastatteluja, vaan olemme työskennelleet valmiiksi litteroidun sekä anonymisoidun aineiston parissa. Yhden haastattelun pituus vaihteli litteroituna tekstinä 18 sivusta 164 sivuun. Analysoitavaa haastatteluaineistoa oli yhteensä 380 sivua (riviväli 1,5, fonttikoko 12). Tätä aineistoa ovat käyttäneet omissa pro gradu-tutkielmissaan aineiston keränneet opiskelijat Eero Pajari (2019) sekä Outa-Annukka Vatanen-Muotka. Pohdimme aineiston rajaamista, mutta päätimme lopulta ottaa sen kokonaisuutena mukaan tutkielmaamme. Tämä siitä syystä, että haastateltuja oli varsin maltillinen määrä (viisi) ja toisaalta jokainen haastateltu antoi omanlaisensa kuvauksen siitä, millaista on ollut olla nuori hoivaaja.

4.3 Aineiston luenta ja analyysi

Aineiston analyysin aloitimme tutustumalla saamaamme haastatteluaineistoon kokonaisuudessaan. Luimme itsenäisesti jokaisen haastattelun yksi kerrallaan läpi ja pyrimme hahmottamaan niissä esiintyviä päälinjoja haastateltujen elämänvaiheista. Ensimmäisen luennan jälkeen keskustelimme yhdessä tekemistämme havainnoista sekä aineistosta yleensä. Tämän aineistoon tutustuttavan vaiheen tarkoitus oli auttaa meitä hahmottamaan, mistä nuoresta hoivaajuudesta on kyse ja millainen alkukuva niiden pohjalta piirtyy käsiteltävästä identiteettiteemasta. Samanaikaisesti tämän ensimmäisen aineistoon perehtymisvaiheen ohella opiskelimme laadullisia tutkimusmenetelmiä sekä erityisesti narratiivista analyysia niihin keskittyvällä opintojaksolla.

Seuraavassa vaiheessa valitsimme yhden henkilön haastatteluaineiston erityistarkasteluun tehdäksemme siitä pienimuotoisen harjoitustutkimuksen ja samalla perehtyäksemme tarkemmin Bambergin (2011) identiteettidilemmojen käyttöön tutkimustyökaluna. Tämä harjoitustutkimus oli osa "Laadullisten tutkimuksen soveltaminen vuorovaikutuksen

tutkimuksessa” -opintojaksoa ja saimme siitä opettavaista palautetta erityisesti realistisen ja relativistisen kielikäsitteiden erojen hahmottamiseksi. Tässä yhteydessä harjaannuimme myös kertomusten identifiointiin Hermanin (2009) prototyypimääritelmän avulla. Haasteeksi on alusta asti muodostunut aineiston rajaaminen, sillä Bambergin (2011) mallin mukaisesti identiteetti rakentuu pienten, arkisten kertomusten kautta. Haastattelut pitävät runsaasti sisällään juuri arkisten kokemusten kuvauksia niin eletyn kuin nykyisenkin elämäntilanteen osalta. Mitään osaa tai kysymystä ei siis selkeästi voinut rajata pois tutkimusaineistosta.

Kolmannessa vaiheessa kävimme uudelleen läpi jäljellä olevat neljä haastattelua pareittain. Tämän lukukierroksen yhteydessä pyrimme identifioimaan kertomukset Hermanin (2009) prototyypimallin mukaisesti sekä tekemään aineistosta havaintoja Bambergin (2011) identiteettidilemmejä silmällä pitäen. Erityisesti kertomusten identifioinnissa pyrimme lisäämään tutkimuksemme luotettavuutta tekemällä työn ensin itsenäisesti, ja kokoamalla havainnot lopuksi yhteiseen tekstitiedostoon. Tästä syntyneet päällekkäisyydet varmistivat meille valittujen tekstikohtien analyttistä luotettavuutta. Kävimme myös yhteistä keskustelua aina haastatteluparin tarkastelun jälkeen havainnoistamme ja tulkinnoistamme.

Neljännessä vaiheessa tarkastelimme aineistoja erityisesti Bambergin (2011) identiteettidilemmojen näkökulmasta. Laadimme tarkastelumme avuksi taulukot (Liite 2), joihin kaikkien haastateltujen kertomuksista poimitut keskeiset asiat on koottu identiteettidilemmojen mukaisesti luokiteltuna. Taulukoiden avulla pystyimme paremmin hahmottamaan yhteisiä teemoja, joita haastateltujen kertomuksista nousee suhteessa identiteettiin ja hoivaajuuteen. Tämän luokittelun pohjalta ryhdyimme tekemään lopullista analyysia. Taulukoiden avulla teimme huomioita yhdistävistä tekijöistä eri haastateltujen välillä.

Viidennen eli viimeisen vaiheen muodosti analyysihavaintojen kirjallinen ilmaisu sekä yhdistäminen teoreettiseen taustaan. Kirjoittaessamme loppuraporttia havaitsimme myös konkreettisesti, etteivät Bambergin (2011) identiteettidilemmat ole irrallisia toisistaan, vaan tuottavat tarkastelussa osittain päällekkäisiä näkökulmia. Tästä johtuen analyysin kirjallisessa lopputuloksessa on ajoittain toistoa ja päällekkäisyyttä. Päällekkäisyys toisaalta kertoi meille aiheen keskeisyydestä nuoren hoivaajan identiteetin rakentumisprosessissa. Identiteetin rakentumista pienten kertomusten analyysissa voisi verrata salapoliisin toimintaan; yksittäiset

johtolangat luovat erilaisia tulkintalinjoja, mutta niiden yhdistäminen vie lopulta luotettavimpaan lopputulemaan.

4.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkittaessa ihmisiä ja heidän kertomuksiaan omasta elämästään täytyy aina pitää mielessä tutkimuseettiset periaatteet. Kuulan (2011) mukaan nämä voidaan ihmistieteissä yleisesti ryhmitellä neljään pääluokkaan, joita ovat *vahingon välttäminen*, *autonomian kunnioittaminen*, *oikeudenmukaisuus* sekä *hyöty*. Näiden lisäksi keskeisenä asiana tutkimuksen etiikkaan liitetään luottamuksellisuuden turvaaminen sekä sensitiivisyys suhteessa haastateltuihin. Tutkielman teon eri vaiheissa pyrimme tarkastelemaan näkemyksiämme aina aineistolähtöisesti.

Vahingon välttämisen periaatteen mukaisesti tutkimukseen osallistujien henkilötiedot olivat jo ennen aineiston käyttöömme tuloa anonymisoituja, muutettuja tai poistettuja. Jokaista haastateltua on litteraatiossa puhuteltu pseudonyyminä ilman oikeaa erisnimeä. Myös muut personoidut tunnistetiedot on aineistonkerääjien toimesta poistettu tai muutettu, eikä näin ollen ole mahdollista saada selville haastatellun asuinpaikkaa, tarkkaa ikää tai ammattia (ks. Pajari, 2019). Haastatteluaineistoa ei ole luovutettu muiden kuin tutkijoiden käyttöön missään tutkimusvaiheessa. Vahingon välttämisen periaatteen mukaan tutkijat eivät myöskään saa omilla tulkinnoillaan aiheuttaa tutkittaville haittaa, mielipahaa tai omanarvontunnon laskua. Oman elämäntarinan löytäminen esimerkiksi kulttuurisen mallitarinan edustajana voidaan kokea loukkaavana tai omaa kertomusta kyseenalaistavana (Hänninen, 2008). Tekemiemme tulkintojen yhteydessä olemme pyrkineet siihen, ettei haastateltuja ole suoranaisesti luokiteltu erillisiin luokkiin.

Autonomian kunnioittamisen periaatetta on noudatettu siten, että haastatteluun osallistuminen on ollut kaikille osallistujille vapaaehtoista. Heiltä on vielä haastattelun alkutilanteessa kysytty halukkuutta osallistua tutkimukseen sekä lupa haastattelun nauhoittamiseen. Autonomian kunnioittamisen olemme ottaneet huomioon analysoidessamme tutkimustuloksia yksilöiden ainutkertaisina kertomuksina.

Kolmannen periaatteen eli oikeudenmukaisuuden mukaisesti haastatelluille on etukäteen kerrottu mitä aihepiiriä tutkimushaastattelu käsittelee. Tätä varten on laadittu kutsukirjelmä ja aihe on vielä esitelty haastattelutilanteen alkaessa. Oikeudenmukaisuuden periaatteen mukaisesti olemme mahdollisuuksien mukaan pyrkineet tekemään analyysissa ja tulkinnoissamme oikeutta haastateltujen kerronnan alkuperäiselle kielelle ja merkityksenannoille. Kaikissa tutkimuksen teon vaiheissa on myös pyritty tarkkuuteen ja huolellisuuteen.

Viimeisen, hyötyperiaatteen, mukaan haastatelluilta on kysytty lupaa aineiston myöhempää tutkimuskäyttöä varten. Kyseessä olevan haastatteluaineiston pohjalta on jo saatu tärkeää tietoa nuorten hoivaajien ryhmästä, joten hyötyperiaate lienee tavoitettu sitä kautta. Luonnollisesti haluamme tämän tutkielman myötä olla osa yhteiskunnallista keskustelua nuorten hoivaajien asemasta.

Hännisen (2008) mukaan narratiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että yksilö voi nousta esiin tunnistettavana. Henkilöitä käsitellään yksilöllisinä, ajallisina ja tilannesidonnaisina kokonaisuuksina. Tämä voi olla ongelmallista tutkittavien anonymiteetin kannalta, mutta toisaalta näemme sen myös vahvuutena suhteessa valittuun tutkimusmenetelmään ja -työkaluun. Bambergilainen (2008) identiteetin tarkastelu lähtee liikkeelle nimenomaan yksilöiden ainutkertaisissa, narratiivisissa konteksteissa rakentuvana asiana. Tutkielmassamme ei ole pyrkimyksenä tuottaa yleispätevää tietoa, vaan enemmänkin kuvata sitä todellisuutta, jossa nuoret hoivaajat ovat eläneet, omaa identiteettiään rakentaneet, ja miten kaikki tämä koettu vaikuttaa heidän nykyiseen käsitykseensä itsestään.

5 TULOKSET

Tutkielmamme tulokset esitellään seuraavaksi Bambergin (2011) identiteettidilemmojen tarkastelun kautta. Tällä menettelyllä pyrimme haastateltujen mahdollisimman vähäiseen tunnistettavuuteen. Haastateltujen vähäisen määrän ja tutkimuksen narratiivisen luonteen vuoksi emme pitäneet mielekkäänä muodostaa tuloksista luokitteluja tai ryhmittelyjä, vaan keskitymme yksilöllisiin kuvauksiin ja niiden pieniin kertomuksiin. Oma tulkintamme näkyy erityisesti yhteyksissä, joissa käsittelemme haastateltavien kertomuksiin sisältyneitä erilaisia positioitumisia ja yhteiskunnallisiin mallitarinoiniin liittämisiä. Muilta osin aiheet nousevat suoraan haastateltujen kertomuksista. Pyrimme perustelemaan tekemiämme tulkintoja nostamalla esiin runsaasti haastattelujen aineistolainauksia.

Entisen nuoren yksilöllisen position hahmottamiseksi lienee kuitenkin paikallaan taustoittaa lyhyesti haastateltujen tilannetta nuorena hoivaajana ollessaan. Nuorena hoivaajana Säde huolehtii kertomuksissaan ensisijaisesti somaattisesti sairaasta äidistään. Miian hoivaajan positio rakentuu äidin alkoholiongelman ja siihen liittyvien kommunikaatio-ongelmien ympärille. Liisan kertomuksissa hoivaaminen keskittyy yksinhuoltajaisän auttamiseen erilaisten kodinhoidollisten tehtävien kanssa. Lunan haastattelussa hoivaaminen liitetään äidin psyykkiseen oirehdintaan ja vaihtelevaan perhetilanteeseen. Auroran kertomuksissa nuoren hoivaajan positioon vaikuttaa ylisukupolvinen perhetilanne sekä äidin päihteiden käyttö ja masentuneisuus (ks. tarkempi kuvaus Pajari, 2019).

5.1 Toimijana ja toiminnan kohteena oleminen

Bambergin (2011) pienten kertomusten mukaisen identiteetin tarkastelutasoista ensimmäinen käsittää toimijana ja toiminnan kohteena olemisen. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota olosuhteiden ja yksilön omien valintojen välisiin suhteisiin identiteettiä muodostavassa kerronnassa. Tätä voitaisiin kuvata janalla, jonka toisessa päässä on itsenäinen yksilö ja toisessa päässä annettu elinympäristö. Haastateltu liikkuu näiden ääripäiden välillä kertoessaan omasta elämästään joko itsenäisiä valintoja tekevänä toimijana tai vallitsevan ympäristön ja

olosuhteiden määrämänä toiminnan kohteena. Toimijuutta voidaan tarkastella haastateltujen kuvaamista erilaisista positioista käsin.

Haastateltujen entisten nuorten hoivaajien toimijuus on identiteetin rakentumisen kannalta kaksiteräistä. Kertomuksissa toimijuus rakentuu toisaalta aktiivisten valintojen tekemisen kautta; toisaalta se kietoutuu perheenjäsenen sairauksien ja tästä huolehtimisen ympärille. Lapsuudestaan ja nuoruudestaan kertoessaan lähes kaikki haastatellut tuovat esille korostuneimmin sairaaseen perheenjäsenen kohdistuvaa huolta ja pelkoa. He asettuvat joko omasta tahdostaan tai vallitsevien olosuhteiden pakosta nuoren hoivaajan positioon. Hoivaamisen muodot ja määrät vaihtelevat, osa haastatelluista ottaa itselleen enemmän tehtäviä kuin olisi välttämätöntä osoittaen näin toimijuuttaan. Toisaalta lapsuuden ja nuoruuden elinympäristö asettaa hoivaamisen vaatimuksen kaikille haastatelluille, he joutuvat itse toimimaan kotona tilanteissa, joissa muita vaihtoehtoja ei ole. Esittelemme seuraavaksi toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen dilemmaa ensin jokaisen haastatellun kohdalta keskeisten esimerkkien kautta ja kokoamme lopuksi yhteen pääkohdat eri kertomuksissa nousseiden teemojen avulla.

5.1.1 Säde: Olosuhteiden vankilasta kohti vapautta

Säteen identiteetin tarkastelu toimijan ja toiminnan kohteena olemisen tasosta rakentuu paljolti kronologisella akselilla. Lapsuutta ja nuoruutta koskevissa kertomuksissa Säteen elämä näyttäytyy hänen kerronnassaan paljon vallitsevien olosuhteiden määrittelemänä sekä sopeutumisenä äidin sairauksiin. Näissä kertomuksissa Säteelle ei tarjota apua ja tukea ulkopuolelta eikä hän kerro tilanteestaan juuri kenellekään. Aktiivinen toimijuus tähän ikäkauteen sijoittuvissa kertomuksissa määrittyy koulussa menestymisen ja ystävien tapaamisen kautta. Nuorta aikuisuutta ja korkeakouluopiskelua koskevissa kertomuksissa Säde rakentaa erontekoa suhteessa toiminnan kohteena olevan lapsen positioon. Näissä kertomuksissa hahmottuu uuden aktiivisemmän elämänvaiheen aloittaminen. Nuoren aikuisen kertomuksissa Säde hakeutuu ulkomaille vaihto-opintoihin ja lopulta myös terapiaan.

Hän kertoo haluavansa käsitellä terapiassa lapsuudessa sivuun työnnettyjä tunteitaan; tämä kuvaa Sädettä aktiivisena toimijana.

Lapsuuden ja nuoruuden kotiympäristöstään Säde kertoo, kuinka äidin toimintarajoitteet ja vaatimukset vaikuttivat hänen arkeensa. Kertomuksessa Säde kuulostelee tilannetta kuin tuntosarvet pystyssä: oliko äiti välittömässä avun tarpeessa tai saamaisillaan esimerkiksi insuliinishokin? Säde kertoo myös, että hänelle asetetaan vaatimuksia erilaisten kodinhoidollisten tehtävien suhteen. Näitä Säde kuvailee haastattelussa ”miesten töiksi”, joista äiti oli lisäksi ”iha helvetin tarkka”.

”Hänellä [äidillä]o lapsuusiän diabetes.. nii miehä oon niinku pienestä pitäen niinku jotenki siihe aikaan vielä.. niin jotenki siis se äitin.. se lääkitys ei oo ollu sillon oikee kohillaa et hän sai tosi paljon siis semmosia insuliinishokkeja.. siis ihan niinku kunnon niinku kohtauksia”

” Sitte myöhemmin ku se äm äs ((MS)) rupes oikeesti niinku oireilee ni tottakai mie oon sillonki sitte koko ajan kuullu sen tai tai niinku.. ollu koko ajan tietonen siitä että mitä se tekee.. mo[nenneltako] hyllyltä se ottaa lasia että pitääkö miu mennä auttamaa että saakoha se sen otettuu ja.. niinku koko ajan ollu semmone..Tuntosarvet näi ((nostaa sormet pään päälle)) ”

”Nyt tarviiko se apua ja näi, ja, tottakai siihe liittyy niinku sis kotona just paljon niinku semmosta iha, et just semmosina.. huonoina päivinä ni toki mie tein niinku kaiken, ... ja mioon niinku osannu.. kytkee helkkari lamputki kattoon niinku, ite jo ihan pienestä pitäe ja.. tehä sis semmoset miesten työt ...äitille, ja sit kaike lisäks äiti oli vielä iha helvetin tarkka siis että niinku kaikkie asioitten piti olla paikallaa ja varasto piti olla niinku tiptop, kun niinku, siellä talvirenkaitten piti olla suorassa pinossa ja näi.. että, et niinku kaikki semmone varastosiivoomine ja kaikki semmoset mattojen puistelut, kaikki siivoominen”

Säde kertoo näissä lapsuutensa ja nuoruutensa arjen kuvauksissa itsestään ulkoisten voimien alaisena. Äidin tarpeet ja vaatimukset ohjaavat kertomuksessa myös tyttären aktiivisen toiminnan suuntaa: ”tuntosarvet” ovat ”näi” [pään päällä] valmiina huomaamaan toimintaa vaativia signaaleja. Tulkintamme mukaan Säde neuvottelee tässä äidin asettamien vaatimusten ja omien pyrkimystensä kanssa.

Ulkopuolelta tulevan avustustoiminnan vastaanottajana Säde on kertomuksessaan vain tilanteissa, joissa tapahtuu jotain hyvin poikkeuksellista, kuten autokolari tai vanhemman kuolema.

“Tilanne jonka takia äiti- se oli siis ensimmäinen ja ainoa kerta ku mie oon käyny jossai ammattilaisella.. siis ammattilaista tapaamassa on semmonen ku myö oltii.. mie en oo iha varma et minkä ikäne mie oon ollu.. myö ollaa ajettu jostai niinku kotiin.. ja o ollu talvi.. ja niinku isot lumipenkat ja näi.. äitillä o laskenu ne verensokerit siinä ajaessa.. nii myö ollaa ajettu siis ojaan..”

“Ensimmäinen kerta, ku mulle on tarjottu jotakin niinku semmosta ammattiapua ulkopuolelta o se ku iskä kuoli, ni mu sillone esimies sano että nyt meet niinku, oikeesti työpsykologille että”

“Äitihän kävi aina siellä lääkärissä ja siellä sanomassa että kaikki on tosi hyvi.. mut et eihän kukaa tienny että mikä se todellisuus siellä kotona sitte oli”

Kertoessaan ammattilaisten kohtaamisista lapsuudessaan ja nuoruudessaan Säde mainitsee äidin käyneen “aina siellä lääkärissä - - sanomassa että kaikki on tosi hyvi”, eikä kukaan ammattiauttajista tiennyt millaista kotona todellisuudessa oli. Säde kuvailee näin saaneensa äidiltään toimintamallin suhteessa institutionaaliseen auttamiseen: omista vaikeuksista ei puhuta, eikä apua oteta vastaan tai pyydetä. Niinpä esimies joutui isän kuoltua voimakkaasti kehottamaan Sädettä “niinku oikeesti työpsykologille että”. Tulkintamme mukaan Säde ammentaa yksin pärjäämisestä ja puhumattoman ponnistelun mallitarinasta.

Vasta aikuisiällä Säde kertoo itse hakeutuneensa avun pariin. Tässä kertomuksessaan Säde esittää itsensä aktiivisena avun hakijana, toimijana. Muutoin Säteen toimijuus omassa elämässään on hänen kuvaamaan suorittamiskeskeistä, niin kotona kuin koulussakin. Kerronnassa Säde esittelee urheilun ja liikunnan väylinä purkaa omaa pahaa oloaan: mahdollisuutena päästä fyysisesti ulos kodin ympäristöstä ja käsitellä tunteita yksityisesti. Säde asettaa kertomuksessaan itseään pärjääjän positioon: “sitä oli vaa niinku - - äiti ei mittää hättää - - mie sain kymppjäki koulusta - - miullon kavereita ja miullon poikaystävä ja kaikki iha hyvi”. Näin Säde toimi haastattelussa kertomansa mukaan vähentääkseen äidin kokemaa huolta.

“...nyt mie meen sitte.. psykoterapiaan.. vihdoin ja viimein ((nauraa sanoessaan)) että, että tuota.. pikkusen niinku pääsis ihan oikeesti työstämään niitä ja ehkä joskus pääsis eteenpäin sitte myöski tästä että”

“...sitä vaa oli niinku ((puhuu lauseen tosi hiljaa)) et eei äiti ku ei mittää hättää, kato ku mie sain kymppjäki koulusta ni ei miullo mittää hättää, miullon kavereita ja miullon poikaystävä ja, kaikki iha hyvi ((tähän asti hiljaa)), sit mie niinku muistan semmosia, mullon ollu sis, ommulla niinku ehkä ollu jotaki semmosia vähä.. synkempiä jaksoja, niinku siellä, en tiää onko ne ihan semmosta normaali.. murrosikä, mutta et mie muistan ett mioon ollu joskus...mioon aina lähteny niinku kattoo pois ja niinku johonki lenkille ja sit mioovvaa niinku

itkeny, mioon vaa niinku itkeny ja ollu aika semmone ahistunu ja, tosi semmone surulline, et emmio ehkä osannu sitä nimetä tai niinku..”

Kertomuksissa korkeakouluopiskelusta Säteen toimijuus rakentuu aktiivisena: hän kertoo toiseen kaupunkiin ja omaan kotiin muuttamisesta sekä seurustelun aloittamisesta. Hän ei kertomuksessa halua tuoda uudessa ympäristössä esille kotitaustaansa ja siihen liittyviä rasitteita. Säde liittyy kerronnassa vapauden liikkua oman tahtonsa mukaan ympäristön radikaaliin muuttamiseen sekä äidin sairauden tilaan.

*”Elämää on tullu just niinku mie sanoj, et mie olin tosi aktiivinen kaikissa noissa opiskelijatoiminnassa ja niinku ihan niinku uudet semmoset sosiaaliset piirit ja.. niinku semmonen ihan niinku uudellaine elämä, nin.. vaikuttanu siihe, ja sis sillo mie rupesi seurustelemaa ja mie muistan, et sis miehä en sille **Teuvolle** niinku kertonu es pitkää pitkää pitkään aikaan että, että miu äiti on sairas ja että mu isä o juoppo ja näi”*

”sen jälkeen mie läksinki sitte.. vähäksi aikaa Etelä-Amerikkaan niinku vaihtoo, miolin siellä jonku, reilu.. no molin niinku yhen lukukauden siellä, ja sittenniinku, reissasin.. sit vuoden olin Aasiassa ja.. näi, ja sillon ku, mä läksin sinne Etelä-Amerikkaan ni sillo äiti muutti sinne hoitokotii, ja sit- se oli jo sit semmonen niinku että no, nyt, nyt tää on niinku, nyt nyt tässä vaan niinku ((puhuu hiljempaa)) odotellaan, kuolemaa, käytännössä.”

Säteen kertomuksissa nuoren hoivaajan identiteetti kokee suuren muutoksen aikuistumisen ja hoivavastuun loppumisen myötä. Tulkintamme mukaan eletty elämä nähdään toiminnan kohteena olemisen kautta mahdollisuutena johonkin uuteen ”että siitä poikis ees jotakin hyvää”. Säde kertoo toivovansa, että asiat olisivat menneet helpommin, mutta hän ei positioidu itseään sääliväksi uhriksi.

”Emmie sano että mulla o ollu onneton lapsuus ja nuoruus, mutta ois voinu olla hyvi onnellisempi ja, tai niiku paljo onnellisempi ja turvallisempiki, nin, nin eihä si, niinku eihän siinoo mittää järkee että semmosta tapahtuu ja sitte sitä vaan niinku uhriutuu se asian kanssa, että noo mulla nyt oli vaa tämmöne, et mielummi mie teen siitä sitte niinku.. yritän tehdä niillä kokemuksilla jotaki, että siitä poikis ees jotaki hyvää”

Tulkintamme mukaan Säde neuvottelee kertomuksessa menneisyyden haasteiden ja nykyhetken toiminnan kesken. Narratiivi esittää nykyhetken Sädetä aktiivisena toimijana, joka yrittää ”tehdä niillä kokemuksilla jotaki”; Säde kuvailee diskurssissaan menneisyyden kokemusten kääntämistä nykyhetkessä voimavaraksi.

5.1.2 Miia: Alkoholi avaa kielenkannat, mutta entä jos ei juo?

Miian kertomuksissa toimijana ja nuorena hoivaajana oleminen kietoutuu lapsuudessa ja nuoruudessa äidin alkoholin käytön ympärille. Miialla ei omien sanojensa mukaisesti ollut mitään erityisiä lisätehtäviä tai toiminnallisia vastuita kotona äidin sairaudesta johtuen, vaan kuvauksissa ilmi käyvä huolehtiminen on päihtyneen äidin valvomista ja erityisesti tämän huolien kuuntelua. Miian kertomuksista välittyy lukijalle kuva, ettei hän itse ole halukas kuuntelemaan äidin humalaista vuodatusta. Tulkintamme mukaan Miia positioituu vallitsevan kotiympäristön toiminnan kohteeksi. Kotoa poismuuttaneet isommat veljet ja isän työ toisella paikkakunnalla eivät jätä äidin puheiden kuulijaksi kuin Miian. Miian kertomuksissa esiin nouseva pakokeino ahdistavasta kotitilanteesta ovat kirjojen ja pelien tuomat toisenlaiset maailmat. Vasta jatko-opinnoissa ollessaan Miia on ryhtynyt kertomaan kotitilanteestaan myös kavereilleen, ottaen siten itsenäisen toimijan roolin.

Kuvatessaan lapsuuden ja nuoruuden kotiympäristöään Miia tuo esiin vastuita, joita hänelle vääjäämättä lankeaa. Lapsuuden ja nuoruuden arkea ja kotia kuvataan Miian kertomuksissa ympäristönä, jossa elävät kaksin äiti ja tytär – sekä elämää sävyttävä äidin alkoholismi. Tilanne ei siinä, eletyssä hetkessä, tule Miian kertomuksessa esiin huolta herättävänä, vaan vaikutukset ovat tulleet ilmi vasta myöhemmin. Äidin toimintakyky näyttäytyy Miian lapsuuden arjen kuvauksissa kohtalaisen hyvänä, sillä hänelle ei äidin alkoholismin vuoksi ole kuitenkaan langennut ylimääräisiä kotitöitä.

*”Tatu on ollu jo pois kotoo jo pitkän aikaa ja sitte jossai vaiheessa **Laurikin** muutti sitten opiskelemaan ni sit mä oon ollu siellä periaatteessa yksin lapsena ja sitte isä on ollu viikot niinku töissä nii sitte jos äiti o ollu viikolla baarissa nii sitte se on saattanu olla niinku sillee että minä oon sitte ollu siellä yksin niinku sitte kuuntelemassa häne juttujaa.. ja tota.. sit se ei se on ehkä.. sitte nytte jotenki.. ruennu miettimää että onko se sitte vaikuttanu asioihin se että sitte o joutunu nuorempana kuuntelemaa asioita joita ei ehkä ois halunnu kuunnella..”*

”Ku ei se ei mun oo silleen tarvinnu ku se ei oo semmosta kokoaikasta ja äiti kyllä hoitaa niitä hommia siellä ihan niinku silleen että ei se oo tuonu mulle mitään ylimääräisiä velvotteita silleen”

Miia kuvaa toiminnan kohteena olemista lapsuudessaan ja nuoruudessaan tilanteina, joihin hän joutuu reagoimaan. Nämä tilanteet herättävät kertomuksien mukaan Miassa ahdistusta. Erityisesti äidin voimakkaasta päihtymystilasta aiheutunut toimintakyvyttömyys sekä

väistämätön äidin humalaisen puheen kuuntelu esiintyvät Miian kertomuksissa vastenmielisenä toiminnan kohteena olemisena.

”Yks tapahtu ainaki yläasteella (...) äiti oli justiisa publiin menny ja sitte tuli keskellä yötä ja sitte hän ei päässy sisään ni sitte hän joutu minut herättämää ja sitte se o ollu jotenki kauheen ahistava kokemus mulle sitte että ku hän tulee sieltä nii jotenki nii humalassa ettei pääse ees sisään ite..”

”mä aina sitä niinku vähä kuulostelen jos.. koska aika usein ku hän on ollu vaikka pubissa ni sitten mä saatan herätä joko mä herään siihen ku hän tulee kotiin tai mä oon vielä kuitenkin hereillä.. nii sitte mä aina vähä kuulostelen että niinku.. pääseekö hän nukkumaa..”

”hän (Miian äiti) ois tappanu ittesä ja hän tosiaan on puhunu siitä että häne ois pitäny kuolla ku hää oli viiskyviimestä siinä vaiheessa ku hän oli viiskytäkuus..(.) ja ne on tosi ahistavia kokemuksia mun mielestä.. että ku tuntuu siltä että kun mä en haluais kuunnella näitä juttuja”

Kouluun ja vapaa-aikaan liittyvä toiminta nuoruudessa on Miian kuvauksissa yksinäisyyden kokemuksen värittämää; yläkouluun siirtymisen myötä ystävät ovat vähentyneet, eikä harrastuksiakaan juuri ole. Arki on Miian kertomuksissa varsin yksitoikkoista ja kouluun keskittyvää. Tätä kuvataan sekä hyvänä että huonona asiana. Koulussa menestyminen tuo kertomuksissa esiin Miian taipumuksen perfektionismiin ja sen aiheuttamat paineet, toisaalta koulumenestyksen kautta voi kokea positiivisia tunteita. Aktiivisena toimijuutena Miian kertomuksissa voidaan nähdä hakeutuminen kirjojen ja pelien kautta erilaisiin mielikuvitusmaailmihin.

”Mut sitte yläasteella lukiossa miulla väheni kaverit et mä olin aika yksinäinen.. yläaste lukio ni sitte se oli sitä et mä menin kouluun mä tuln kotiin ja siinä oli miun päivä.. että ku ei ollu mitää harrastuksiakaa..”

”Mä tykkään lukee ja niinkun pelata pelejä et semmonen niinku että pääsee johonki toiseen maailmaan nii se on niinku mun mielestä aina kiva.... no se yläasteaika oli varsinki semmosta että se oli.. niinku sillee yksinäistä ja se oli vähä vaikeaa aikaa nii ei sillo se oli vähä.. ankeeta aikaa sillo.. no tämmöset ehkä sitten niinku joku että jos koulussa meni hyvi nii se.. mut toisaalta siinäki oli se kolikon kääntöpuoli et mä olin hirvee perfektionisti yläasteella varsinki.. nii sitte se oli kanssa kauhee paine.. ja kun ei sillon ollu kavereita joitten kanssa olisi ollut voinut kokea mitään ilonhetkiä sillon justiisa yläaste lukio.. että ne on ollu just tämmösiä niinku että mielikuvitusmaailmat tai niinku tämmöset että pääsee vähä jonnekki muualle niinku sitte kirjojen tai tämmösen kautta”

Ulkopuolisen avun vastaanottajana Miia kertoo olleensa yläkoulussa käydessään koulupsykologilla. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan Miian mukaan noussut esiin tilanne kotona, vaan avun hakemisen syynä olivat koulupaineet. Muunlaista ulkopuolista apua Miia ei kerro

nuorena hoivaajana saaneensa. Vasta korkeakouluopintoihin siirtyessään Miia kuvaa kääntyneensä ongelmatilanteissa ystävien puoleen.

”Ainoa minä et mä kävin joskus sen perfektionismin takia mää kävin kyllä niinkun pari kertaa psykologilla sillo joskus yläasteella mutta.. seki ei se sillo niinkun ei en mää näistä puhunu sillo”

”mää soitin kaverille sen jälkeen tai siinä kun mulla oli se tilanne päällä ku tai niinku se tunnetila päällä et mä aattelin että nyt pittää kyllä jollekki saaha.. mutta ei niinku silleen niinku hirveesti oo kuitenkin niinku ollu niinku että lähinnä sitten nyttten myöhemmällä iällä kavereille enemmän ehkä puhunu”

Nykyhetkessä toimijuutta ja toiminnan kohteena olemista tarkastellessaan Miia tulkintamme mukaan neuvottelee kertomuksissaan erilaisten vaikutusten merkitystä nykyiseen minäänsä. Kodin ja koulun ulkoiset puitteet ovat tehneet hänestä yksinäisen, mutta toisaalta hän kertoo olevansa perusluonteeltaan yksin viihtyvä introvertti.

”mä en oikee osaa sitte ehkä aina eritellä että mitkä asiat johtuu siitä että niinkun on ollu tämmöstä alkoholin käyttöä ja mitkä johtuu siitä että on ollu vähä ala-asteella pikkasen koulukiusattu ja et oon ollu yksinäine että mä en oikei osaa eritellä että mikä mistä johtuu mikäkin..”

”kuitenkin sillai introverttinä ihmisenä nii kyllä mä tykkäänki olla yksin että..”

Lapsuuden ja nuoruuden perheen alkoholin värittäämä arki on vaikuttanut Miian kertomusten mukaan hänen tapaansa keskustella ongelmista sekä tuntea läheisyyttä. Alkoholista nykyisin täysin pidättäytyvä Miia kuvaa paradoksaalisesti puhumattomuuden ja päihteiden välistä, lapsuudesta opittua toimintamallia: tunteista ei voi puhua ilman päihtymystä, ja koska Miia ei käytä alkoholia, ei hän kertomansa mukaan myöskään voi keskustella ongelmistaan tai osoittaa läheisyyttä kenellekään.

”kotoa saanut sen kuvan että ongelmista ja tärkeistä asioista puhutaan silloin ku ollaan humalassa ja sitte ku minä en itse ole ikinä humalassa nii mä oon sillee no enhän minä näistä asioista voi puhua.. (...)meijän perheessä on niinkun silleen että mä oon kaks kertaa kuullu mulle sanottavan että minua rakastetaan kotona ja se on ollu molemmat kerrat on ollu silleen että äiti on ollut humalassa.. (...) läheisyyden tunteet on minulle vaikeita..”

Miian kertomuksissa nuoren hoivaajan identiteetti rakentuu tulkintamme mukaan alkoholin määrittelemässä kotiympäristössä toiminnan kohteena olemisen, omana toimijuutena mielikuvitusmaailmaan pakenemisen sekä koulumenestyksen tavoittelun ympärille. Aktiivinen oma toimijuus on kuvauksissa varsin vähäistä lapsuudessa ja nuoruudessa.

Korkeakouluopintojen myötä Miian oma toimijuus lisääntyy. Toisaalta lapsuuden ja nuoruuden opitut toimintamallit ohjaavat edelleen jossain määrin tätä itsenäistä toimijuutta, eivätkä vain myönteisesti: etenkin tunne-elämään liittyvät toimintamallit aiheuttavat Miialle yksinäisyyttä.

5.1.3 Liisa: Ihmisen tehtävä on huolehtia kodista

Liisan kertomuksissa oma toimijuus on erittäin aktiivista lapsuudessa ja nuoruudessa. Liisa ottaa kertomuksien mukaan yhdessä sisarensa kanssa kantaakseen paljon kodinhoidollisia vastuita yksinhuoltajaisän puolesta. Kertomuksissa Liisa sisarineen asettuu isän rinnalle myös perheen rahankäytöstä huolehtimalla. Erityisesti Liisan kertomuksissa nousee tulkintamme mukaan esiin toimijuuden moraalinen ulottuvuus, ”näin perheessä kuuluu tehdä”-ajattelu. Toiminnan kohteena oleminen tulee Liisan kertomuksissa sukulaisten antaman avun vastaanottamisen myötä, sekä isän kotiympäristöön luomien selkeiden toimintarajojen kautta. Ulkopuolista apua instituutioiden taholta Liisa ei kertomuksien mukaan koe saaneensa, eikä ole sitä nykyisessä elämäntilanteessa valmis vastaanottamaan. Nykyisessä elämäntilanteessaan, ollessaan itse äiti, Liisa pyrkii kertomuksensa mukaan jatkamaan saamaansa toimintamallia kodin vastuiden jakamisesta eri perheenjäsenten kesken.

Kotiympäristössä tapahtuvaa toimijuutta Liisa selvittää yksityiskohtaisesti kertomuksissa. Äidin alkoholismiin sairastuminen, vanhempien ero ja tyttärien muutto pois vanhasta kodista yhdessä isän kanssa toimivat tulkintamme mukaan alkusykäyksenä Liisan toimijuuden rakentumiselle. Vuotta nuoremman sisaren kanssa jaettiin Liisan kertomuksen mukaan kotityöt pikkutarkasti tasan, korostaen yhteisvastuuta ja yhdenvertaisuutta tehtävien suorittamisessa. Sisarusten välinen tasavertaisuus neuvottelee kertomuksissa lasten kotityövastuiden kanssa.

”Meijä isä piti huolta mut sit ku me opittii ite tekemään nii siit tuli tosi tärkee.. siskolle ja mulle.. et hoidettiin kaikki siivoukset ja jossai vaiheessa sitte ruettii hoitaa laskut ja.. ja ja kodin sisustaminen ja..niinku kodista huolehtimine”

”No sillon ku me oltii lapsii ku me jäätii ilma äitii nii me tehtii ihan siis tota viikkolistat meil oli ihan ruutupaperi oli ilmoitustaululla meil oli ((naurahtaa)) ihan työnjako oli kukankasteluvuorot oli myö oltii aika siis orjallisia siin.. tehtii nii perusteelliset siivoukset joka viikko matot ulos latioide imurointi pestiikö jopa.. ja meil oli siinä me vaiheltii aina niinku niitä tehtävii sillee et mut kummanki piti tehdä aina kaikkee mut sillee et vuorotelle. Ja sit sillittäminen tapahtu sillee että kirjaimellisesti siin oli lauta ja vuorotelle vuorotelle toine.. ja iskän vaatteet kans.. siis työhaalareita myöten mitä ((naurahtaa)) mis ei ollu mitää järkee”

Ulkopuolista apua Liisan kertomuksissa tarjoavat sukulaiset. Kertomuksista välittyä myös perinteinen ajattelumalli sukupuolten välisistä eroista; ”mies, joka ei osaa kattaa juhlapöytää” tai hankkia muodin mukaisia vaatteita tyttärille. Toiminnan ja avun kohteena oleminen välittyä Liisan kertomuksissa huojentavana, ei tarvitse selviytyä täysin itsenäisesti arjesta tai juhlasta vaan tukea on saatavilla, jos sitä tarvitsee ”tosissaa”.

”Meijä mummi (äidin äiti) oli tosi tärkeä se o- sit ku oli rippijuhlat ja oli tällee ni se teki sitä...ku mä sanoin et sillon iha lapsena ku ne synttäripöydät saatto olla aika säälittävän näkösi.. siis sillee et niinku vähä mies joka ei osaa kattaa pöytää ni katto meijä synttäripöydät nii ei.. mut sitte mummi otti jossai vaihees vähä roolia sit sillee et se niinku huoltehti et meil on kunnan kakut pöydässä”

”Meijän tädit on ollu et sielt on saanu kyl et jos on tarvinnu jotai tosissaa ((naurahtaa)) tai jotai niinku meijän tädit on nähny mimmost elämää me eletään ja niinku.. ei olla kärsitty... ehkä vähän tyylitajuttomat vaatteet o ollu mutta.. seki o korjaantunu sitte ku ollaa alettu älyy asioide eteen”

Toiminnan kohteena oleminen näyttäytyä Liisan kertomuksissa myös isän asettamien sääntöjen kautta. Isä asettaa tyttärilleen rajoituksia päihteiden käytön ja kotiintuloa-aikojen suhteen nuoruudessa. Tämä herättää Liisa kertomuksessa hänessä kiitollisuutta ja luo pohjaa nykyisen työmoraalin rakentumiselle. Tässä yhteydessä Liisa liittyy kertomukseensa osaksi kasvatuksellista ”rajoja ja rakkautta” -mallitarinaa, joka sisältää rakkauden ja luottamuksen lisäksi sääntöjä, joita kasvattaja lapsilleen asettaa.

”Mä korostan täs kohtaa vielä et meijä isä ei koskaa velvottanu.. et se ei ollu meijä isä ei ollu ankara se oli se asetti meille selkeet rajat minkä puitteis.. ja oli ehdoton niissä mikä kyl mistä mä oon kyl tosi kiitolline.. ja sit semmosen työmoraalin anto meille”

”Sit oli tarkat kotiintuloajat ja niit todellaki noudatettii.. no sit se oli kasvatti silleen niinku että just et tupakan poltto on väärin..ja huumeet oli semmone mitä mitä se niinku kasvatuksessa.. on tosi jyrkkä et niitä ei”

Isän luoma moraalinen pohja sekä ponnistelut perheen eteen lapsuudessa ja nuoruudessa heijastuvat Liisan kertomuksissa hänen myöhempään toimintaansa. Aikuisuudessa Liisa kertoo tehtäväkseen edelleen pitää huolta isästään. Tässä yhteydessä Liisa tulkintamme mukaan positioituu osaksi huolehtivan tyttären mallitarinaan sekä moraaliseen oikein tekemisen perinteeseen.

”Mä koin että mä oon kiitollisuudenvelassa mei isälle ku se piti meist nii hyvää huolta nii mä sit halusin niinku toistepäi”

"Et sitku muutti ite pois kotoo ku ja sit ku iskällä alko ne firmakuviot ja muut tavallaa et siihen tuli niist firma-asioist huoleh-.. tai sillee että niinku aletti huolehtii ja sit ku kävi omasta kodista nii mä kävin siivoo iskän kotii.. mut sitäkkä mä en kokenu mitenkää niinku sillee mä en kokenu noit velvollisuuksiks.. ta- siis tavallaan vaik mä sanon sen tälleen että koen että lapsen kuuluu pitää huolta niinku vanhemmistaa ni mä en en koe sitä silti et ne on ollu niinku negatiivises mieles velvollisuuksii.. ennemminki semmosii niinku et must ois ollu väärin olla tekemättä"

Kodin ulkopuolella tapahtuvaa lapsuuden ja nuoruuden toimijuutta Liisa kuvaa kertomuksissaan koulun kautta. Muuttaminen eri paikkakunnille on vaikuttanut Liisan mukaan myös hänen ystävyysuhteisiinsa. Paikalleen pysähtyminen on puolestaan Liisan kerronnassa mahdollistanut pitkäikäisten ystävyysuhteiden muodostumisen.

"koulus mä oon pärjänny sillee tota.. niinku kohtalaisen hyvi.. ja oon niinku pärjänny.. et ku o vähä lukenu ni oon pärjänny koulussa.. no kaverisuhteetki o.. on mul on mul joitaki jaksoi semmosii et ei oo nii läheisii kavereita et on kokenu et on aika yksinäine [...] Ne on varmaa liittyny niihi ku o ollu niit... me ollaa muutettu kolme eri ala-astettaki.. sit ku joutunu aina luomaan sen kaveripiirin uudestaa nii on ollu semmosii yksinäisii jaksoja.. mut sit taas se viimene ala-aste mikä oli ni mul o edellee ystävyysuhteita niinku siltä ajalta et niist tuli sit pysyvi.. et oon kolkyt vuotta tuntenu ne tietyt ihmiset"

Koulussa Liisalle on ensimmäistä kertaa tarjottu myös sukulaisten ulkopuolista apua, mutta Liisan kertomuksen mukaan tuo avun tarjoamisen tapa ei ollut paras mahdollinen. Tämän seurauksena Liisa liittyi tulkintamme mukaan itsenäisen ja yksin toimeentulevan mallitarinaan, josta hän ei kertomansa mukaan vielä tässä elämänvaiheessa ole valmis luopumaan. Kertomuksessaan hän kuvaa kokevansa ärtymystä, mikäli hänelle tullaan apua tarjoamaan, ja näkee sen jopa yksityisyyden loukkauksena.

"Mä muistan yks koulussa.. kuraattori kysy tällee et ku meijä äiti oli kuollu ni se kysy että että voii että että luuleks sä että sä tarttisit jonkullaista keskustelu apuu niinku.. ni mä aattele ykstoist vuotias tyttö vastaa siihe itkien että en.. ja se asia jäi siihe.."

"Mä oon nii itsenäine että sit et jos joku yrittää tyrkyttää sillee.. jos mä teen selväks et mä en tarvii apua ni mä en tykkää siit ollenkaa.. et jos joku katsoo asiaksensa niinku ylittää sen yksityisyyden rajan niinku.. et on niinku niin paljo tullu itteeseen toimeen elämässä ja joutunu tekee nii varhain kaikki niinku.. suorastaan se on suorastaan todella ärsyttävää"

Liisan kertomuksessa toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen tasolla keskiössä ovat yksinhuoltajaisän tyttären kokemukset kotiympäristön asettamista toimintarajoista. Liisa korostaa kertomuksissaan, ettei isä velvoittanut tyttäriään tekemään kotitöitä, vaan asetti ainoastaan toiminnalle moraaliset rajat, joiden puitteissa tyttäret saivat itse toteuttaa toimijuuttaan. Tällä tavoin Liisa tulkintamme mukaan asettuu osittain omasta tahdostaan nuoren hoivaajan positioon. Myös ulkopuolisen eli sukulaisten toiminnan kohteena Liisa oli

ainoastaan niin halutessaan, apua pyytäessään. Oma aktiivisuus kotitöiden hoidossa ja isän asioiden peräänkatsomisessa jatkui kertomuksissa vielä nuorena hoivaajana olon ja kotoa pois muuton jälkeenkin. Entisen nuoren hoivaajan identiteetti välittyi Liisan kertomuksessa nykyisestä äitiydestään ja siihen liittyvistä kasvatuseriaateistaan *”Ihmisen tehtävä on huolehtia kodista ja niin mä kyl itseasias ajattelen nytki että.. kun tää pikkunen kasvaa ni kykyjensä mukaa osallistuu”*.

5.1.4 Luna: Äidin ja tyttären henkinen taakka

Lunan kertomuksissa toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen dilemma painottuu oman sekä äidin henkisen hyvinvoinnin diskurssien ympärille. Huolenkantaminen äidin henkisestä tilasta heijastuu Lunan omaan käyttäytymiseen ja hyvinvointiin jo varhaisessa vaiheessa. Vaihteleva perhetilanne ja vanhimman lapsen huoli pienemmistä sisaruksista vaikuttavat omalta osaltaan Lunan toimintaan lapsuudessa ja nuoruudessa. Luna kertoo olevansa kiltti tyttö, joka tekee aina mitä pyydetään ja pyrkii lohduttamaan muita. Tämä liiallinen kiltteys kääntyy kertomuksissa Lunaa itseään vastaan aiheuttaen masennusta, ja hän saakin paljon ulkopuolista apua niin sukulaisilta kuin ammattiauttajiltakin.

Lapsuuden ja nuoruuden kotiympäristöä kuvatessaan Luna kertoo oman toimijuuden olleen itsenäistä, luottamuksenkin värittämää. Toisaalta kertomuksissa Luna pyrkii tasoitlemaan kotiympäristön ajoittain vihamielistä ilmapiiriä olemalla itse väittämättä vastaan tai jopa myötäilemällä äidin toiveita. Tässä yhteydessä Luna asettuu tulkintamme mukaan kiltin tytön positioon tasoitlemalla perheen tunneilmapiiriä omalla toiminnallaan. Perheriitatilanteissa Lunalle lankeaa kertomuksissa huolehtimisvastuu pienemmistä sisaruksistaan, vanhimman lapsen mallitarinan mukaisesti.

”mulla ei silleen niinku jos nyt mieltii ihan kotona olemista ni ei mulla ollu ikinä mittään semmosia sääntöjä tai semmosia et minä oli jotenki niin, kiltti ja tein aina niinku pyydettiin ja tein vaikka ei pyydettykkään ja [sill]leen suht itsenäinen”

”ei ollu semmosta konkreettista [tehtävää] vaikka että auttaa niinku jossai kotitöissä tai tämmöstä et niihi kyllä niinku sillee osallistu eikä mittään semmosta”

”sit noi nuoremmat kyllä oli et heillä oli heille piti laittaa niinku kaikki peliajoista lähtien ja piti aina muistuttaa et onhan se tehty ja muista sit tehdä se ja ja hyö myös väitti vastaan ((naurahtaa)) et mä en niinku ei niinku sillon jossai vaiheessa ni riidelti kyllä yhtään niinku äiti kanssa et olin, hyväksyin kaiken mikä tuli et emmä niinku en sanonu vastaan yhtään mihkkää”

”muistan vaan sen ku pikkusisarukset oli tosi jotenki niinku ihan kauhuissaan ((naurahtaa)) siinä keskellä ku ne yhet rupes vaa huutammaa toisillee ja, sit äiti oli vaa mulle et ota ne, otan ne pois siitä ja vie ne sinne ja, mää sit vein ne sinne jonnekkii syrjempää”

Äidin ja tyttären välistä suhdetta ja siihen liittyvää toimijuutta sekä toiminnan kohteena olemista Luna kuvaa kertomuksissaan eri puolilta. Luna joutuu kertomuksessa neuvottelemaan omien toiveidensa ja haaveidensa tavoittelun sekä toisaalta hyvän tytär-äitisuhteen välillä. Vanhimman tyttären ja äidin välinen suhde osoittautuu Lunan kertomuksissa ystävyysuhteen lisäksi terapeuttiseksi suhteeksi, jossa roolit poikkeavat perinteisestä mallitarinasta; tässä kertomuksessa tytär asetetaan vasten tahtoisesti terapeutin positioon.

”oli enemmänki semmonen että äiti on ystävä kuin niinku, pelkästään äiti ((naurahtaa))”

”äiti torppas ihan täysin minun kaikki soitto ((naurahtaa)) soitto haaveeni jos vois sanoo näin [...] Se sano et hän ei rupee minulle mitää semmosia maksamaa että ku ei minua kiinnostaa kuitenkaa ((naurahtaa)) [tai että] minä en jaksaa kuitenkaa sitte keskittyä ((jokin epäselvä sana)) tylsistyn kuulemma siihen ((puhuu tosi hiljaa)) [...]Hyvin paljon sitte se ku jäi se joukkuelajiki pois ni mä olin sit vaan siinä kotona tekemättä yhtää mittää.”

”kun on ollu sitte äitillä sitä masennusta ni se on näyttäytyny just sillä tavalla et hän niinku kaataa sen kuormasa periaatteessa mulle et hän vuodattaa niitä niitä asioita mikkä hä vois mikkä hä vois vaikka sille psykologille kenen luona hän käy ni tai mielenterveyshoitaja mikä se nyt on ni vois hänelle kertoo mut ei niinku se on enemmän sitte.. kaatunu minun niskaa”

Kotiympäristössä koettu huolehtiminen näyttäytyy Lunan kertomuksissa tunteiden tukahduttamisena. Tunteiden avoimemmassa ilmaisussa ja omien rajojen asettamisessa Luna on kertomuksiensa mukaisesti saanut apua kodin ulkopuoliselta taholta. Nuorena hoivaajana olemisen positioon on kuitenkin Lunan kertomuksen mukaan helppo palata samankaltaisen tilanteen toistuessa, vaikka vallitseva elinympäristö onkin muuttunut toiseksi.

”ehkä niinku eniten näyttäytyny sitte se huolehtimine siitä äidistä nii kuu on see että mä en oo halunnu lisätä hänelle mitään taakkaa ni sen takia pidin sitte kaiken itselläni et mä en tota en ilmassu mittään tunteita tai jos jos joku oli väärin ni en sanonu mittään tai en ikinä väittäny vastaan tai [se]”

”mä ajattelisi et siihen tuli tauko just sen takia, et ku mä kävin siel terapiassa että siinä just niinku oppi oppi ilmaisemaan itseä ja sillä tavalla, et ku mä olin aikasemmin nielly vaa kaiken ja yrittäny tehdä kaiken äidille helpoks ja miellyttäny ja ollu kaikille kiltti ja niin pois päin, ni sem myötä sitte se ehkä niinku hävis se huolehtiminen ... ja toki se tuli sit takas noin niinku nyt sen sen ku se äiti masentu uuestaa mut mä olin sillo jo muuttanu pois”

Luna on kertomuksissaan saanut runsaasti apua ja tukea kodin ulkopuolelta niin sukulaisilta kuin ammattiauttajiltakin. Auttamisen kohteena olemisen Luna ottaa kertomuksissa hyvin vastaan, vaikkei hakeutuminen avun piiriin olekaan hänen omaa toimijuuttaan korostavaa vaan enemmänkin ulkopuolelta tulevaa. Avun ja tuen tarve on jatkunut varhaislapsuudesta aina aikuisikään saakka.

”äiti nytton sillä tavalla että ku hänello ollu niitä, tai sitä masennusta just, nin.. hän hän on sitte niinku asettanu siitä siitä sitä taakkaa mun harteille et ihan silloin kun oltiin kun olin pieni ni tosiaan hän meni tosi huonoks ja minä huolehin sitte Jousiasta ja sittehäh me muutettii äiti äidille eli mummollaa joksiki aikaa ku tota ei siitä hommasta meinannu tulla kotona keskennää sitte mittää enää”

”mä oon käyny paljon kyllä juttelemassa oon sitte ollu no tota tota on ollu psykologia tai psykoterapeuttia tai psyk sairaahoitajaa tai että että hyvi pitkälti ei nyt ehkä niinkää tuoho huolehtimisteemaan liittyen vaan sitten niihin asioihin mitä siellon niinku tapahtunu mutta kuitenkin ensimmäisen kerran öö kävin psykologilla kun olinn alakoulun alakpuolella ja ja se oli siis koulusta nostettiin huoli esille ja sitten sitä kautta [...] jaja sitte yläasteikäsenä oli kävin mielenterveystoimistolla juttelemassa ja sieltä siirryin sitte ymm jossai vaiheessa aikuispsykiatriselle polille ja ja nytte ollu taas terapiassa ja et sis on semmonen läpi elämän erilaista tukkee saanu”

Kotiympäristöstä poispääsy avaa Lunalle ovia oman aktiivisen toimijuuden esiintuomiselle. Lapsuudessa kouluorientoituminen ja siellä viihtyminen tulee Lunan kertomuksissa esille. Nuoruusiän vaihe taas asettaa Lunan kertomuksissaan rajoja rikkovan nuoren positioon samalla erontekoa tehden lapsuuden kiltin tytön mallitarinaan. Oman tahdon, itsenäisyyden ja rajojen koetteluun diskurssissa mukaan tulevat päihdekokeilut sekä uuden ystäväpiirin vaikutukset. Toisaalta miltei hiljaisena loppukuiskauksena Lunan nuoruuskertomuksessa tulee esiin hyväksynnän tavoittelu omana itsenään.

”Mä oon aina tykänny olla koulussa tosi paljo että tota.. se se oli mulle aina semmonen tosi tosi tärkeä juttu ja tykkäsin sinne mennä ja tykkäsin tehdä läksyjä ja siellä oli oli kavereita ja [niin] poispäi ... koti eijjoo ikinä ollu mulle semmonen turvapaikka tai turvalline ympäristö et minä tunsin itseni paremmaksi kun olin jossain muualla ((puhuu hiljaa))”

”no mulla tuli päihhteiden käyttö mukaan siihen et rupesin neljätoistavuotiaana käyttämään käyttämään alkoholia ja ja.. tota tota sit mä mä tota, eksyin hyvinki huonoon seuraan ja no äiti sai kuulla siitä ja ei mua niinku ((naurahtaa)) minä tein niinku minä halusin ja minä en kuunnellu ja ((naurahtaa)) minua ei kiinnostanu no eihän siitä nyt mitää hyvää seurannu mutta, mutta se oli ehkä semmosta oman tahdon ja itsenäisyyden ja jotaki rajojen koettelua ehkä.. mutta ja semmosta hyväksynnä hakemista sit taas niinku ((puhuu hiljaa lauseen loppuun)) ehkä muilta ihmisiltä”

Seitsemäntoistavuotiaana lapsuudenkodistaan pois muuttanut ja itsenäiseen toimijuuteen omien asioidensa hoidossa oli Luna kokenut kertomuksiansa mukaisesti toisaalta suurta helpotusta, toisaalta taas itsenäinen elämä ei ollut ollutkaan niin auvoista kuin hän oli ollut ajatellut. Itsenäistymiskertomuksen myötä Lunan terveydentilan haasteet nousevat tarinoissa esiin entistä selvemmin, samoin äiti-suhteen ristiriitaisuudet korostuvat. Äidin halu auttaa tytärtään masennuksesta toipumiseen ”syväluotaavien keskustelujen” kautta ei kertomuksen mukaan ollut Lunaa miellyttänyt, vaan hän oli halunnut pois kotoa, vapauteen. Vapauden myötä kuitenkin mielenterveyden tila oli järkkynyt lisää, tuoden selvemmin kertomuksessa ilmi Lunan oman pakko-oireisen häiriön ja siihen liittyviä pelkotiloja.

”mun ja äidin väli oli välit oli hyvi raskaat siinä vaiheessa koska hän painosti mua tosi paljon kun, mä olin tai mulla oli just sitä masennusta ja sit mä olin huonossa jamassa ja sit hänen mielestä siihen auttaa semmoset syväluotaavat keskustelut ja ne oli aivan aivan hirveitä mummielestä ja ni kummä pääsin sinne omaan omaan asuntoon ni sitte se oli jotenki se semmonen niinku vapauden tunne et se ei enää, äidin pakkokeskustelut niinku rasita minua et mun ei tarvii pelätä sitä et millo se haluaa niinku ((naurahtaa)) repiä niisanotusti jotain auki, että tota ni kyllä siinä suhteessa paljon autto”

”Mä todella todella tykkäsin asuu yksin mutta ((ääni hiljenee vähän)) siinäkin sit oli vähä haasteita [...] totam.. no yksin asuminen ei sinällä tehny hyvää niinku no tavallaa se teki hyvää sille mielenterveydelle mut sit tavallaan ei että mulla on siis.. tai nii no on pakko-oireinen häiriö [ja] ja se näky jo kotona ja se näky jo lapsena paitsi et niinku esim äiti ei oo ikinä niinku tienny siitä mutta, sitte se kummä muutin yksin nni mun pelkotilat kasvo mikä sitte voimisti sitä”

Tulkintamme mukaan Lunan toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen kertomuksissa kiltin tytön mallitarina luo toiminnalle pohjaa lapsuuden kotiympäristössä. Ympäristön tunneristiriitojen tasoittelu sekä omien toiveiden syrjään laittaminen leimaa Lunan toimijuutta lapsuusiän kertomuksissa. Nuoruuden kapinallisen ikävaiheen sekä ulkopuolisen terapia-avun myötä Luna kertoo saavuttavansa itsenäisyyttä ja vapautta toimijana. Vapaus ei kuitenkaan ole pelkästään hyvä asia, vaan Lunan itsenäistymiskertomuksissa esiin nousevat tämän omat mielenterveydelliset ongelmat. Lunan narratiivissa on läsnä ristiriita henkisten voimavarojen riittämisestä: niitä pitäisi jakaa sekä oman masennuksen kanssa jaksamiseen, että masentuneen äidin hoivaamiseen.

5.1.5 Aurora: Pelon nuorallatanssia

Auroran kertomuksessa vallitsevan toimintaympäristön ja yksilön oman aktiivisen toimijuuden välisellä janalla liikutaan kodin ihmissuhdeviidakon ja siinä luovimisen sekä Auroran oman tavoitteellisen tehtäväorientoitumisen välillä. Aurora kuvaa kertomuksissa lapsuuden elinympäristöään moninaisena ihmissuhdekuviona, jossa on mukana hoivattavan äidin ja paljon poissaolevan isän lisäksi samassa taloudessa asuva isoäiti (isän äiti) sekä muualla asuva vanhempi sisarperheeseen. Auroran omaa toimintaa leimaa toisaalta aktiivinen hakeutuminen harrastuksiin, toisaalta jopa pakonomainen järjestyksen tarve kotiooloissa. Omien rajojen ja toimintaresurssien hahmottaminen vaatii Auroralta myös aktiivista toimijuutta ajallisesti aikuisuuden kynnyksellä olevissa kertomuksissa.

Auroran lapsuuden elinympäristön kuvauksissa nousee esiin erityisesti kolme perheen sosio-emotionaaliseen dynamiikkaan vaikuttanut tekijä: masentunut alkoholistiäiti, joka uhkailee Auroraa hylkäämisellä; isä, joka Auroran mukaan pakoilee vastuuta ja on paljon poissa; sekä isoäiti, joka kuvailee Auroralle lähestyvän maailmanlopun kauhuja. Pelko on näissä Auroran kertomuksissa voimakkaasti läsnä. Tulkintamme mukaan toimintaympäristön piirissä Aurora on kuvauksissaan ensisijaisesti toiminnan kohteena.

”Joo, mulla on yksittäisiä muistikuvia myös siitä että äiti lähtee pois tai sit se saatto sanoo niinku että, mä haluun pois ((ääni värisee)) tai niinku, mää lähen pois ((ääni värisee tähän asti)) vaikka just silloin josse oli vaikka juonu jotai sitte voiha vaan ihmeellisesti aina kuunteli sitä et no mihi se on nyt lähössä tai miksää miksää muka lähet sit pois tai et niinku haluutsä pois meijä luota”

”Meijän iskä on ollu tosi paljon poissa((nouseva intonaatio)) tai et se on ollu niinku reissutyössä((nouseva intonaatio)) tai et se on kantanu sitä taloudellista vastuuta... muttaa seijoo sit ollu oikee henkisesti mitenkää, paikalla... tai että mä uskon että äiti ois sitä tarvinnu tosi paljo.. e että tavallaan mä en tiä niitä mikä on tavallaan syytä ja seurausta muttah, ehkä mä oon se ite tulkinnu että iskä o myös tavallaa paennu tosi paljo sitä ((ääni alkaa väristä))”

”Mummo oli jossain määrin tämmönen maailmanloppu ja helveti keskeinen [omassa] uskossaan ... että kun mun vanhemmat ei usko niin tavallaan mä pelkäsin sit sitä että ne joutuu helvettiin”

Kotiinsa liittyvään toimijuuteen Aurora viittaa kertomuksillaan kodinhoidollisista vastuista. Ensi alkuun hänelle ei nuorimpana lapsena lankea mitään kotitehtäviin liittyviä velvoitteita, mutta myöhemmin hän itse ottaa kertomuksensa mukaan vastuuta pyykinpesusta ja siivoamisesta. Kodin järjestelystä tulee Auroralle jopa pakonomaista toimintaa, jonka kautta hän kokee voivansa ”hallita jotai”. Aurora myös luo kertomuksensa mukaan kotiin omat siisteysstandardit, joissa hän haluaisi pysyä. Äidin vastuulla olevia kotitöitä alkaa kertomuksen mukaan

siirtyä Auroralle tämän omasta halusta, vaikka toisaalta taustalla lienee vaikuttamassa myös äidin pahentuva masennustila.

"mä olin tosi pieni nii mä yleensä aina tykkäsin niistä luistella pois ja vähänniinku.. multa ei ehkä niitä sillein vaadittu [ku et] sitton tavallaa pienijja nuorin ja mä aina vähänniinku siihen jotenki vetosin ja sysäsin ne sitte muille ((H tuhahtaa huvittuneena)) mut sitte muistaakseni joskus kymmenen yhentoista vanhana mä jotenki enemmän ite sit orientoiduin niihi"

"vaikka et mä halusin että, että mullon puhtaita vaatteita niinku paljo nopeemmi, että äitillä ne, jos n seoli äiti vastuulla ni siinä saatto kestää tosi kauan että sei, et sit halus sillee, ja tavallaa mä myös tykkäsin siitä vaikka pestä pyykkiä ja sit jossai vaiheessa.. saatoinn rueta sitten siivoomaankii ja jossai vaiheessa ehkä siit se oli vähän semmosta pakko-oireisemmieleistä myös.. et siitä tuli yks semmone, tapa jotenki hallita jotai se siivominen ja järjestely"

"mut sitten tavallaan tuntu just se että ei tää oo ihan niinku tää ei jotenki vastaa ihan mun standardeja siitä mitä mä niinku haluaisin tai et sittee alkanu tosi paljo niihin kotitöihin osallistuu ja vähä semmonen et ei äiti näistä selviä... ei se näitä pysty hoitamaa...et tää on tämmönen läävä tää koko mesta...ja tää yks tyyppi vaan nukkuu koko"

Auroran ja äidin välistä vuorovaikutusta ja toimijuutta leimaa Auroran kertomuksissa vahvasti äidin alkoholismi ja siihen liittyvä hylkäämisen kokemus. Aurora kuvaa kertomuksissaan kuinka äiti mieluummin viettää vapaa-aikaa kodin ulkopuolella, vaikka tytär haluaisi viettää aikaa yhdessä vanhemman kanssa. Auroran kertomuksen voimakas tunnelataus ja äidin kaipuu välittyi kertomuksesta lukijalle koskettavasti haastatteluhetken prosodisena muutoksena: äänen värinä teemasta suoraan puhuttaessa. Alkoholille toiseksi jäämisen traumaattinen lapsuuskokemus tulee käsin kosketeltavaksi Auroran kertomuksessa. Myös Auroran toive, olla luotettavan aikuisen valvonnassa äidin poistuessa kotoa, tulee kertomuksessa ilmi; tässä yhteydessä Aurora tulkintamme mukaan positioituu hylätyn lapsen mallitarinaan.

"mä oisin halunnu et äiti on.. ja sitten sei tavallaan silleen tietosesti vaikka niinku siirtäny sitä, mummolle että hei minä lähden pois, voitko huolehtia Aurorasta vaan sittenn.. se oli vähänniinku mäen tavallaa halunnu mennä sinne mä oisi halunnu olla siellä.. ((ääni värisee)) niinku mejän kodissa ja et äiti on siellä ((ääni värisee)) ja on sitte niinku hyvä.. ja turvalline olla, [ja sit se lähti] pois ni mä jäin sinne tavallaa yksin"

"se vaan tuntu niinku tosi semmoselta todella ahistavalta ja just se että ihan sama ((ääni värisee tässä kohtaa)) mitä mä niinku tavallaa sanon tai teen ni sillä ei niinku oo tavallaa merkitystä, toi on jotenki toi on tärkeempi.. asia, et äiti saa lähtee pois ((ääni värisee)) ja et si sillä on niinku se hänen niinku vapaailtansa kuin se että miltä musta tuntuu ja se että mä tarviisin sitä ... et se on ehkä semmonenniinkuu nii ehkä se on semmonen niinku jotenki pahin kokemus tai semmonen.. trauma niinku tavallaa ihmissuhteeseen just liittyen"

Kodin ohella toinen merkittävä toimintaympäristö Aurora lapsuuskertomuksissa on vanhemman sisaren, "varaäidin", luona. Siskon kodissa vieraillessaan Aurora joutuu kertomansa mukaan kokemaan sisäistä ristiriitaa: sisko tukee, mutta tämän luona ei saa olla rauhassa ja "vaikka paljo kattoo telkkaria ja maata vaa sohvalla ja tehä iha mitä ite haluaa" kuten kotona. Sisko nimittäin tarvitsee apua kotitöissä ja lastenhoidossa, mitä Aurora pitää "orjatyömeininkinä" ja vaatimuksena "koko ajan - - tehä jotai". Siskon mies myös kuvailee Auroran kertoman mukaan hänen vanhempiaan vähemmän mairittelevilla määreillä, ja nostattaa Aurorassa tarpeen puolustaa heitä. Tässä yhteydessä Auroran kertomuksessa tulee tulkintamme mukaan esiin omien biologisten vanhempien ja kodin ensisijaisuuden mallitarina; vaikkei kotona kaikki olisikaan hyvin, on oma koti aina lapsen paras paikka maailmassa.

"sisko o ollu tavallaa, semmone jonki sorti varaäiti että se on myöss ite sitä kuvaillu et se on tosi paljon niinku mua hoitanu ja kantanu sit sitä vastuuta varsinki sillo jos äiti ei oo jaksanu tai se o vaa niinku lähteny jonnekii, nii sit sisko o aina ollu se ja sen kanssa, nii se on tavallaa ollu se, semmone kaikkee hyvää jotenkii myös edusti sillo, ja ketä ihaili ja kenen seurassa oli ihanaa ja mukavaa ja turvallista"

"mun sisko muodosti niinku oman ydinperheen molin siellä kanss aika paljon siitä kymmeneveestä eteenpäi... ja taas siellä oli niinku myös tosi paljo omia ristiriitoja ja semmosta, et siellä ahisti vielä enemmän ku kotona [vaikka] ne niinku tarkotti tosi paljo hyvää.."

"Mun sisko mies jotenki paheksu sitä tosi paljo mimmosta meillä on kotona ja haukku mu vanhempia ni vähä sit semmone puolustamine jotenki että, niih halus puolustaa omia vanhempiaa ja [se] ((puhuu hiljaa)) tuntu tosi pahalta et niitä haukuttaa ja varsinki että ku sit siellä oli vielä semmone orjatyömeininki kanssa ni tavallaa ja että koki siellä sem et nii että täällä koko ajan niinku jotenki pitää tehä jotai [ku] kotona sai vaikka paljo kattoo telkkaria ja maata vaa sohvalla ja tehä iha mitä ite haluaa"

Hengellinen elämä nousee esiin Auroran kertomuksissa kahtalaisena toimintaympäristönä. Sen siirtyminen lapsuudessa on pelkoa herättävää, isoäidin taholta tulevaa jopa hengellistä väkivaltaa. Toisaalta Aurora kuvaa seurakuntaelämää lähellä nykyistä elämänvaihettaan voimaannuttavaksi ja positiiviseksi toimintaympäristöksi. Hän jopa määrittää seurakuntayhteisön perheen kaltaiseksi ihmissuhdeverkostoksi kertomuksessaan. Tässä yhteydessä Aurora positioituu tulkintamme mukaan turvallisen perhepiirin jäseneksi eron tekona lapsuuden turvattomasta perheestä. Kertomuksissa hengellisestä elämästä Aurora muuttuu kohteesta aktiiviseksi toimijaksi, ja muutoksen myötä lapsuudessa "pelkosekasta settiä" olleesta hengellisyydestä tulee elämän osa-alueena "semmonen niinku omaa sielua hoitava".

"mitenkähä sen kuvais no henkistä ja ehkä erityisesti niinkuu hengellistä semmosta väkivaltaa ja tosisemmasta niinku pelkosekasta settiä..."

”miten paljo on vaikka jostain seurakunnasta saanu kuitenkin myös ylipäättää myös semmosta henkistäki tukee et se on ollu tosi merkittävä itelle ja tietysti se niinku se hengellinen puoli myös et paljon semmosta niinkunn korvaavaa kautta tukevaa tietysti on tullu myös sitä kautta”

”sä voit rukoilla niitä asioita ja näin tai tavallaan tai puhutaan vaikka et mimmonen Jumala on tai et se [pitää] huolta on hyvä nii [se on] tavallaa semmonen niinku omaa semmonen sielua hoitava mut myös se et hei mulla on ympärillä ihmisii jotka on mun ystäviä tai tukee mua tai tai mä voin jollekin just aikuiselle tai semmoselle.. mikä ikinä tavallaa vaikka joku sieluhoitaja nii voin silleki myös et tavallaan et se sisältö mutta myös tavallaan se semmonen ihmissuhteen ihmissuhde verkosto perhe siinä että ne molemmat”

Kotiympäristön ulkopuolella tapahtuvaa toimijuutta Aurora kuvailee kertomuksissaan koulun ja harrastuksien kautta. Oma aktiivisuus pääsee koulussa ja harrastuksissa esiin, toisin kuin kodin ”jotenki leposan seisahtuneessa” ympäristössä. Tavoitteellisuus toiminnassa tulee esiin Auroran kertomuksissa niin tämän kodille itse asettamien siisteysstandardien kuin soittamisen ja joukkueurheilun ”vakavamman ja tavoitteellisemman”, jopa ”kilpailuhenkise” harrastamisen kautta.

”varsinki ku meni kouluun ni mulla oli myös aika paljon harrastuksia ja mä tykkäsin niissä käyvä ja, ja oisin tavallaa, tai sillo musta tuntu et mä olin tosi semmonen niinku aktiivine et siellä kotona oli semmosta, aika jotenki leposan seisahtunutta.”

”sitemmä oon soittanu, pianoo sillee että oisko kutosella ollu et se oli semmosta niinku vakavampaa ja tavoitteellisempaa, ja sitte yläasteella ja lukiassa myös ja sittenn kutosella aloin pelata myös joukkuelajia ((ääni hiljenee puheessa)) et siinä.. niinku käytiin turnauksissa ja tavallaa et se oli semmone tavoitteellinen kilpailuhenkine harrastus”

Lähipiirin ulkopuolelta tulevan toiminnan kohteena olemisen kertomuksissa Aurora nimeää muutamia tahoja, joiden kautta hän on saanut apua. Institutionaalisina auttajina hän mainitsee sosiaali- sekä terapiatyöntekijät. Terapia-apua Aurora on kertomuksensa mukaan ollut itse aktiivisesti hakemassa. Ystävät ja kaverit ovat myös olleet tukena Auroran oman psyykkisen pahoinvoinnin poistamisessa, varsinkin nuoruudessa. Tässä kertomuksessa Aurora tulkintamme mukaan liittyy osaksi nuoruuden vertaissuhteiden korostumisen mallitarinaa.

”En oo varma niinku missä määrin, nii onko jotai missää vaiheessa joku sosiaalityöntekijä niinku jotenki.. ollu tai onko saatu jollain tuetuilla leireillä me ollaan mummielestä oltu [et] jotain sen tyypistä.”

”Jos mä nyt oikei muistan ni semmosta pidempää terapiasuhdetta mulla on ollu kolme sillei et ne o aina päättyny sillei niinku sitte tiety ajan päästä ja on sillee menny hyvin ja sit on taas ollu sellasta normaalia elämää sit joku on taas niinku eskaloitunu [omassa elämässä ja sitton niinku] hakeutunu sen niinku avun tai tuen piirii uuestaa”

”mä vaihoi yläastetta ni tavallaa sitte taas tuli vähä niinku ahistuneempaa ja niinku niissä omissa jumeissa ja pakko jutuissa olemista ja taas sitte ku meni vaikka lukioon ni ehkä jotenki vähemmä että oli jotenki ehkä semmonen niinku se mukava ja ilonen kaveriseura saatto niinku vetää tosi paljon pois niistä ja antaa sitä semmosta vapautta”

Nykyistä elämäntilannettaan kuvatessaan Aurora asettuu omien rajojensa etsijän positioon. Hän kertoo olevansa helposti asioihin tarttuva, mutta toisaalta hän alkaa hahmottaa, ettei kaikkeen ole aikaa eikä muitakaan resursseja. Varsinkin suhde lapsuuden hoivattavaan eli äitiin ja tämän auttamiseen ovat täysin Auroran oman tahdon alaista toimintaa, ei pakonomaista venymistä. Tasapaino parisuhteen huoltamisen, vapaaehtoistyön tekemisen, opiskelun ja oman hyvinvoinnin välillä alkaa hahmottumaan, vaikkei se vielä täysin ongelmatonta olekaan.

”no varmaan siinä parisuhteessa just se minkä verran toisesta huolehtii ja paljonko se toinen huolehtii musta ja sit sen just.. se semmonen just se vastuunkanto [et] omista asioista eli niinku omasta hyvinvoinnista ja vaikka opiskelusta versus tavallaa.. niinku ystävie ja perheejäsenten ja seurakunnan ja sen vapaaehtoistyöjutuista... [että] kaikki ei ole minun vastuullani”

”äiti pärjää tai jos ei pärjää ni seijoo munn ongelma eikä taakka ja varsinkii sillo jos se tavallaa alkaa niinku vaatii jotain tai tulee semmonen et... okei mä haluaisin auttaa sua mut tiiätkö et nää on ne puitteet missä mä pystyn auttaa sua et sä et voi määritellä sitä et mä tavallaa mä haluan auttaa sua mut sen täytyy olla täysin jotenki vapaaehtosta ja mun päätäntävällässä”

”mut ehkä se o myös semmosta jotenki tasapainottelua jotenki.. tai et ei oo ehkä ihan semmosta tervettä suhdetta just siinä niinku itestää huolehtimisessa ja omassa pärjäämisessä ja sitten muitten et siino vähä semmosta, proplematiikka...”

Auroran kertomuksissa identiteetin rakentuminen toimijana ja toiminnan kohteena olemisen janalla liikutaan tulkintamme mukaan suhteellisen tasapainoisesti janan molemmissa päissä. Auroran on toiminnan kohteena kotiympäristössään ja sisarensa perheen parissa. Aktiivisena toimijana Aurora esiintyy kertomuksissa kodin siisteydestä huolehtijana, tavoitteellisten harrastusten kautta sekä hengellisen vapaaehtoistyötekemisen puitteissa. Oma itsenäinen elämä ja siihen kuuluvat itse valitut toiminnat ovat Auroran kertomuksessa hyvää vauhtia rakentumassa.

Tarkasteltaessa Säteen, Miian, Liisan, Lunan ja Auroran haastatteluja Bambergin (2011) toimijan ja toiminnan kohteena olemisen dilemman kautta voidaan havaita muutamia kaikkia kertomuksia yhdistäviä piirteitä. Luonnollisesti huolehtiminen sairaasta vanhemmasta tulee

esiin jokaisen kertomuksen osana. Vastuunkannon ja henkisen huolehtimisen teemoja esiintyy myös kaikilla viidellä haastatellulla kertomuksissaan. Haastattelujen runkorakenteen mukaisesti kertomuksissa liikutaan niin lapsuuden ja nuoruuden muistoissa kuin nykyisen elämäntilanteen kuvauksissakin. Kaikissa kertomuksissa esiintyy aikuistumisen alun ja oman itsenäisen elämän rakentamisen yhteydessä toimijuuden korostumisen kerrontaa (ks. Liite 2).

Haastattelujen kokonaisuutta analysoidessa voi havainta erontekoa nuoren hoivaajan ja entisen nuoren hoivaajan identiteetin tarkastelun välillä. Nuorena hoivaajana vallitsevan elinympäristön rooli korostuu ja liikutaan pääosin toiminnan kohteen tasolla. Kotiaan tai vanhempiaankaan ei kukaan lapsi voi itselleen valita. Iän lisääntyessä myös vastuu omasta toiminnasta lisääntyy, mutta riippuvuus perheympäristöstä on kouluikäisillä edelleen voimakasta. Nuoruudessa ja aikuisuuden kynnyksellä tehdään haastateltujen kertoman mukaan irtiotto lapsuuden perheestä ja elinympäristöstä niin fyysisesti kuin henkisesti. Suurella osalla haastatelluista tämän irtioton tekeminen on vaatinut apua ja tukea ystäviltä sekä ammattiauttajilta. Tuen piiriin hakeutuminen kertoo myös oman aktiivisen toimijuuden kasvusta.

5.2 Erilaisuus ja samankaltaisuus

Aineistossa entisten nuorten hoivaajien identiteetin rakentamista voi tarkastella bambergilaisittain (2011) ainutlaatuisuuden ja samankaltaisuuden dilemman kautta, jonka avulla yksilö tekee itselleen selkoa siitä, missä määrin hän on oma, ainutkertainen yksilönsä ja missä määrin muiden kanssa samankaltainen. Kertoja tuo omaa ainutlaatuisuuttaan ja samankaltaisuuttaan esiin positioimalla itseään suhteessa toisiin, jotka usein tehdään kertomuksessa oleviksi erilaisten tarinalinjojen sisään rakennettujen sosiaalisten kategorioiden kautta, joihin kuulumisen tai kuulumattomuuden asteesta kertomuksissa neuvotellaan. Omaa erilaisuutta arvioidaan myös suhteessa yhteiskunnassa vallalla oleviin mallitarinoin, joiden avulla pohditaan ja hahmotellaan, mikä omassa elämäkulussa on ollut tavallista tai tavallisesta poikkeavaa.

Haastateltujen kertomuksissa korostuvat selkeästi elämäntähtämykseen ja etenkin lapsuuden ja nuoruuden aikakausiin liittyvä epänormatiivisuus, joka piirtyy kerronnassa erilaisuuden kokemusta aiheuttavana. Yhteiskunnan mallitarinoista poikkeava perheen sisäinen dynamiikka tulee lapsuuden kertomuksissa selkeästi esille. Vanhempien sairaudet ja sitä seuranneet hoivavastuut luovat sekaannusta perinteisiin lapsen ja vanhemman rooleihin perheessä sekä aiheuttavat jatkuvaa turvattomuutta ja huolta lapsuudessa, jonka kertomuksia värittävien mallitarinoiden mukaan tulisi olla turvallinen ja huoleton. Kertomuksissa neuvotellaan etäisyydestä "normaalin" tai "huolettoman" lapsuuden kokeneisiin ihmisiin, jotka tuodaan tarinoin mukaan sosiaalisten kategorioiden kautta. Samankaltaisuuden kokemusta herättäviä asioita haastatellut rakentavat kertomuksiin useimmiten kodin ulkopuolelta, koulusta, harrastuksista ja ihmissuhteista, jotka luovat elämän kaoottisuuteen rutiineja ja järjestystä sekä yhteiskunnan normien mukaisia rooliodotuksia. Seuraavaksi esittelemme haastateltujen kertomuksissa esiintyvää erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigointia ensin jokaisen haastatellun kohdalta erikseen ja lopuksi tehden yhteenvettoa analyysin paljastamien kokoavien teemojen kautta.

5.2.1 Säde: Epänormatiivisuus elämäkokemusten määrittäjänä

Säteen haastattelussa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman sisäistä neuvottelua leimaa selkeästi menneisyydessä koettu erilaisuuden ja elämäntilanteen epänormatiivisuuden kokemus, jonka vaikutukset piirtyvät kertomuksessa nykyisyyteen ulottuviksi ja Säteen omaa minäkäsitystä ja identiteettiä määrittäviksi. Lapsuudessa äidin sairauksien myötä alkanut hoivavastuu, vanhemman ja lapsen roolien sekaannus sekä äidin henkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista kannettu huoli värittävät Säteen elämää ja rakentuvat kertomuksissa hänet muista "turvallisemman" lapsuuden kokeneista ihmisistä. Myös nykyisyyteen jatkuva suorittaminen ja erinomaisuuden tavoittelu rakentuvat erilaisuutta korostavina, elämän tasapainoa heikentävinä tekijöinä. Samankaltaisuuden kokemukset rakentuvat kertomuksissa koulunkäynnin rutiinien sekä nuoruuden ihmissuhteiden ja nuoruuden ikäkaudelle tyypillisen käyttäytymisen kautta.

Lapsuuden perhe-elämäänsä kuvatessaan Säteen kertomukset kietoutuvat monisairaana äidin hoivaamisen ympärille, mikä rakentuu kertomuksissa epänormatiivisena perhetilanteena. Säde kuvailee sitä, kuinka äiti ei monilta osin pystynyt vastaamaan vanhemman perinteisiin rooliodotuksiin, tuoden ikätovereidensa äänen kertomuksiin kysymyksillä: "miks teijä äiti [...] vaa niinku makaa sohvalla? [...] miks teijän äiti ei ossaa ajaa autolla?" Vastapainoksi äidin kykenemättömyydelle täyttää kaikkia vanhemmille asetettuja odotuksia, Säde rakentuu kertomuksissa vastuun ja huolen vastuunottajana, mikä piiryy kertomuksissa implisiittisesti yhteiskunnan normien vastaisena toimintana lapselle. Kuitenkin äidin ja Säteen vahva, lämmin suhde, äidin omistuneisuus lapselleen, sekä äidin asettamat rajat rakentuvat kertomuksissa samankaltaistavina, lapsuuteen turvaa ja rakkautta luovina asioina.

"mioon niinku osannu.. kytkee helkkari lamputki kattoon niinku, ite jo ihan pienestä pitäe ja.. niinku.. tehä sis semmoset miesten työt äitille"

"paljon sis semmosia asioita mitä [...] en ehkä sois kuitenkaan niinku.. sen ikäsen ihmisen, tai että et niinku onha, onhan se jo aika semmonen sis iha oikeesti ne roolit niinku kääntyny vahvasti vaikka nyt puhuttas niinku alle parikymppisestä tai parikymppisestää ihmisestä ni, kylläse niinku jottai traumaaja jättää että, et sie joudut näkemään su vanhemman nii.. vaan nii avuttomana.."

"äitin kanssa meillä oli aina tosi tosi läheiset välit siis semmone niinku et mie pystyin niinku kyllä puhumaan hänelle ihan kaikesta äiti oli vähän semmonen keittiöpsykologi [...] et äitin kanssa pysty juttelemaan tosi paljo ja myö oltiin niinku oikeesti tosi tosi läheisiä mie tiiän et mie olin niinku äitille ihan kaikki kaikessa"

Katkelmissa Säde kuvaa tehneensä äidille ”miesten töitä”, jotka kertomuksessa rakentuvat asioiksi, jotka yhteiskunnan mallitarinoiden mukaisessa perheessä olisivat isän vastuulla, eivät perheen tyttölapsen. Myös oman vanhemman avuttomuuden kohtaamisesta rakennetaan kuvaa ”roolien kääntymisenä”, mikä tuo tulkintamme mukaan yhteiskunnan rooliodotukset sisälle kerrontaan: perheessä lapsen tehtävä ei ole huolehtia vanhemmasta eikä kohdata oman vanhempansa avuttomuutta edes kahdenkymmenen vuoden iässä. Tässä suhteessa Säde positioi itsestään erilaisena muista. Oman perheen epänormatiivisuus ja lapsuuden turvattomuus, sekä näiden kokemusten erilaistava vaikutus tuodaan myös eksplisiittisesti esille kertomuksessa, jossa Säde kuvailee poikaystävänsä kodissa viettämäänsä aikaa.

*”No ehkä se ku miä sanoin [...] sen teini-iänhä mie seurustelin sen **Juhon** kanssa, ja hän tuli taas sit semmosesta niinku oikei.. sis, onnellisesta.. ehjästä.. tu- todella turvallisesta ydinperheestä, jossa oli aika vanhoillisetkii niinku ehkä uskonnolliset arvot ja, viis lasta ja niinku näin ja, mie vietin siellä tosi paljo aikaa [...] se oli semmonen ihanteellinen kasvuympäristö niinku lapselle, nii mie uskon myöski että että niinku se perhe on ollu yks merkittävä syy että et mie niinku, et miusta on tullu jotenki semmonen täysjärkine, et mioon kuitenkin nähny sitä semmosta niinku oikeetaki perhe-elämää ja semmosta turvallista [...] ehkä se semmone.. erilaisuuden tunne niinku ja mie muistan että mioo ollu siellä **Juhon** luona ja sittemmioon niinku tajunnu että äiti iha oikeesti joku päivä joutuu pyörätuolii ja, itkeny sitä [...] sillai iha silmät päästäni.. nin tota, et se o varmasti ollu yks semmone tosi niinku.. semmone suojaava tekijä, tässä, matkavarrella, se, **Juhon** perhe...”*

Katkelmassa Säde rakentaa eroa oman lapsuudenperheensä ja poikaystävänsä perheen välille käyttäen osittain hyvin selkeitäkin termejä, kertoen nähneensä ”oikeetaki perhe-elämää”, positioiden oman perhe-elämänsä yhteiskunnan mallitarinoiden mukaisen oikean perhe-elämän ulkopuolelle. Oikeaan perhe-elämään hän liittää erilaisia turvallisuuteen, onnellisuuteen ja ehjyyteen liittyviä määreitä, joista kertomus implisiittisesti ehdottaa hänen itse jääneen omassa perheessään paitsi. Kuvauksen perhe-elämästä lapsen kasvualustana, jossa korostuvat turvallisuus, tasapainoisuus ja perinteiset ”aika vanhoillisetkin” arvot voi tulkintamme mukaan nähdä olevan yhteiskunnallisten mallitarinoiden mukaisia. Katkelmassa Säde positioi oman perhe-elämänsä tähän mallitarinaan sopimattomaksi ja näin ollen korostaa sen erilaisuutta samankaltaisuuden sijaan.

Lähinnä lapsuuteen sijoittuneiden epänormatiivisten elämäkokemusten, huolen ja hoivavastuun läpi eläminen rakentuu haastattelun kertomuksissa asiana, joka on leimannut Säteän elämää pitkän aikaa ja jättänyt selkeät jäljet siihen, millainen hän kokee olevansa suhteessa muihin ihmisiin. Säde kertoo elämänsä kuuluneen synkkyyden sävyttäneen hänen

elämäänsä erilaiseksi kuin muiden ja kuvailee ominaisuuksia, joita se on vahvistanut tai synnyttänyt hänessä.

”mullon ollu sis [...] semmosia vähä.. synkempiä jaksoja, niinku siellä, en tiä onko ne ihan semmosta normaali.. murrosikä, mutta et mie muistan ett mioon ollu joskus ett- mioon aina lähteny niinku kottoo pois ja niinku johonki lenkille ja sit mioovvaa niinku itkeny [...] ja ollu aika semmone ahistunu ja, tosi semmone surulline, [...] ehkä seon niinku ollu koko elämän vähä semmosta [...] alakuloista((naurahtaa)) [...] kyl niinku kyl sitä elämää kuitenkin leimaa semmonen niinku.. joku semmonen synkkyys, ehkä”

”se semmone niinku ehkä se perusturva puuttuu siitä elämästä ja.. ja ja tai on aina puuttunu. [...] [H]irveen hankala esimerkiks olla täysin haavoittuva niinku kenelläkkään [...] koska eihän semmonen niinku semmone heikkous oo koskaa ollu mikää vaihtoehto [...] minähän pärjään yksin ehä mie tarvii ketää [...] se sisäine ääni sanoo sillä tavalla ja sisäine ääni on myöski hirvittävän semmone.. ankara ja [...] oman rajallisuutensa kohtaaminen on ihan hirvittävän niinku rankkaa [...] ja iha ylipäätään niinku semmosten omien tarpeiden ja niinku tunteiden tunnistaminen ja näyttäminen ja semmonenki on ollu tosi pitkään niinku aika haastavaa [...] mieluummin olen tosiaan niinku ilmaisematta niitä omia tunteita ja tarpeita kun sitten niinku aiheuttasin jonku semmosen konfliktin siinä tilanteessa.”

”tottakai se on nii että.. et se mikä ei tapa ni se, vahvistaa [...] on siinä toki, hyviäkin, asioita mutta.. emmie tiä yhtää minkälaine ihmine mie oisi jos mulla ois ollu ihan normaali.. normaali, onko semmosta olemassa ku normaali lapsuus mutta [...] jotenki semmonen.. tasasempi ja tuvallisempi lapsuus, emmie tiä minkälaine ihminen miä oisin..”

Ensimmäisessä katkelmassa Säde tulkintamme mukaan neuvottelee siitä, miten elämää leimanneeseen synkkyteen pitäisi suhtautua pohtien ”en tiä onko ne ihan semmosta normaali.. murrosikä”; pohdinnalla Säde näyttää mittailevan etäisyyttä menneen itsensä ja ”normaalien murrosikäisten sosiaalisen kategorian” välillä. Seuraavassa katkelmassa Säde siirtyy kuvailemaan sitä, miten perusturvan puute on luonut dominoefektin, jossa haavoittuvuuden osoittaminen, avun kysyminen ja vastaanottaminen ja oman rajallisuutensa kohtaaminen ovat myös nykyisin, hoivavastuun päätyttyä, hänelle vaikeita ja jopa mahdottomia toteuttaa. Perusturva piirtyy kertomuksessa implisiittisesti asiaksi, joka on osa tavanomaista elämänkulkua ja jonka puuttumisesta seuraa hyvinvoinnin heikentymiä, mikä on myös erilaisuuden kokemusta tuottava tila. Viimeisessä katkelmassa Säde navigoi oman lapsuutensa ja ”normaalin lapsuuden” rajaa, pohtien voiko normaalia lapsuutta sanoa olevan olemassa, mutta asettaen sille silti määreitä kuten ”tasainen” ja ”turvallinen”. Rajankäynnissä on jälleen kyse aste-eroista Säteen oman, turvattomaksi kokeman lapsuuden ja tasaisemman ja turvallisemman lapsuuden välillä.

Lapsuuden vaikutus itsensä erilaiseksi kokemisen määrittäjänä piirtyy myös Säteen itsereflektiivisessä pohdinnassa siitä, millaisia ominaisuuksia hän kokee itsellään olevan.

”miennoo mitenkäänniinku erityise.. sis just semmone niinku herkkä... tiä mitä se tarkoittaa. [...] en järkyty pienistä.. ja.. niinku.. o ehkä vähä laajempi perspektiivi ylipäättään niinku elämään.. ku [...] joutunu elämää ja näkemää kaikellaista että..”

”esimerkki vaa.. mutta jotenki ninku se että.. et mie ehkä osaan niinku ottaa niitä semmosia.. näkökulmia ja ja mieltii asioita hyvinniinku eri, eri kannoilta ja.. ihmisten.. kautta [...] erilaisia tilanteita koska sitä on kuitenkin niinku joutunu tekemää aika paljo just sitä semmosta [...] kuulostelua ja, sitä varpaillaa olemista että minkälainen päivä ja mitä, mitä tapahtuu ja niinku lukee ihmisiä tosi tarkkaa ja näi ja, ehkä ehkä niinku sitä kautta tulee [...] syvempi.. jotenki semmonen näkemys.. monii sem semmosiinki asioihii”

Katkelmissa Säde kuvaa omaavansa tavallista laajemman perspektiivin elämään ja syvemmän näkemyksen asioihin ja muiden ihmisten tekemisiin. Vertailumuotoiset ”laajempi” ja ”syvempi” kutsuvat kysymään: ”Laajempi kuin kenellä? Syvempi kuin kenellä?” Kertomuksessa Säde kuvailee joutuneensa ”tekemään aika paljon [...] kuulostelua ja varpaillaan olemista” tarkkaillessaan äidin vointia. Vertailumuotoisten sanojen käytön voi nähdä kutsuvan kertomukseen implisiittisenä toiset ihmiset, joiden elämäkokemukseen tällainen varuillaanolo ei ole kuulunut ja joihin Säde ottaa kertomallaan etäisyyttä.

Säde rakentaa tulkintamme mukaan käsitystä oman elämänsä jatkuvasta epänormatiivisuudesta myös kuvauksissa nykyisestä elämäntilanteestaan:

”Niinku.. ne ei oo niinku normaalisti ihmisillä on näi ((näyttää paperilta)) [...] Tai ehkä tietysti perhe on niinku näi iso ja työ on tommone ja harrastukset ehkä täällä [...] Tää ois ehkä se normi mutta mie jotenki koen että niinku nämä näm- siis nämä asiat ne hallitsee miu elämää [...] en tiä miks näitä voi nyt tässä yhteydessä kutsua mutta kaikki työ ja tämmä- tämmönen niinku työ ja saavutukset ja muut jotka sitten niinku.. joitten keskellä minä olen.”

Säde kuvaa itsensä työhön ja saavutuksiin liittyvien paineiden keskellä olevaksi ihmiseksi, jonka elämää vastamainitut hallitsevat suhteettoman paljon. ”Normaalien” ihmisten sosiaalinen kategoria sekä yhteiskunnan normit ovat katkelmassa selkeästi läsnä. Säde tulkintamme mukaan positioi itsensä kertomuksessaan tämän ryhmän ulkopuolelle. Erilaisuuden kokemus on siis paitsi menneisyydessä, myös nykyisyydessä rakentuva positio, johon Säde asettaa itsensä.

Haastatteluun sisältyvissä kertomuksissaan Säde kuvailee ajoittain myös samankaltaisuuden kokemuksiaan, jotka rakentuvat kerrotussa usein kodin ulkopuolisten, ikäkausiin

tavanomaisesti liitettyjen asioiden kautta, joita ovat esimerkiksi harrastukset, ihmissuhteet ja teini-iän kapinointi.

”onha miulla ollu kavereita ja onha miulla ollu se poikaystävä ja kaikkii niinku.. täämösiä.. mitä niinku.. mitä semmosta har- siis niinku nuoren.. siis mie oon ratsastanu kyllä niinku pienempänä.. ja [...] et on miulla ollu siis sillä tavalla niinku.. harrastuksia myöskin [...] emmie todellakaa ollu sillä tavalla niinku kahlittu kotiin..”

*”siinä varhaisteini-iässä mä olin sitte niinku iskä luona kesäsi ni sit siellä oli kuitenkin siellä **Itäsuomalaisessa kylässä** oli muutamia semmosia **samoja ikä** ihmisiä niinku **Anna** ja sitte muita tyyppejä, ni, kyllähä m-, sis sillon tieysti niinku iteki.. seiskaluokalla jo saatto niinku sis.. varmaa seiskaluokalla oo vetäny ensimmäiset kännit ja, näi, ja niinku, ehkä sillä tavalla vähä kapinoinu [...] se.. teini-ikä saatto niinku.. niinku s- se oli ehkä niinku jotenki keino.. kapinoida sitte”*

Ensimmäisessä katkelmassa Säde painottaa kodin ulkopuolisen elämänsä asioita sanoen ”onhan miulla ollu kavereita ja onhan miulla ollu poikaystävä” ja ”on ollu harrastuksia myöskin” ja painottaa olleensa vapaa lähtemään kotoa hoivavastuusta huolimatta. Harrastusten ja tärkeiden ihmissuhteiden painottaminen rakentaa kuvaa lapsuudesta ja nuoruudesta, johon kuului muutakin, kuin äidistä huolehtimista; tavallisia, lasten ja nuorten asioita. Säde lähestyy tulkintamme mukaan oman ikäryhmänsä sosiaalista kategoriaa myös kertoessaan murrosiän kapinoinnistaan, joka tapahtui nauttimalla alkoholia yhdessä samanikäisten nuorten kanssa.

Vaikka aineistokatkelmissa positiointia yhteiskunnan mallitarinoihin nähden tapahtuu paitsi samankaltaisuuden, myös erilaisuuden akseleilla, voi erilaisuuden kuvausten nähdä nousevan haastattelusta selkeämmin esille. Tarkasteltaessa haastattelua koko laajuudessaan itsereflektiivisenä elämäkerrallisena kertomuksena, äidin monisairaus ja siitä seurannut hoivavastuu esiintyvät Säteen elämänkulkua vahvasti määrittävinä asioina sekä menneisyydessä että nykyisyydessä ja rakentuvat yhteiskunnan mallitarinoihin verrattuna epänormatiivisina kokemuksina. Hoivaajan positio, johon Säde kertomuksissa itsensä asettaa, rakentuu niin ikään epänormatiivisena, lapsuudessa turvattomuutta ja perheenjäsenten rooleihin liittyvää sekaannusta aiheuttavana tekijänä. Tämä turvattomuus ja jatkuva äidin hyvinvoinnin tarkkailu positioidaan kertomuksessa myös Säteen nykyisten ominaisuuksien, kuten epätavallisen tarkan tilanteen- ja ihmistenlukutaidon, sekä jatkuvien suorituspainneiden edesauttajiksi. Näiden kautta Säde positioi itsensä muihin ”huolettomiin” ihmisiin nähden erilaiseksi ja rakentaa kuvaa myös omasta nykyisestä elämäntilanteestaan epänormatiivisena muihin ihmisiin verrattuna.

5.2.2 Miia: Puhetulvaa ja puhumattomuutta

Miian kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden rajankäynti keskittyy selkeästi Miian lapsuudenperheen ja siinä esiintyvien perhedynaamisten ilmiöiden kuvailuun. Kertoessaan perheestään Miia kuvailee tilannetta, jossa isä on kotona vain viikonloppuisin ja äidin alkoholiongelmat värittävät lapsuuden arkea.

”Isä oli tota hän kävi viikot töissä Keski-suomalaisessa kaupungissa hän että hän kävi vaan viikonloppuisin kotona [...] sinänsä se oli vähän outo asetelma että isää näki vaan viikonloppuisin ja lomalla ja.. sit se ehkä nii.. sinänsä niinku hänellä se kasvatusrooli on ehkä sitten ollut pienempi kuin äidillä sen takia [...] ku äiti jäi työttömäksi ku mä olin aika nuori.. ala-asteella..isä o ollu enemmänki semmonen niinku joka on maksanu kaikellaista”

”hänellä [äitillä] on se jonka takia minä ehkä täällä olen että hänellä on alkoholin kanssa ongelmia”

Kertomuksessa isän poissaoloa kuvataan sanalla ”outo”, mikä tuo yhteiskunnallisen mallitarinan perheestä mukaan kerrontaan ja positioi Miian oman perheen mallitarinan ulkopuolelle, erilaiseksi. Kasvatusrooli on perheessä isän poissaolevuuden vuoksi jäänyt äidille, kun taas isä on työskennellyt kodin ulkopuolella perheen elannon eteen. Äitiään Miia ei kuitenkaan tulkintamme mukaan positioi perinteisen kotiäidin asemaan, vaan kuvailee häntä sanalla ”työtön”; työssäkäyvän vanhemman rooli odotus koskee siis äitiäkin, mutta hänestä ei työttömänä rakennu kuvaa tähän odotukseen vastaajana. Äitinsä alkoholinkäyttöä Miia kuvaa sanalla ”ongelma”, mikä luo kuvaa haitallisesta, normien vastaisesta käytöksestä. Miia myös positioi äitinsä alkoholinkäytön ja sen seuraukset vertaistukiryhmään osallistumisen syiksi ja tuen tarpeen aiheuttajiksi Miian nykyisyydessä.

Kuvatessaan avun hakemistaan koskevia syitä Miian kertomuksissa nousee esiin toistuvasti perheen sisäinen dynamiikka ja etenkin puhumiseen ja puhumattomuuteen liittyvä tematiikka. Miia kuvailee perheen sisäistä kulttuuria, joita värittävät toistuvasti paitsi perheenjäsenten jatkuva puhumattomuus, myös äidin ja Miian väliset keskustelut, joiden katalysaattorina on äidin humalatila.

”se mulla äitin kanssa on se ongelma että hän humalassa tykkää jutella asioista.. keskustella asioista joista minä en välttämättä haluaisi keskustella ainakaan kun hän on humalassa.”

”mä oon ollu siellä periaatteessa yksin lapsena ja sitte isä on ollu viikot niinku töissä nii sitte jos äiti o ollu vii-viikolla baarissa nii sitte se on saattanu olla niinku sillee että minä oon sitte ollu siellä yksin niinku sitte kuuntelemassa häne häne juttujaa.. ja tota.. tota tota sit se ei se on ehkä.. sitte nytte jotenki.. ruennu miettimää

että onko se sitte vaikuttanu asioihin se että sitte o joutunu nuorempana kuuntelemaa asioita joita ei ehkä ois halunnu kuunnella”

”tämä on vielä jatkuva että sitte joskus jos olen siellä viikoloppuna ja äiti saattaa sitten juoda ja sitten taas minä olen siellä ja isä menee jo nukkumaan aikasi ja sitte äiti jää mulle juttelemaa ja minä en pääse nukkumaan ku hän ei halua lopettaa niitä juttujaan.”

”tämä ei ole semmone asia josta minulle pitäisi puhua tai josta minun pitäisi tietää..”

Äidin humalassa kertomat asiat rakentuvat Miian puheessa sellaisina, joita hän ei haluaisi tai joita hänen ”ei pitäisi” tietää; jälkimmäinen huomio etenkin tuo normatiiviset perheen käyttäytymismallit ja odotukset mukaan kertomukseen. Miia myös rakentaa kuvaa äidin puheen kuuntelusta asiana, jolla on ollut kauaskantoisia vaikutuksia Miaan ja hänen nykyiseen hyvinvointiinsa, minkä voi nähdä olevan implisiittisenä kerronnan taustalla. Ongelmat äidin juomisen ja puhumisen kanssa eivät myöskään rajoitu vain Miian lapsuuteen, vaan jatkuvat myös nykypäivänä Miian vieraillessa lapsuudenkodissaan; äiti-lapsisuhde rakentuu jatkuvan haastavana.

Äidin humalaisen puhetulvan vastapainona Miian kertomuksessa on perheen sisäinen puhumattomuuden kulttuuri, joka vallitsee paitsi Miian ja selvinpäin olevan äidin, myös Miian ja isän sekä veljien kesken.

”me ei meidän perheessä ei keskustella asioista niin tota mä en tiedä miten mun veljet on kokeneet äidin alkoholinkäytön.. sitten”

”niistä ongelmista mitä meillä kotona puhutaan ni ne puhutaan silloin kun on humalassa.”

”meijän perheessä on niinkun silleen että mä oon kaks kertaa kuullu mulle sanottavan että minua rakastetaan kotona ja se on ollu molemmat kerrat on ollu silleen että äiti on ollut humalassa.”

”mä en uskalla avaut- puhua äitille asioista silloin kun hän on.. ei ole humalassa.. ja sitten kun mä jos mä uskaltaudun sanomaan jotain silloin kun hän on humalassa niin sit mä en enää tiedä että niinkun muistaako hän niitä asioita.. et se on aina vähä sitten semmonen mikä on varmaa vaikuttanu siihen että niinku sitten nykyään on joskus vaikee niinkun kuvitella että puhuis asioista sitten”

”se [äiti] viittas vähän siihe niinku mitä me oltiin juteltu silloin ku hän oli humalassa.. niin nyt mä oon sillee että no muistatko sinä sitte kuitenkin vaikka sen että minä oon sanonu että mä oon käyny psykolo- niinku psykologilla.. että se niinku jotenki tosi niinkun tekee semmoseks hataraks sen pohjan hänen kanssaan”

Kertomuksissa Miia kuvailee perheen sisäistä puhumattomuutta: ongelmista ei keskustella selvinpäin, eivätkä vanhemmat kerro Miialle rakastavansa häntä. Vanhempiin liittyvät rooliodotukset rakkauden osoituksista tuntevat koskevan kuitenkin vain perheen äitiä. Isästään Miia sanoo: *”isä on perussuomalainen jörö joka ei varmasti sano sitä ikinä ääneen kenellekkään.”*

Se, ettei isä kerro tyttärelleen rakastavansa tätä rakentuu Miian puheessa normatiivisena, kun taas äidin osalta sama käytös kuvataan epätavalliseksi. Äidin kanssa käydyt keskustelut äidin ollessa humalassa rakentuvat kertomuksissa epävakauden aiheuttajina Miian ollessa epävarma siitä, mitä äiti keskusteluista muistaa jälkikäteen. Tämän Miia kertoo kokevansa olevan syy siihen, miksi hänen on nykyisin hankala avautua omista asioistaan muille. Kyvyttömyys ennustaa sitä, mitä äiti humalaisista keskusteluista muistaa kuvataan viimeisessä katkelmassa myös suorasti tekijäksi, joka luo epänormatiivista epävarmuutta ja turvattomuutta äidin ja Miian suhteeseen.

Keskustelukulttuurin positiointi erilaiseksi tulee erityisen selväksi kuitenkin vasta Miian verratessa sitä ystäviensä kertomuksiin omista perheistään.

”mulla on kavereita jotka o hyvin niinku puhuu.. no varsinki niinku äitilleen niinku jakaa asioita hyvinki vapaasti ja mä oon vaan sille en mä ikinä pystyis tai niinku että en kuvit- py- osaa kuvitellakaa et ois semmonen suhde äidin kanssa et pystys jakamaan asioita ihan niinku vapaasti..”

”sitte taas jotkut kaverit on joku kaveri on sillee että niinku hän saattaa veljensäki kanssa pitää iha yhteyttä niinku normaalisti ja serkkujen jotka ihan normaalisti niinku laittaa useinki viestejä sisaruksille ja mä oon vaa sillee emmää emmää tommosta tee..”

Vertaillessaan oman perheensä ja itsensä käyttäytymistä siihen, mitä hänen ystävänsä pitävät normaalina, Miia kertoo kyvyttömyydestään edes kuvitella tilannetta, jossa hän pystyisi vapaasti jakamaan omia asioitaan äidille. Ystävien suhde äiteihinsä ja sisaruksiinsa rakentuu tulkintamme mukaan yhteiskunnan odotusten mukaisena, kun taas Miian oman perheen puhumattomuus ja asioiden jakamattomuus positioituu tälle käytökselle vastakohtaisena ja epänormatiivisena. Sana ”normaali” toistuu Miian puheessa suhteessa muihin, mutta ei häneen itseensä.

Kertomuksissaan Miia kuvailee perheensä sisäistä dynamiikkaa ja rakentaa siitä kuvaa, jossa äidin humalainen puhetulva ja yleinen puhumattomuus vuorottelevat, molemmat piirtyen ”normaalin” perheen vuorovaikutuksen ulkopuolelle. Tilannetta Miia kuvailee nykypäivään jatkuvana ja perhesuhteisiin turvattomuutta aiheuttavina. Miia kuvaa kertomuksissaan miten vaikea hänen on puhua omista asioistaan. Kertomuksissa perhedynamiikka ja sen ongelmat rakentuvat Miian oman puhumattomuuden aiheuttajiksi. Puhumattomuus asettaa Miian erilleen muista, etäälle ”normaalin” perheen omaavien kategoriasta.

5.2.3 Liisa: Ydinperhe normaalin mittarina

Liisan haastattelun kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigointi kietoutuu yhteiskunnalliseen mallitarinaan ydinperheestä. Liisan kertomuksissa etäisyydestä ydinperheen ideaalin ja lapsuudenperheen välillä neuvotellaan toistuvasti, välillä korostaen epänormatiivisuutta, välillä painottaen samankaltaisuutta muiden ihmisten kanssa, joka rakennetaan toteutuneeksi epätavanomaisista olosuhteista huolimatta. Lapsuudenperheestään Liisa kertoo:

”Äiti oli alkoholiongelmainen [...] Et se oli silloin se varhaislapsuus niinku siihen seittemän niinku.. ku tä- täytettiin seittemä.. eiku.. mä olin seittemän tai kaheksan ku ne eros nii ennen sitä meijä äiti joi tosi paljo”

”äiti muutti pois ja me jäätii isän kanssa.. ja se oli siihe maailmanaikaan.. se on nykymaailmaski tosi harvinaista mut siihe maailmanaikaan kahesitylluvulla nii se o ollu.. ihme”

”mut ydinperhe meil oli sitten niinku just sille et me kaks tyttöä ja isä.. et äiti ei kuulunu meijä ydinperheeseen ja sit meijä äiti kuoli ku mie olin yksitoist vuotias.. nii sit sitä tavallaa menetti äidin kahtee kertaan.. sillo eron yhteydessä ja sitte kuoleman kautta”

”mä aina kai- kaipasin sitä toista aikuista sinne.. niinku meijän perheeseen.. ja niinku e- mä en tiedä mitä se olis antanu se jos sinne ois tullu toinen niinku nainen et en mä mitää äitipuolta en kaivannu.. paitse että jos meil ois ollu alunper- niinku ei ois eronnu ja ois oma äiti pysynyt perheessä ni.. ehkä siis se semmonen niinku normaalius.. et olis niinkun.. mä miellän normaalin sillee et naine ja mies.. ja sit jos on lapsia.. no naine ja mies ilma lapsiiki o mut sillee että.. mä nyt puhun tämmösest heteroperheestä.. ja voin sanoo et en mä välttämättä ois tykänny jos meijä isä ois toisen miehen tavannu.. todella no johtuen vähän asian sivuun mutta.. semmosest niinku ydinperheestä”

”ainaha siit lapsi kärsii jos toine vanhempi puuttuu [...] Mut oppii pärjäämää ilman toista vanhempaa..”

Liisan lapsuudenperhe kuvataan kertomuksessa yksinhuoltajaperheenä, jossa ainoa vanhempi on isä; Liisa positiivisesti asetelman kertomuksessaan selkeän epänormatiiviseksi sanoen isän yksinhuoltajuuden olleen ”ihme.” Ydinperheen ideaaliin Liisa viittaa suoraan ”normaalina” kertoessaan kaivanneensa lapsuudenperheeseensä toista vanhempaa – eikä edes ketä tahansa, vaan omaa äitiään, jotta ”normaalin” ydinperheen idea olisi todellakin toteutunut. Erilaisuuden kokemuksen voi tulkintamme mukaan nähdä rakentuneen implisiittisenä tavanomaisen, muiden kanssa samankaltaisen kokemuksen kaipuuseen. ”Normaalin” ydinperheen hajoaminen rakentuu haastattelun kertomuksissa myös hyvinvointia heikentävänä asiana, joka johtaa lapsen kärsimiseen ja jonka kanssa lapsen, Liisan itsekin, on opittava pärjäämään. Kertomuksessa Liisa asemoi itsensä lapsuudenperheensä

rikkoutumisesta kärsivien joukkoon, etäännyttäen itseään ydinperheessä kasvaneiden ihmisten kategoriasta.

Äidin perheestä lähtemisen jälkeen osa kodinhoidollisten tehtävien vastuusta on Liisan kertomuksissa siirtynyt perheen kahdelle tyttärelle.

”se jossai vaiheessa meni sillee et Siskon tai siskon kaa tota.. pietään huolta niinku kodista”

”mä muistan iskän yks kaveri kävi meillä ja sit se totes että eipä oo naisen kädenjälkee tässä kodissa näkyny.. nii se.. mä muistan se kolahti niinku tonne jonnekki sillee et mä muistan sen vieläki”

”Et ei esimerkiks ei meijä isä velvottanu meitä et meijä ois pitäny laskui hoitaa mut sit ku meil meni jossai vaiheessa sillee et ku meijä isä oli nii huono hoitaa niitä”

”meil oli molemmil paljo ystäviä ja ne aina vähä ehkä ihmetteli sitä et miten paljon me siivotaankaan”

”ni halus et on siisti koti ja eli siis semmone eli että asiat niinku näyttää ulospäi ja et ollaa niinku edu- edustava perhe niinsanotusti tai semmone edustava koti”

Katalysaattorina Liisan omalle kodista huolehtimisena rakentuu kertomuksessa ulkopuolelta tullut perheen toiminnan arvostelu isän ystävän kommenttien muodossa. Kodinhoitovastuu rakentuu kertomuksissa Liisan ja hänen siskonsa oman päätöksen tuloksena, johon isä ei heitä velvoittanut; Liisa kertoo itsensä ja siskonsa olleen *”hirveen niinku velvollisuudentuntosii”*. Kuitenkin kodin hoitaminen positioituu erilaistavaksi kokemukseksi Liisan kertoessa ystäviensä ihmetelleen, kuinka paljon hän siskonsa kanssa siivosikaan, vihjaten kodinhoidollisten tehtävien määrän olleen epätavallisen suuri. Kodinhoito asemoituu kerronnassa myös tavaksi luoda ulospäin muille ihmisille kuvaa oman perheen ja kodin *”edustavuudesta”*. Oman perheen erilaisuuden vaikutuksista Liisa neuvottelee haastattelussa myös muilla tavoin.

”ei kuljeta likasis vaatteissa tai ei käyttäydytä omituisesti tai.. ennemminki sillee että kumpiki o aina sosiaalisesti ollu tota tullu ihmisten kaa.. tai sosiaalisesti ol- ollaa oltu niinku taivavii.. tai vahvoilla”

”eikä oltu mitään niinku semmosii säälittäviikää ((naurahtaa)) tai siis sillee et meil oli molemmil paljo ystäviä”

Kertomuksissaan Liisa tulkintamme mukaan muodostaa sosiaalisen kategorian, johon kuuluvat omituisesti käyttäytyvät, huonot sosiaaliset taidot omaavat ja säälittävätkin lapset; itsensä ja siskonsa hän positioi tämä kategorian ulkopuolelle, lähestyen kuvauksessaan *”normaalien”* lasten kategoriaa. Yhteiskunnallisesta mallitarinasta poikkeava perhe on implisiittisenä vaikuttajana kuvailussa likaisissa vaatteissa kulkemisesta ja sosiaalisen käyttäytymisen poikkeavuudesta. Liisan kuvailuissa perheensä erilaisuudesta verrattuna muihin, mutta omasta ja siskonsa käyttäytymisestä samankaltaisina verrattuna muihin, on nähtävissä rajankäyntiä

erilaisuuden ja samanlaisuuden dilemman piirissä; toisaalta ydinperheen ideaalin särkyminen rakentuu lapselle kärsimystä tuottavana asiana ja hänen hyvinvointiinsa vaikuttavana, mutta toisaalta Liisa positioi itsensä osin näiden vaikutusten ulkopuolelle. Lapsuuteensa liittyvien kokemusten vaikutukseen Liisa kuitenkin viittaa kertoen:

”nyt se turvallisuuden tunne on erilaista.. ku se jotenki perustuu sille et meit on kaks aikuista tässä ja tota sitte mun mies on semmone tasapainonen ja sellanen niinku vakaa ihminen kel on sil on taas tasapainoset lähtökohat tai sillee et on.. ei oo tapahtunu mitää traagista lapsena.. sillee et se näkyy näkyy siitä sillee et ite on herkempi kaikille asioille..”

”on ollu vaikee ottaa sellasta äidillistä höösäämistä.. suorastaan se on suorastaan todella ärsyttävää niinku [...] yks mun kaveri ihmetteliki sitä et et luulis et se ois päinvastoin mut itelle se on ainaki tullu nii että.. tavallaa se semmonen pärjäämine”

Katkelmassa Liisa kuvailee omaa nykyistä ydinperhettään turvaa tuovana ja positioi itsensä aviomiehestään erilaiseksi traagisten elämäkokemustensa ja menneisyytensä tasapainottomuuden vuoksi. Elämässään kokemiensa menetysten Liisa kuvailee tehneen hänestä aviomiestään herkemmän ”kaikille asioille”, mikä rakentuu erilaisuutta korostavana. Liisa myös kuvailee kokemustensa vaikutuksia erilaistavina kertomuksessaan siitä, miten vaikea hänen on ottaa vastaan hoivaamista muilta ihmisiltä, korostaen ystävänsä ajatelleen hänen kokemustensa aiheuttavan todennäköisemmin vastakohtaista käyttäytymistä. Katkelmassa implisiittisenä onkin ehdotus siitä, että ilman äidillistä hoivaa jääminen – mistä Liisa kertomuksissa on kuvaillut itsekin kärsineensä – aiheuttaisi muissa ihmisissä todennäköisesti hoivan kaipuuta myös aikuisuudessa, kun taas Liisa eroaa heistä siinä, ettei tätä hoivaa kaipaa ja pitää sitä kaiken lisäksi ärsyttävänä. Näin Liisa tulkintamme mukaan ottaa taas etäisyyttä heihin, joihin lapsuuden epänormatiiviset kokemukset ovat jättäneet tietynlaisia, kenties yhteiskunnan mallitarinoiden mukaisia jälkiä, kuten avun tarvetta tai sääliä.

Liisan kertomuksissa ydinperheen idyllin särkymistä ja sen aiheuttamia vaikutuksia lähestytään monelta kannalta erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman alla. Toisaalta Liisa kuvailee kaipuutaan ydinperheen ideaaliin ja rakentaa sen puuttumisen hyvinvoinnin vaarantumista aiheuttavana kokemuksena; toisaalta positioi itsensä näiden negatiivisten vaikutusten ulkopuolelle ja toisaalta taas niiden piiriin. Erilaisuuden ja samankaltaisuuden rajankäynti on Liisan kertomuksissa monipuolista ja osittain ristiriitaistakin, mutta kaikessa kuvailussa lapsuudenperheen mallin ja yhteiskunnallisen ydinperheen ideaalin sisäänrakentuminen kertomuksiin on kiistämätön.

5.2.4 Luna: Pelon värittämää lapsuutta

Kuten muilla haastatelluilla, myös Lunan kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigoinnin keskiössä näyttäytyvät lapsuudenperhe ja sen jäsenenä koetut epävakauden ja turvattomuuden kokemukset. Läsnä rajankäynnissä on niin ikään yhteiskunnallinen mallitarina turvallisesta perheestä, jossa aikuisten lapsille tarjoama hoiva ja huolenpito ovat jokapäiväisiä kokemuksia ja johon suhteessa erilaisena kuva Lunan omasta lapsuudenperheestä rakentuu.

”on ollu tota jos nyt koko koko elämäni mietin ni hyvin tapahtumarikas eikä eikä positiivisella tavalla [...] eijjoo paljo ilosia muistoja mitä muistella”

”myrskysää on aika hyvin pitkälti ollu aina [...] meillä huudettiin ja heiteltiin tavaroita ja haukuttiin ja semmosta tosi paljon”

”mun vanhemmat eros [...] jolin semmonen taaperoikäne [...] äitillä oli sitte oli semmonen miesystävä joka.. joka tota oli kuvioissa mukana jonki aikkaa [...] hän oli erittäi väkivaltane [...] ja tosiaan siis mun vanhemmat eros sen takia koska mun isäkin oli väkivaltainen ja hänellä oli.. no jonki sorti alkoholiongelma”

Luna kuvailee elämänsä negatiivisella tavalla tapahtumarikkaaksi ja myrskyisäksi. Kertomuksissa epävakaas rakentuu lapsuudenperheeseen jatkuvasti liittyväksi ominaisuudeksi, jonka aiheuttajana on useasti ollut lapsuudenperheeseen tavalla tai toisella kuuluneiden miesten väkivaltaisuus. Myös äitiään Luna kuvaa haastattelunsa aikana sanalla ”räiskähtelevä” kertoen äidin huonojen päivien olevan sellaisia, jotka ”kaikki tuntee nahoissaa”. Kasvatusvastuussa olevien vanhempien väkivaltaisuus piirtyy haastattelun kertomuksissa epänormatiivisena, vanhempien rooliin sopimattomana asiana etenkin Lunan kertoessa niistä tunteista, jotka kokee epävakaan lapsuutensa seurauksiksi; näitä kokemuksellisia seurauksia avataan lisää myöhemmin. Tehden yhteenvetoa elämästään Luna kertoo, ettei hänellä ole ”paljo ilosia muistoja mitä muistella” tuoden kertomukseen implisiittisenä yhteiskunnallisen mallitarinan iloisesta ja onnellisesta lapsuudesta, positioiden omat kokemuksensa epänormatiivisiksi suhteessa tähän.

Omana lisänään lapsuuden epävakaaisuuteen liittyen piirtyvät Lunan kertomuksissa äidin mielenterveysongelmat, jotka ovat vaikuttaneet Lunan rooliin perheessä.

”jja tota tota no äitillähän nytto ollu [...] niitä mielenterveyden kanssa niitä haasteita [et] just se masentuneisuus.. on ollu”

”hän on sitte niinku asettanu siitä siitä sitä taakkaa mun harteille et ihan silloin kun oltiin kun olin pieni ni tosiaan hän meni tosi huonoks ja minä huolehin sitte Jousiasta”

”ehkä se näky niinku sillo lapsuudessa sillä tavalla et mä olin todella paljon kotona et vaikka mä en siellä kotona varsinaisesti vaikka ollu niinku äitissä millään tavalla kiinni tai niinku mitää semmosta mutta että tavallaan kotona olemalla ja sitte vaikka niinku tekemällä niitä kotitöitä tai muuten niinku olemalla kiltti tai ihan mitä tahansa ni sit tavallaa niinku on helpottamassa sitä”

Katkelmissa Luna kuvailee äitinsä mielenterveysongelmien vaikutusta omaan elämäänsä, rakentaen ne kertomassaan syinä lapsenhoito- ja kotityövästuiden siirtymiselle äidiltä Lunalle itselleen. Luna kertoo hoitaneensa nuorempaa veljensä ollessaan ”pieni”, kuvaten tapahtumasarjaa prosessina, jossa äiti asetti omia vastuitaan Lunan harteille. Äidin normatiivinen rooli ja vastuu ovat kertomuksessa vahvasti läsnä, kuin myös käsitys siitä, ettei hoitovastuu omasta nuoremmasta sisaruksesta kuulu lähtökohtaisesti perheen vanhemmille lapsille. Luna myös kertoo viettäneensä todella paljon aikaa kotona helpottamassa arjen pyörimistä tekemällä kotitöitä tai ”olemalla kiltti”, mikä rakentuu katkelmassa vastuunottamisen seurauksena ja näin ollen tavallisiin perhe-elämän tilanteisiin kuulumattomana.

Myöhempiin elämänvaiheisiinsa liittyen Luna kuvailee suhdettaan äitiinsä vaihtelevana ja epävakaana, tuoden kertomuksiin mukaan kuvailua äidin alkoholinkäyttöön liittyvästä problematiikasta.

*”avioeroprosessin myötä ni hän rupes käyttää alkoholia **todella** paljon [...] mikä sitten aiheutti aiheutti lisää huolta [...] mietin yhdessä vaiheessa että teenkö niinkö äidistäni lastensuojeluilmotukse [...] siinä tuli vähä semmonen flashbakkii fiilis kun oli se oma lapsuus mitä oli et sai siellä isä luona pelätä sitä hänen päihteiden käyttöä ja sit yhtäkkiä äiti äiti käyttäytyy samalla tavalla vaikka ite onki jo aikuinen [...] olen tällä hetkellä erittäin huolissani hänestä, [...] hän on vähän epävakaassa tilassa”*

”aluks se vielä meni sillein niinku tavallaa katoitin sitä läpi sormien, et joo hän nyt juo paha oloosa että mikäs siinä aikuine ihmine mut sit se jotenki niinku.. muutti luonnetta koska se rupes ryyppää tä mun yhen pikkoveljen kanssa joka oli silloin viidentoista ikävuoden tietämällä [...] emmä niinku ymmärtäny sitä millään tavalla että tota, et et, no toki vanhempia on aina erilaisii mutta se on ollu niinku äitillä aina ykkösenä et vaikka hän on tavallaa hiljaa hyväksyny sen että niinku teini-iässä ruetaan kokeilemaan sitä alkoholia mut se on aina ollu hänelle et ei niinku hän ei halua että lapset näkee häntä niinku humaltuneena”

”äitin kanssa kyllä meillä meidän suhde on ollu hyvin vaihteleva että totaa silloku mä asuin kotona nii se oli tosi myrskysä jaa sit mä muutin pois ni meijänn välit parani huomattavasti ja meistä tuli enemmänkin semmonen niinku ehkä ystävyysuhde sit muodostu siihen oltiin tosi läheisiä ja sitte sen avioeron myötä nin se se kaikki meni romukoppaan ja niin pois päin, mutta nyt semmonen tällä hetkellä ni hyvin epävaka ehkä”

Äidin alkoholinkäyttöä koskevien kuvailujen taustalla voi tulkintamme mukaan nähdä implisiittisenä yhteiskunnalliset normatiiviset käsitykset vanhempien alkoholinkäytöstä. Kuvailussaan Luna kertoo harkinneensa lastensuojeluilmoituksen tekemistä omasta äidistään, mikä rakentuu tekstissä epätavallisena tekona. Luna myös neuvottelee erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemmasta kertoessaan äidin alkaneen juoda alkoholia Lunan nuoremman veljen kanssa sanoen: ”toki vanhempia on aina erilaisii”; äidin käytös rakentuu katkelmassa kuitenkin vähintäänkin äidille itselleen epätyypillisenä käyttäytymisenä. Omaa suhdettaan äitiinsä Luna kuvailee sanalla epävakaa, kertoen sen vaihdelleen myrskyisistä läheiseen ystävyysuhteeseen. Äitisuhteeseen liittyvän epävakauden korostaminen kuitenkin luo kuvaa suhteen erilaisuudesta verrattuna yhteiskunnan mallitarinoihin.

Haastattelunsa aikana Luna kuvailee tulkintamme mukaan paitsi lapsuudenperheensä konkreettista dynamiikkaa ja sen piirissä tapahtuneita asioita, myös lapsuutensa tunneilmapiiriä, josta rakentuu kertomuksissa kuva erilaisena ja poikkeavana.

”mähän en muista alle kuusivuotiaasta mitään... on ollu sen verran kaikkea siellä että... ei ei mitään muistikuvaa”

”koti eijjoo ikinä ollu mulle semmonen turvapaikka tai turvalline ympäristö et minä tunsin itseni paremmaksi kun olin jossain muualla”

”jos pitäs niinku vaikka yhdellä tunteella kuvata niinku lapsuutta ni se ois varmaan pelko”

”mä pelkäsi aina.. niinku.. just sen rauhattomuuden takia ni ei ei ikinä oo kehittyny semmosta turvallisuutta turvallisuudentunnetta ni mä aina pelkäsi että jotaki tapahtuu tai tulee tapahtumaa ja, ja tota.. nii hyvin paljo [...] ei ehkä ollu semmosia perus voisko sanoo perushuolia et ois vaikka aatellu että niinku.. nii no en tiää mikä ois perushuoli mutta siis hyvi hyvin paljo just pelkäsi että ympärillä oleville ihmisille käy jotain tai että tavallaa pelkäs olla kotona ja pelkäs mennä isälle ja, pelkäs että vanhemmille käy jotain”

Lunan kertomuksessa lapsuuden ympäristö rakentuu pelkoa ja epävakautta aiheuttavana tekijänä, jopa niinkin pitkälle, että ne kuvataan syyksi sille, ettei Luna muista lapsuudestaan mitään ennen kuudetta ikävuottaan. Jo tässä toteamuksessa näkyvät taustalla implisiittisinä oletukset siitä, että jo varhaislapsuudesta jää muistoja, mikäli kasvu-ympäristö on riittävän vakaa ja turvallinen. Näin Luna positioi kertomuksessa itsensä ja elämäkokemuksensa erilaiseksi suhteessa muihin yleistetyin toisen kautta. Pelko on Lunan mukaan ollut hänen lapsuudessaan aina läsnä ja kodin rauhattomuus kuvaillaan lapsuuden turvallisuutta ehkäiseväksi tekijäksi. Luna kertoo, että tästä johtuen hän ei kokenut lapsuudessaan ”perushuolia”, vaan pelänneensä perheenjäsenilleen ja itselleen tapahtuvia pahoja asioita, kotia

ja isänsä luona vierailua. Käsitteestä ”perushuoli” neuvotellessaan Luna tulkintamme mukaan navigoi omaa erilaisuuttaan ja etäisyyttä normaalin lapsuuden eläneiden sosiaalisesta kategoriasta.

”en minäkää voinu sitte enää kovi hyvi ja.. oon hyvin pitkälti läpi elämäni joutunu tai nyt ehkä joutunu ollu erilaisissa hoitokontakteissa”

”siello varmaan se niinku eniten aiheuttanu se väkivalla uhka itelle niitä kaikkia ongelmia”

”mulla oli mielenterveyden kanssa tai ollu jo niinku pienestä lähtien sitte ongelmia [...] se meni lopulta siihe että mä [...] sain keskivaikean masennusdiagnoosin kummä olinn.. kymmenen ikävuoden tienoilla [...] se niinku lopulta sit eskaloitu että ite kuormittu tosi paljo niistä muista ja laittoin niinku muiden hyvinvoinnin itseni edelle [...] että on on jättäny hyvinkin syviä jälkiä ja haitannut elämää ja ihmissuhteita merkittävästi”

”jos jotkut puhuu että oispa taas lapsi et se oli niin huoletonta aikaa että vaikein päätös oli päättää mitä laittaa barpille päälle ni ninni siinä yhteydessä ehkä ite ruppee sitte vaa miettimää että oispa oispa ollu semmonen lapsuus että se ois ollu vaikein ongelma”

Katkelmissa Luna jatkaa tunne-elämänsä kuvailua, rakentaen kertomuksissaan lapsuuden epävakauden omaa mielenterveyttään jo lapsena heikentäneenä tekijänä; keskeisenä tässä yhteydessä näyttäytyy muiden hyvinvoinnin priorisointi omien tarpeiden edelle, jonka Luna positioi oman masennuksensa ja ihmissuhdeongelmiensa aiheuttajaksi. Lunan kertomuksessa jatkuva väkivallan uhka rakentuu epätavanomaisena ja hyvinvoivaksi ihmiseksi kasvamista uhkaavana tekijänä, joka ei kuulu lapsuuden yhteiskunnallisen mallitarinan piiriin. Viimeisessä katkelmassa Luna luo etäisyyttä itsensä ja huolettoman lapsuuden kokeneiden ihmisten välille, käyttäen avuksi vastakkainasettelua, jossa toiselle puolelle hän asettaa oman lapsuutensa ja toiselle keskusteluun taustalla vaikuttavan yleistetyn toisen, jonka suurin huoli lapsuudessa olivat Barbie-nuken vaatteet. Tilanteiden liioitellulla eroavaisuudella Luna positioi itseään selkeästi erilaiseksi, kuin muut.

Vaikka Lunan kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigoinnin keskiössä ovat kertomukset ja kuvaukset erilaisuuden kokemuksista, voi myös hänen haastattelustaan tulkintamme mukaan löytää samankaltaisuuteen liittyviä kertomuksia. Lunan kohdalla samankaltaisuus rakentuu keskeisesti menneisyyden sijasta nykypäivään, omaan itsenäiseen elämään, sekä tulevaisuuden suunnitelmiin.

”muuten mennee niinku perusarki sillee että oon koulussa ja sitte tekkee niitä millo mitäki koulutehtäviä ja näkee kavereita”

”hyvin pitkälti tämä yhteinen tulevaisuus kumppanin kanssa että se että olis oma oma koti ja ja lapsi ni se nyt olis varmaan noin niinku.. semmosia ykkösjuttuja”

Luna kuvailee katkelmissa ”perusarkeaan” koulun, parisuhteen ja ystävyysuhteiden värittämäksi ja haaveilee omasta kodista ja lapsesta; verrattuna kertomuksiin lapsuudesta, Lunan nykyisyydestä rakentuu vakaa, tasapainoinen ja samankaltaisuutta korostava kuva.

Haastattelunsa aikana Luna tulkintamme mukaan navigoi erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemmaa vahvasti lapsuudessa kokemansa turvattomuuden kautta, jonka avulla hän luo etäisyyttä itsensä ja puheessaan tuottamansa sosiaalisen kategorian välille, johon hän asettaa huolettoman, normatiivisemmän lapsuuden kokeneet ihmiset, positioiden näin itsensä yleisten lapsuutta koskevien mallitarinoiden ja ”normaalien” ihmisten ryhmän ulkopuolelle. Samankaltaisuuden kokemusten kuvaukset sen sijaan kietoutuvat vahvasti Lunan nykyisyyden ympärille, kodin ulkopuolelle ja konkreettisesta hoiva- ja kodinhoitovastuusta irrottautuneisuuden aikaan, jolloin kuvauksissa lähennyttään ”normaalialia” elämää viettävien ihmisten kategorialia. Haastattelussaan Luna positioidi myös tulevaisuuden minäänsä – eräänlaista ”toiveminää” – samankaltaisuutta lähenevään positioon ydinperheen ideaalin kautta.

5.2.5 Aurora: Vaikeudet osana identiteettiä

Auroran haastattelun kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigoinnin keskiöön nousevat tulkintamme mukaan usein Auroran lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät kokemukset ja niihin olennaisena osana kuulunut vastuunkanto, joka rakentuu kertomuksissa erilaisuuden kokemusta aiheuttavana. Kuvaillessaan lapsuudenperhettään ja sen jäsenten keskinäistä dynamiikkaa, Aurora neuvottelee niiden suhteesta yhteiskunnan mallitarinoiden mukaisiin perheenjäsenten rooleihin.

”meijän ydinperhe että siihen on kuulunu äiti ja isä... jah mun sisko ja veli veli on muutaman vuoden vanhempi ja sisko onn yli kymmenen vuotta vanhempi [...] Ja sittenn meijän perheessä meillä on asunu myös munn isän äiti eli mummo”

”sisko o ollu tavallaa, semmone jonki sorti varaäiti että se on myöss ite sitä kuvaillu et se on tosi paljon niinku mua hoitanu ja kantanu sit sitä vastuuta”

”mummo paheksu sitä tosi paljo tai et jos mä kerroin sille vaikka et äiti eijjoo kotona [...] että mite meijä äiti on voinu lähtee pois ja taas sitte niinno sit se oli taas ihan normaalia että iskä eijjoo kotona”

”hän (isä) saatto olla niinku omissa menoissaa just sitte et se oli tavallaa kaikin puoli täysi hyväksytyä et hän on jossain vähän niinku semmonen kirjottamaton sääntö”

”yks terapeutti on sitä kuvaillu että tavallaan tää niinkun meidän ydinperheen juttu on ehkä semmosenn perusturvattomuuden jo tuonu”

Kertoessaan lapsuudenperheestään Aurora kuvailee perheen kokoonpanon lisäksi perheenjäsenten toimintaa ja rooleja: äitiä, joka on kotoa poistumisen kautta vältellyt vanhemman vastuutaan; mummoa, joka paheksuu äidin poissaoloa; isää, jonka poissaoloon suhtaudutaan hyvin eri tavalla, kuin äidin; sekä siskoa, joka on toiminut Auroralle ”varaäitinä” tämän ollessa pieni. Yhteiskunnalliset odotukset vanhempien rooleista rakentuvat kerronnassa implisiittisinä taustavaikuttajina isän ja äidin poissaolon kuvailuissa, joissa äidin poissaolo positioidaan paheksuttavaksi, lasta vahingoittavaksi käytökseksi ja isän poissaolo puolestaan neutraaliksi – jopa hyväksyttäväksi – asiaksi. Siskon toiminnan kuvaaminen ”varaäitydeksi” positioi Auroran siskon perheen vastuunkantajaksi ennen taakan siirtymistä hänelle itselleen. Terapeutinsa sanojen kautta Aurora tekee yhteenvetoa lapsuudenperheensä tilanteesta perusturvattomuutta luovana, epänormatiivisena kokemuksena ja luo näin etäisyyttä normatiiviseen lapsuuden kokemukseen.

Lapsuuden epänormatiivisuuden kuvailut rakentuvat haastattelun aikana usein äidin pahoinvoinnin eri muotojen, sekä näiden aiheuttamien vaikutusten ympärille.

”jossain määrin ollu varmaan aina tai mun lapsuuden ajan niinku masentunu et justt, on tuntunu et se on vähänniinku selvinny niistä välttämättömimmistä [...] mut sitten tavallaan tuntu just se että ei tää oo ihan niinku tää ei jotenki vastaa ihan mun standardeja siitä mitä mä niinku haluaisin tai et sitte alkanu tosi paljo niihin kotitöihin osallistuu”

”sille tuli enemmän sitä alkoholikäyttöä ja [...] mä jäin sittenniinku, tavallaa yksin kotii [...]sei tavallaan silleen tietosesti vaikka niinku siirtäny sitä, mummolle että hei minä lähden pois, voitko huolehtia Aurorasta [...] mä oisi halunnu olla siellä... niinku mejän kodissa ja et äiti on siellä ja on sitte niinku hyvä.. ja turvalline olla, ja sit se lähti pois”

”tuntu et ei äiti jaksa niinku ei se jaksa tätä mejä arkee ja ei se jaksa, meitä lapsia et tää o jotenki ylivoimasta sille”

”äitistä tuli, jotenki se, tyhmä ja laiska ja saamaton ja se ei ymmärrä mistää mitää ja sei niinku sei tavallaan huolehdi tästä sei huolehi itestään eikä se huolehi tästä roolista niinku vanhempana et mun pitää niinku vähän niinku ottaa se vastuu [...] et jos kavereita tulee tai ketä tahansa niinku et meillä ois [...] ne kulissit kunnossa ja ne mun strandardit et mitä mä aattelen että niinku, pitäis olla”

”mä [...] saatoin niinku sanoo että jos sä ostat sen ni mä lähen niinku, mun sisko luo tai jonneki muualle tai mä en haluu olla sun kanssa ja muistan joskus se kerto sitä niinku jossain paikassa sitten niinku, niinku jossai

meijän sukulaiste luona ja.. jotenki vähän niinku naureskeli sille ja [...] musta tuntu et kaikki muut täällä tajuaa että sulla on niinku ongelma tai miten paljon toi ahistaa mua ja et mä oon niinku lapsi, mut sää et niinku näköjään tajua sitä et tää vois olla niinku ihan normaali reaktio mikä mulla on”

Katkelmassa Aurora kuvaa sekä äidin masennusta että äidin alkoholiongelmaa erilaisuuden kokemusta aiheuttavana, tuoden kerrontaan mukaan käsityksiä siitä, mitä tavanomainen äitiys ja vanhemmuus ovat. Kertoessaan, kuinka hänen mukaansa äiti ei huolehtinut roolistaan vanhempana turvallisen kodin luoja, Aurora positiivisesti tulkintamme mukaan äitinsä yhteiskunnan mallitarinoiden mukaisen äitiyden ja vanhemmuuden ulkopuolelle ja samalla itsensä normatiivisen lapsuuden kokeneen ihmisen ulkopuolelle ja heistä erilaiseksi. Vastuun itsestään ja kodista Aurora kuvaa siirtyneen harteilleen äidin vastuun välttelyn myötä. Kertomassaan hän tuo esiin myös omat käsityksensä siitä, millaista kodissa ”pitäisi olla”, etenkin, jos ystäviä tai muita perheen ulkopuolisia ihmisiä on tulossa kylään. Sanavalinta ”pitäisi olla” rakentaa kuvaa yhteiskunnassa normatiivisena pidetystä kodista, jollaisen luomisen Aurora kertoo olleen yksin hänen vastuullaan, toisin kuin kodeissa yleensä on. Myös reaktiossaan äidin juomiseen Aurora navigoi erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemmaa, kuvaten omaa reaktioitaan ”normaalina” ja äidin suhtautumista siihen epätavanomaisena.

Kertomuksissa rakentuva vanhempien vastuun siirtyminen Auroralle itselleen kuvataan monella tavalla epänormatiivisena ja erilaisuuden kokemusta aiheuttavana.

”mä vaikka suunnittelin kaikkee ruokalistoja et mitä syyä ja sit jotenkiih tai vaikka et haluis et ois semmone monipuolisempi ja jotenki järkevämpi joku ruokailu ja sitten tavallaan vielä se et mun pitää pyytää niinku iskältä ne rahat siihen”

”ne omat standardit siitä tai mitä muitten luona näki et mitä se niinku on että määki haluan et meillä on kotona tällästä ja sit se oli tavallaa et s minä joka sitä teki [...] emmä sitä oo varma tai tajusinko mä että mui muittenn vaikka äitit käy töissä tai ja et sen lisäksi ne vielä jotenki pitää tätä kotia yllä [...] meijä äiti on kotona nukkuu paljon päiväunia silti kaikki o vähän niinku sinnepäi et sitä niinku et se normaalitaso mitä muualla näkee ni se- seon niinku toive tai vaatimus vaa”

”varmaan niitä kotitöitä tosi paljon.. sit se semmonenn huolehdin itse itsestäni että tavallaan mitään niitä asioita eei ehkä oikein tapahu jotenki mitä mä haluan tai tarviin jos emmä oo niinku ite aktiivinen ja pidä niistä huolta että tavallaan mun vanhemmat voi niinku niissä auttaa tai olla niinku mukana, mut niitä ei tapahu jo emmä niinku ite kannu sitä [...] niitä äitin vastuun kantamisia [...] mä kannan niitä sen kotityövastuuta ja tavallaan sitä vastuuta [...] mä jotenkinn henkisesti kannan siitä sitä vastuuta et jaksakse [...] jotai nuoralla tanssia sit siinä että.. että nyt äiti ei niinku rasitu tai tai että nii koska sei tavallaan pysty.. sei, sei seijjoo kykenevä tavallaan siihen nii että se mikä tavallaan hänen rooliin ja siihen kantokykyyn sopii nii et pitää sen niinku sopivana”

"Jossai määri vaikka omasta veljestää vähän tai.. et sit huolehti siitäki [...] sitä just semmosta henkistä [...] että sun pitäis tehdä kotiläksyjä tai mikset tee kotiläksyjä ja miksä valvot noin myöhään"

"mä kyllä tiedostin sen ehkä sillon että, että mä teen enemmän kotitöitä ku vaikka niinkun.. en tiää voiko sanoa että kaikki mun kaverit mut ainaki suuri osa mitä tiesin"

Katkelmissa Aurora kuvaa kodinhoidon "normaalitasoa", jota edustivat hänen ystäviensä kodit ja niissä asuvat perheet, joista erilaiseksi Aurora positioi oman lapsuudenkotinsa ja -perheensä sanoen normaalitason olleen "toive tai vaatimus vaa". Tuodessaan työssäkävyn ja kodista huolehtivan äidin hahmon mukaan kerrontaan, Aurora niin ikään tulkintamme mukaan positioi oman äitinsä epätavanomaisen vanhemman positioon ja korostaa oman lapsuutensa ei-normatiivisuutta. Äidille kerronnassa kuuluneiksi positioituneita vastuutehtäviä Aurora kuvaa olleen monta: vastuu omasta ja muiden ruokailusta sekä sen vaatiman rahamäärän hankkiminen, yleiset kotityöt, vastuu veljen koulunkäynnistä ja nukkumisesta. Lisäksi Aurora kuvailee itselleen kuulunutta henkistä vastuuta siitä, ettei pahoinvoiva äiti rasittuisi liikaa. Viimeisessä katkelmassa Aurora luo suoraa rajanvetoa itsensä ja ikätovereidensa välille kertoen tiedostaneensa tehneensä enemmän kotitöitä, kuin suurin osa kavereistaan, positioiden itsensä heistä erilaiseksi ja ainutkertaisen elämäkokemuksen omaavaksi.

Haastattelunsa aikana Aurora kuvaa myös niitä tunnepuolen kokemuksia ja vaikutuksia hyvinvointiinsa, joita hän kokee vastuunkantamisen ja lapsuudenperheen turvattoman ilmapiirin itselleen aiheuttaneen.

"kyl se tavallaan pahalta tuntu ettäh jotenki se et oma äiti voi nii huonosti [...] että sillä on noin huonosti menee ja sit toisaalta just semmone ärsytys että niinku mitä sä niinku niitä mulle tunget tai ja vähä semmosta turhautumista ja se et sun ei kuuluis kertoo noita mulle"

"en osaa en oo varma et missä määrin se poikkeee jotenki nnnormaaleista ihmisistä tai niinku muista ihmisistä no ehkä semmonen että ei nyt jaksaa niinku ihan mitä tahansa niinku raahattavia tai kannateltavia ihmisii emmä tiää kuka muukaa niitä sillee jaksaa"

"jotenki se kokemus et mitä tunn miltä tuntuu kun kaikki onkin niinku ihan, päin mäntyä että ettei oo semmonen ih nii ymmärtää sen että jos oikeesti on aika pessimistinen tai että että jos on vähän pelkoja tai sillee et niinku eijjoo semmonen liian jotenki naivi tai semmonen no eei se mitään kato, aattelet vaan positiivisesti nii sit sen tyyppiset ihmiset saattaa olla vähä että, joo, ei keskustella enempää et koska se on jo niin iso osa niinku identiteettiä myös että tuo ihminen voi oikeesti ymmärtää mua ja tavallaan, ymmärtää ja tuntee mut tavallaan kokonaisena"

"jossai vaiheessa oli myös sillee et ihan sama mitä oli tehny ni väsytti aivan törkeesti tai et oli semmone että tuleeko musta niinku semmosta yhteiskunnan yhteiskuntakelposta ihmistä että jos niinku tuo asia jo väsyttää ni mite mä voin koskaa olla missään niinku täyspäiväisessä työssä"

Kuvaillessaan äitinsä masennusta ja hänen kanssaan käymiään keskusteluja Aurora käyttää sanoja ”sun ei kuuluisi kertoa noita mulle” tuoden kerrontaan mukaan yhteiskunnalliset odotukset äidin ja tyttären välisistä keskusteluista ja positioiden itsensä ja äitinsä keskustelut näiden ulkopuolelle, erilaisiksi. Erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigointia on myös Auroran neuvottelu siitä, kuinka paljon ”normaalit ihmiset” ihmissuhteissaan jaksavat olla tukena ja vastuunkantajina toisille. Vaikka puheenvuorossa Aurora ei tee suoraa rajanvetoa sen suhteen, mitä voi pitää ”normaalina” on neuvottelussa tulkintamme mukaan kuitenkin kyse etäisyyden mittaamisesta jollain tavalla normatiivisemmin käyttäytyvien ja eläneiden ihmisten sosiaaliseen kategoriaan. Vaikeuksien kokemisen Aurora kuvaa suoraan olevan jo osa identiteettiään ja hakee kuvailussaan läheisyyttä muiden, vaikeita elämäkokemuksia kokeneiden ihmisten sosiaaliseen kategoriaan sanoen ”tuo ihminen voi tuntee mut tavallaan kokonaisena”, luoden kuvaa siitä, että vain vaikeuksia kokeneet voivat todella ymmärtää toisiaan. Viimeisessä katkelmassa Aurora pohtii omaa väsymystään miettien omaa ”yhteiskuntakelpoisuuttaan” ja neuvotellen omasta etäisyydestään tavallisiin, täyspäivätyössä käyviin ihmisiin, jotka hän asettaa kertomuksessa normaalin positioon.

Samankaltaisuuden tunnetta luovina kokemuksina myös Auroran kuvailussa rakentuvat ensisijaisesti kodin ulkopuoliset asiat, kuten koulu, ystävyysuhteet ja harrastukset.

”mä oon miettiny lapsena se että mä oo ollu koulussa et on ollu tavallaan se on tuonu niin semmosen jäsentyneen siihen arkee [...] mä meen jonnekin ja siellä joku ihminen tietää mitä tehdään mä vaan osallistun siihen ja sit mä tuun pois sieltä niinnii.. ku se o ollu ehkä se kaikkein selkein asia siinä omassa arjessa sillo lapsena ja nuorena”

”varmaa just ne omat ystävät ja kaikkine niinku semmoset turvalliset aikuiset ja perheet ja sitten omat harrastukset ja mielenkiinnon kohteet ja tietysti myös semmoset niinku positiiviset niinku hetket siellä omassa perheessä että varmaaann ne ja tiesti nii no koulu on ollu semmonen tärkeä et mä oon tykänny käyvä koulussa [...] ja siello ollu ne opettajat ja tiesti kavereita tavallaan se semmonen normaali säännöllinen päiväjuttu”

Katkelmissa erityisesti koulu rakentuu elämää tasapainottavana ja siihen turvaa ja vakautta luovana tekijänä, jonka piirissä Auroralla oli ”normaali säännöllinen päiväjuttu”; sanan ”normaali” käyttö luo tulkintamme mukaan kuvaa samankaltaistavasta, normatiivisesta kokemuksesta, joka toimii myös katkelmien laajemmassa kerronnassa vastakohtana Auroran kodin sisäiselle elämälle, korostaen osaltaan myös sen erilaisuutta.

Auroran haastatteluun sisältyvissä kertomuksissa erilaisuuden ja samankaltaisuuden dilemman navigointia leimaa lapsuudenkodin turvattomuuden ja vanhempien ja Auroran

roolien sekaannukseen liittyvän epänormatiivisuuden kuvailu. Vanhempien poissaolevuus ja sen seuraukseksi rakentuva vastuu kodista ja perheenjäsenten hyvinvoinnista positioituu kerronnassa Auroran muista ihmisistä erilaiseksi tekeväksi voimaksi, jonka avulla hän luo etäisyyttä itsensä ja muiden ”normaalien” ihmisten välille.

Analysoitaessa kaikkien haastateltujen puheessa esiin tulevia pieniä kertomuksia Bambergin (2011) erilaisuutta ja samankaltaisuutta kartoittavan identiteettidilemman näkökulmasta, voidaan niistä löytää selkeitä yhteneväisyyksiä. Kaikkien haastateltujen kohdalla erilaisuuden kokemuksia kartoittavien kertomusten voidaan nähdä olevan yleisempiä, kuin samankaltaisuutta mittaavien. Näiden erilaisuuden kokemusten taustatekijöistä yleisin on lapsuudenperhe ja siihen liittyvä turvattomuuden tunne, joka asettuu haastateltujen kertomuksissa vastakkaiseksi yhteiskunnan mallitarinalle siitä, millainen perheen sisäisen turvallisuuden kokemuksen tulisi olla. Turvattomuuden tunteen aiheuttajiksi nousevat kuvailussa yleisesti nuoreen hoivaajuuteen liittyvät vastuut sekä siitä johtuvat perheensisäiset roolimutokset. Tämä turvattomuus myös luo kertomuksiin sosiaalisen kategorian niille ihmisille, jotka ovat eläneet mallitarinoiden mukaista normatiivista, turvallista ja huoletonta lapsuutta ja joista haastatellut asettavat puheessaan itsensä ulkopuolisiksi ja erilaisiksi. Myös perheen yleinen ei-normatiivisuus nousee haastatteluaineistoissa usein tekijäksi, jonka kautta omasta erilaisuudesta ja samankaltaisuudesta neuvotellaan suhteessa muihin (ks. Liite 2).

Erilaisuudesta ja samankaltaisuudesta neuvottelu kietoutuu näin tiiviisti nuoren hoivaajuuden ja sen mukanaan tuoman turvattomuuden, vastuiden ja roolien ympärille. Kertomusten kokonaisuuksista onkin erotettavissa identiteetin rakentuminen osittain kaksijakoisesti niin, että erilaisuuteen liittyvää neuvottelua käydään liittyen perheeseen ja lapsuudenkodin ympäristöön, kun taas samankaltaisuuden kokemukset nousevat esiin kodin ulkopuoliseen maailmaan liittyvässä kerronnassa koulun, ihmissuhteiden ja harrastamisen kautta. Näin nuori hoivaajuus nousee haastattelun aineistossa esiin ainutkertaisena, erilaisuuden tunnetta tuottavana kokemuksena.

5.3 Pysyvyys ja muutos

Kolmannella ulottuvuudella käsitellään identiteettiä ajallisen jatkuvuuden kautta pysyvyyttä ja muutosta tarkastelemalla. Vaikka identiteetin rakentumista muilla ulottuvuuksilla voi tarkastella hyvin erilaisten vuorovaikutustilanteiden kautta, voi kertomusten nähdä olevan erityisen hyödyllinen vuorovaikutuksen muoto pysyvyyden ja muutoksen tarkasteluun, sillä ajallisuus on niissä usein vahvasti läsnä. Tällä ulottuvuudella keskeistä on, miten kertoja positioi menneisyyden itseään suhteessa nykyiseen tilanteeseensa, sekä kenties myös kuviteltuun tulevaan itseensä (Bamberg, 2011; Bamberg ym., 2011). Bambergin (2011) mukaan identiteetin ja minäkäsityksen käsitteet eroavat toisistaan lähinnä tämän ulottuvuuden suhteen; identiteetin voi nähdä rakentuvan, kun puhujat navigoivat kuka-minä-olen -kysymystä ajallisella ulottuvuudella, kun taas minäkäsityksen voi nähdä rakentuvan ensisijaisesti samankaltaisuuden ja erilaisuuden, sekä toimijuuden ulottuvuuksilla.

Pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta tarkasteltuna haastateltujen kerronnassa nousee esiin ajallinen jatkumo, jonka puitteissa identiteettityön prosesseista neuvotellaan. Yhteisenä kaikkien haastateltujen kertomuksissa muutoksen ulottuvuudella on aktiivisen nuoren hoivaajuuden ja entisen nuoren hoivaajuuden positioiden navigointi. Kaikkien haastateltujen muuttaessa pois lapsuudenkotinsa ympäristöstä, hoivaaminen jokapäiväisenä toimintona on jossain määrin muuttanut muotoaan ja luonut eroavaisuuksia entisen minän ja nykyisen minän välille. Pysyvyyden dimensiolle keskeistä on hoivaajuuden ja vastuunkannon jättämien jälkien tiedostamisen ja haastamisen kuvailu jatkuvasta turvattomuudesta loputtomaan suorittamiseen. Omien rajojen etsimiseen ja asettamiseen liittyvä kerronta on myös yleistä kaikilla haastatelluilla. Seuraavaksi esittelemme haastateltujen kertomuksissa esiintyvää pysyvyyden ja muutoksen dilemman vuorottelua; ensin jokaisen haastatellun kohdalta erikseen ja lopuksi vielä yhteen vedettynä analyysissa esiin tulleiden kokoavien teemojen avulla.

5.3.1 Säde: Eroon jatkuvasta suorittamisesta

Säteen kertomusten eri aikatasoilla on joitakin yhteisiä sidoskohtia, mutta menneen ja nykyisen identiteetin välinen kontrasti on tulkintamme mukaan melko suuri. Lapsuus ja nuoruusikä edustavat Säteen kerronnassa nuoren hoivaajan identiteettiä. Säteen identiteetti rakentuu kertomuksissa suorittamisen varaan, jopa niin vahvasti, ettei hän osaa kuvitella itseään toisenlaisena. Säde kuvaa kertomuksissa oman jaksamisen ongelmistaan aikuisiällä.

“emmie tiää yhtää minkälaine ihmine mie oisi jos mulla ois ollu ihan normaali.. normaali, onko semmosta olemassa ku normaali lapsuus mutta,..jotenki semmonen.. tasasempi ja tuvallisempi lapsuus, emmie tiää minkälaine ihminen miä oisin..”

“miulla ehkä on ollu tässä niinku.. totaa.. viime vuosina vähä jaksamisen kanssa ongelmia ja se ihan siis selkeesti niinku liittyy noihi näihin ää lapsuuden kokemuksiin..”

Näytteissä Säde positioi itseään hoivattavien vanhempiansa kautta suhteessaan ympäröivään yhteisöön ja laajemmin yhteiskuntaan: hän positioi itsensä “normaalin lapsuuden” ulkopuolelle, ja toisaalta haastaa kulttuurisesti rakennettua ymmärrystä normaalista lapsuudesta. Säde viittaa haastattelussaan “normaalin lapsuuden” käsitteeseen jonkinlaisen normatiivisen mallikertomuksen tavoin: “normaali” käsittää sellaisia piirteitä kuin “tasainen” ja “turvallinen”. Kuitenkaan Säde ei halua tai osaa kuvitella, millainen ihminen hänestä olisi “normaalin” lapsuuden koettuaan tullut. Näin narratiivissa tulee jälleen esille aikatasojen välinen ristiriita: mennyt aika ja siinä elänyt Säde ovat olleet jotenkin ei-normaaleja, ja niistä kasvanut aikuinen Säde ponnistelee edelleen kääntääkseen menneisyydessä olleen ei-normaalin normaaliksi nykyisessä elämässään.

Pysyvä elementti Säteen identiteetissä on aikatasosta toiseen huolenpito. Aiemmin se kohdistui omiin vanhempiin, nykyisin omiin lemmikkeihin. Huolehtiminen muuttaa muotoaan: tässä hetkessä se ei enää ole samalla tavalla vaativasti velvoittavaa kuin menneisyydessä. Nykyiseen identiteettiinsä Säde liittää mahdollisuuden jakaa huolenpitovastuuta myös muille ympärillä oleville; tämä ei Säteen kertomuksen mukaan ollut mahdollista lapsuuden ja nuoruuden aikana.

“se diabetes o ollu vähä semmonen niinku että et niinku on pitäny oikeesti olla koko aja valppaana että jos se saa nyt sen kohtauksen nii onko se onko se jossai ja lyökö se pääsä tai niinku tämmöstä et siinä nyt on voinu ollakki semmonen niinku no ei nyt hengenvaara mutta kuitenkin niinku että ((naurahtaa)) jotaki voi tapahtuu nii sillä tavalla niinku ehkä joutunu.. olemaa varuillaa mutta siihe äm ässään (MS) liittyen sitte ehkä niinku se o iha ylipäättää sitä semmosta yleistä.. niinku semmosta yleistä fiilistä ja miten paljoha se tänään tarvii apua ja mite väsyne se on ja.. niinku semmosta.. haistelua”

“oon mie joskus miettiny sitä et pitääkö miu luopuu näistä miun koirista sen takia ku mie en pysty.. siis nehä rajottaa kuitenkin [niinku] reissaamista ja tämmöstä mutta mulla nytte oikee onneks semmoset turvaverkostot olemassa että niinku ne ei rajota sitä just vaikka niinku nyt tällä hetkellä tämmönen tilanne että koko ajan tossa junassa istun ja näi”

Ahkeruus ja aktiivisuus ovat Säteen kertomuksessa osa menneisyydestä nykyisyyteen ulottuvaa minuutta. Säde kertoo itsestään menestymisen ja kovien tavoitteiden ohjaamana koululaisena ja opiskelijana koko eletyn elämänsä ajan. Tulkintamme mukaan Säteen minäkertomuksessa

suorittaminen on ollut tapa osoittaa tärkeyttään ja paikkaansa yhteisössä, sekä hankkia arvostusta.

“mä oon aina aina niinku pitäny sitä nimeomaan tämmösellä niinku tekemisellä ja suorittamisella ja sillä niinku semmone hyväksynnän ja ehkä niinku jonku arvostuksen hakeminen on niinku tullu nimeomaan sen työn ja kaiken niinku no ensin lapsena se tuli koulussa pärjäämisen kautta ja sit se on tullu yliopistossa si- siis miehän nyt oon tehny mie oon ollu kaikke maailman ainejärjestöissä helkkarin aktiivine ja niinku tehny ja tehny ja tehny ja ollu kaikessa mukana ja niinku jotenki sitä kautta niinku täyttäny sitä elämää ja sitten tietysti niinku ((huokaa)) pär- aina on siis pitäny kuitenkin pärjätä yliopistossaki saaha tosi niinku hyviä arvosanoja ja gradu ja kaikki ja sitte tietysti niinku luonnollisesti ne jatko-opinnotki tuli siihen koska koska minä voin ((edelliset kolme sanaa nostaen äänenkorkeutta)) ja totta helvetissä minä kuolen tohtorina”

Säteen kuvauksessa arvostuksen kokemus on liittynyt välittömän itsen ulkopuolisiin tavoitteenasetteluihin: sellaisten ulkoisten normien kuten akateemisten arviointikriteerien mahdollisimman korkeatasoiseen täyttämiseen. Menneisyydessä tämä oli Säteen nykyhetkessä tekemän arvion mukaan tapa selvitä ja kokea olevansa hyväksyty; nykyhetkessä se saa kuitenkin Säteen kiihtymään, huokailemaan ja liittämään haastatteluhetkellä verbaalista karkeutta (“kaikke maailma - - helkkarin aktiivine”, “totta helvetissä - - tohtorina”) akateemiseen maailmaan, jossa Säde tavoittelee tohtorin tutkintoa. Menneisyyden kuvattu keino kokea myönteisiä tunteita ja rakentaa myönteistä identiteettiä koulussa pärjäämisen kautta on nykyhetkessä alkanut herättää epäilyjä.

Säteen kertomuksissa tulee esiin, että hänellä on ollut kavereita ja ystäviä kaikissa ikävaiheissa. Hän kertoo solmineensa helposti ihmissuhteita erityyppisten ihmisten kanssa. Kertomuksissa Säde vertaa itseään kameleonttiin, joka muuntautumiskyvyllään selviää ympäristössä kuin ympäristössä. Kameleonttikin kuitenkin on “luovinu jotenki siinä niinku välissä ja näi”; Säde kertoo sanavalinnallaan suorittamisen ja pärjäämisen vaatimusten ulottuneen hänen kokemukseensa vuorovaikutuksesta vertaissuhteissaankin. Nämä vaikuttavat Säteen kerronnassa olevan jossakin määrin todellisuutta myös haastattelun aikaiselle minälle.

“tottakai on miulla koulusta muistikuvia ja... onhan miulla ollu aina kavereita kuitenkin siis.. ja paljonki kavereita. Ja mie oon ollu ehkä semmonen niinku.. kameleontti joka niinku tulee toimeen kaikkien kanssa että mie oon niinku ollu.. ollu niitten suosittujen tyttöjen kaveri ja sitte mie oon ollu niitten niitten kaveri joita kiusataan.. ja niinku luovinu jotenki siinä niinku välissä ja näi..”

Menneestä elämäntilanteesta Säde nostaa kerronnassaan esille elämän perusturvan puuttumisen ja sen vaikutukset identiteettinsä rakentumiselle. Säde kertoo, miten hänen on täytynyt pärjätä yksin ilman aikuisten antamaa turvallista kasvu ympäristöä. Yksin pärjäämiseen

liittyy kertomuksessa myös suorittamiskeskeisyys: vallitsevissa olosuhteissa on ollut pakko selviytyä arjen haasteista. Toisaalta omien tunteiden ja mielipiteiden esiintuominen on Säteen kuvailussa lapsuudestaan mahdottomuus: niihin eivät vanhemmat ole kyenneet vastaamaan riittävästi, joten Säde selittää haastattelussa katsoneensa paremmaksi olla tuomatta esiin tunteitaan, varsinkaan kielteisiä sellaisia. Kertomuksen osana on myös Säteen näkemys siitä, että mielipiteiden mitätöinti ja välinpitämättömyys lapsen ajattelusta on erityisesti vaikuttanut Säteen ja alkoholisti-isän väliseen suhteeseen.

"ehkä se perusturva puuttuu siitä elämästä ja.. ja ja tai on aina puuttunu ja sitte sitä ehkä niinku.. ääm.. just rakentaa semmosella.. nii tai em- emmie tiiä liittyykö se siihen turvallisuuteen tai.. no siis kyllähä siis sehä vaikut- se vaikuttaa ihan kaikkeen se vaikuttaa miun ihmissuhteisiin se vaikuttaa kaikkeen miun työn tekemiseen se vaikuttaa.. vaikuttaa tosi paljo asioihi.. ihan niinku.. miu on hirveen hankala jos nyt ajatellaan niitä ihmissuhteita ni just semmonen niinku.. kuitenkin semmonen niinku it- itsensä kasvaminen että hirveen hankala esimerkiks olla täysin haavoittuva niinku kenelläkkään tai tai mi- missään tilanteessa tai millekkään tai näin koska eihän semmonen niinku semmone heikkous oo koskaa ollu mikää vaihtoehto.. hirveen hankala niinku.. siis siis niinku et minähän pärjään yksin ehä mie tarvii ketää.. todellakaa mie tarvii ketää muuta.. mie oon pärjänny tähänki asti ihan hyvi yksin.. mie tiän että et se nyt ei ehkä oo noin mutta kuitenkin niinku se sisäine ääni sanoo sillä tavalla ja sisäine ääni on myöski hirvittävän semmone.. ankara ja.. semmone ja se ehkä just liittyy just siihe nimeomaan että että ei voi olla niinku heikko.. ja ei voi.. niinku eis- ei semmone että ei pystys tai jaksas tai näin nii se.. se ei oo vaihtoehto koska.. koska.. no niin pitkään ku ihmisen on pakko jaksaa nii sehä siis ihmehä selvi iha mistä vaa"

"onhan se varmaa ollu niinku pienenä jotenki semmonen tosi semmonen kokemus että niinku aina häviää sille alkoholille ja siis niinku et että aina se alkoholi o ollu tärkeempi asia ku minä.. että sillä ei niinku koskaa ollu mitää merkitystä että mitä mie siitä ajattelen.. nii se on vaan niinku sivuutettu näi.."

Säde liittyy nykyiseen itseensä vaatimuksen olla jaksava, vahva ja suoriutuva, minkä hän myös liittyy menneisiin tärkeimpiin lähisuhteisiinsa. Tämä kuvaus vaikuttaa kaikkeen Säteen toimintaan ihmissuhteista työn tekemiseen. Säde kuvailee "ankaraa sisäistä ääntä", joka ei anna hänen olla heikko tai haavoittuva. Säteen kertominen katkeilee ja hakee sanoja etenkin sisäistä ääntä kuvaillessa.

Nykyisen ja muuttuvan identiteetin rakentuminen on Säteellä vielä kesken, sillä lapsuuden haastavat kokemukset ovat jättäneet jälkensä ja omaan elämään armollisemmin suhtautumisen opettelu vie vielä aikaa. Oman jaksamisen kannalta se on Säteestä kuitenkin tarpeellista. Ihmissuhteiden osalta Säde kuvaa itseään henkilöksi, joka ymmärtää erilaisia näkökulmia ja osaa katsoa asioita laajemmasta perspektiivistä. Tässä hän kertoo niistä positiivista vaikutuksista, joita lapsuuden rankat kokemukset ovat hänen nykyiseen elämäänsä

tuoneet. Elämäkulkuaan koskevissa tulkinnoissa Säde kääntää lapsuuden ikävät kokemukset aikuisuuden voimavaroiksi.

”nykyään tässä tilanteessa nyt ku ei enää iha oo pakko niin nyt se niinku alkaa jotenki.. niinku.. alkaa ne voimat ehkä.. loppua ja sit sen just sen niinku sen oman oman rajallisuutensa kohtaaminen on ihan hirvittävän niinku rankkaa ja hankalaa”

”en järkyty pienistä.. ja.. niinku.. o ehkä vähä laajempi perspektiivi ylipäätään niinku elämään.. ku ((puhuu tosi hiljaa)) on nähny.. joutunu elämään ja näkemää kaikellaista että..ja sit ehkä niinku ymmärtää ihmisiä, aika pitkällekkii ja ehkä vähä liianki pitkälle just semmosissa että että niinku miks toinen ihminen käyttäytyy tietyllä tavalla...niinku monesti.. ja sis monestiha miun kaverit niinku.., ihmiset tulee miulle ensin kertomaa just jotaki semmosta... just se että, et miu elämässä mikää ei oo semmosta niinku mustavalkosta.. ni sitte.. just.. vaikka ihmissuhteissa liittyy jotaki.. pettämisiä tai tämmösiä ja.. sis tää nyt o yks esimerkki vaa.. mutta jotenki ninku se että.. et mie ehkä osaan niinku ottaa niitä semmosia.. näkökulmia ja ja mieltii asioita hyvinniinku eri, eri kannoilta ja.. ihmisten.. kautta..”

Nykyinen minä rakentuu tulkintamme mukaan haastattelussa lemmikin omistajan, tuoreessa parisuhteessa elävän, työtä tekevän, matkustelevan ja joogaa harrastavan henkilön positioiden varaan. Mallitarinoiden mukaisesta normaalista poikkeavan lapsuuden ja nuoruuden elänyt haastateltava positioiden itsensä nyt normaalin nuoren aikuisen määreiden kautta ja liittyy näin osaksi yleistä mallitarinan tasoa. Säde kertoo haastattelussa, ettei ilman ulkopuolista terapiaa voi saavuttaa tasapainotilaa elämänsä eri osa-alueiden välille. Haastateltava neuvottelee menneisyyden ikävien kokemusten ja tulevaisuudessa rakentuvan identiteetin yhteisvaikutuksista kautta koko haastattelun.

”[Iloa elämäni tällä hetkellä tuottaa]eläimet.. tai nämä, kaksi eläintä, vaikka.. koenki.. hirveetä syllisyyttä siitä että olen huono koiräiti koska neon koko ajan hoidossa koska olen koko ajan menossa.. töissä.. jossain.. reissussa.. jaa.. tämä työ tuottaa iloa koska.. se on merkityksellistä.. olen.. keväällä innostunut joogaamaan siinä kehitty, se tuottaa iloa.. ja sitten ehkä tämä, uusi, orastava parisuhde tässä.. se myöski... on elämässä hyviäkin asioita kuhan nyt vaa sais jollai tavalla balanssiin ton, häkkyränni ((viittaa ensimmäisen kysymyksen yhteydessä piirrettyyn kuvaan oman elämänsä osa-alueista)).. ni sitte vois olla kaikki ihan tosi hyvinki mutta se ehkä vaatii jonkillaisten ((nauraa)) terapian tuo ennenkusse menee balanssii”

Bambergin (2011) pysyvyyden ja muutoksen tasolla tarkasteltuna Säteen identiteetti näyttyy tulkintamme mukaan suorittamisen ja toisaalta voimavarojen kehittymisen kautta. Koulussa menestymisen kertomus alkaa jo lapsuudessa ja jatkuu aina aikuisuuteen ja tohtorin tutkinnon tavoitteluun saakka. Hoiva ja huolenpito toistuu yhtä lailla Säteen kertomuksissa niin lapsuudessa kuin aikuisuudessakin, ainoana muutoksena hoivaamisen kohteen vaihtuminen. Identiteetissä tapahtuvana suurimpana muutoksena kertomuksissa on nähtävissä Säteen

yhteiskunnalliseen mallitarinaan liittyvän position muuttuminen epänormaalista lapsesta normaaliksi nuoreksi aikuiseksi. Identiteetissä tapahtuvan muutoksen kuvauksissa Säde myös neuvottelee suhtautumisesta omiin nuoruuden kokemuksiinsa. Nuoruuden epävakaassa elinympäristössä koetut asiat eivät ole kertomuksissa tehneet Säteestä katkeraa, vaan hän pyrkii kääntämään kokemansa voimavaraksi ja ihmisten erilaisuuden ymmärtämiseksi.

5.3.2 Miia: Vaikenemisen muuri alkaa murtua

Tarkasteltaessa Miian haastattelun pieniä kertomuksia ja niissä esiintyvää identiteettineuvottelua pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta, nousevat kertomukset äidin alkoholismista ja siihen liittyvästä vastuusta sekä Miian identiteetin jatkuvuutta että siihen liittyvää muutosta kuvaaviksi tekijöiksi. Vaikka Miian nykyisyyden ja menneisyyden kuvailussa on jatkuvuutta ja keskinäisiä samankaltaisuuksia, on haastattelun kertomuksissa silti erotettavissa lapsuudenkodissa asunut menneisyyden Miia ja omillaan asuva, itsenäinen nykyisyyden Miia. Äidin alkoholismiin liittyvä kuuntelijan rooli ja vastuu nousevat kertomuksissa eräiksi näistä muutosta ja jatkuvuutta ilmentävistä tekijöistä.

”mä oon ollu siellä periaatteessa yksin lapsena [...] nii sitte jos äiti o ollu vii- viikolla baarissa nii sitte se on saattanu olla niinku sillee että minä oon sitte ollu siellä yksin niinku sitte kuuntelemassa häne häne juttujaa.. [...] nytte jotenki.. ruennu miettimää että onko se sitte vaikuttanu asioihin se että sitte o joutunu nuorempana kuuntelemaa asioita joita ei ehkä ois halunnu kuunnella”

”se mulla äitin kanssa on se ongelma että hän humalassa tykkää [...] keskustella asioista joista minä en välttämättä haluaisi keskustella ainakaan kun hän on humalassa”

”tämä on vielä jatkuva että sitte joskus jos olen siellä viikoloppuna ja äiti saattaa sitten juoda ja sitten taas minä olen siellä ja isä menee jo nukkumaan aikasi ja sitte äiti jää mulle juttelemaa ja minä en pääse nukkumaan ku hän ei halua lopettaa niitä juttujaan”

Katkelmissa Miia kuvaa lapsuuttaan aikana, jolloin hän on yksin ollut vastaanottamassa äidin humalaista puhetulvaa ja ollut vastentahtoisesti vastuussa kuuntelijan roolista perheessä. Ensimmäisessä katkelmassa Miia rakentaa kuvaa, jossa vasta hänen nykyisyyden minänsä on alkanut pohtimaan lapsuudenkokemusten vaikutuksia, positioiden itsensä aktiiviseksi oman elämänpolkinsa tarkastelijaksi. Myöhemmissä katkelmissa Miia kuvailee lapsuuden sijaan nykyistä tilannettaan suhteessa äidin alkoholismiin, jonka hän joutuu toisinaan kohtaamaan vieraillessaan viikonloppuisin lapsuudenkodissaan. Miian haastattelun kertomusten

laajemmassa kontekstissa identiteetin rakentumiseen liittyvän neuvottelun voikin nähdä olevan kaksijakoinen niin, että lapsuudenkodin ja perheeseen liittyvän vuorovaikutuksen piirissä rakentuva identiteetti ilmentää nuoren hoivaajan identiteetin jatkuvuutta, kun taas kodin ja perheen ulkopuolisessa maailmassa Miia rakentaa identiteettiään ensisijaisesti muutoksen kuvailun kautta. Eräs esimerkki tästä on puhumattomuuden kulttuuri, jonka Miia kerronnassaan asettaa osaksi perheensä sisäistä vuorovaikutusta.

”ku me ei meidän perheessä ei keskustella asioista niin tota mä en tiedä miten mun veljet on kokeneet äidin alkoholinkäytön”

”haluttomuus niinku puhua asioista niinku sitten tämmösistä tärkeistä asioista ku on ehkä kotoa saanut sen kuvan että ongelmista ja tärkeistä asioista puhutaan silloin ku ollaan humalassa ja sitte ku minä en itse ole ikinä humalassa nii mä oon sillee no enhän minä näistä asioista voi puhua”

”nytte oon silleen niinku puhunu kavereille siitä että niinku millasia kokemuksia on ollu”

”semmosia että on puhunut ih- niinku justiaa kavereille [...] niistä on tullu silleen positiivinen kokemus sinänsä että on tullu kuulluks nii että ehkä seki on sitte auttanut siihen että niinkun on uskaltanut- että niinku emmä tiedä millon että joskus aiemmin oisinko lähteny mihinkää tämmöseen niinku vertaistukijuttuun ja sit se on jotenki vasta myöhemmällä iällä ees tullu niinku jotenki ajatelleks sitä että ehkä siellä on niinkun ollut ongelmia että.. niinku se on jotenki vaa ku se on ollu se normi.. [...] ehkä.. tämmönen [...] turvallinen ympäristö jossa on sitä voinu puhua niinku justiaa tuo alisa niin tota ehkä se auttaa siinä sit että voi niinku myöhemminki”

Katkelmissa Miia kuvailee lapsuudesta nykyisyyteen jatkuvana rakentuvaa vaikenemisen kulttuuria, jonka rikkoo vain äidin humalainen puhetus. Totaalikieltäytyjäksi itseään haastattelun aikana kuvaillut Miia neuvottelee identiteetistään puhumattomuuden jatkajana ja sen rikkojana perheessään ja sen ulkopuolella. Perheensä kontekstissa Miian totaalikieltäytyminen rakentuu asiana, joka estää Miia avautumasta huolistaan ja ongelmistaan. Kuitenkin kodin ulkopuolisessa elämässä ja Miian nykyisyydessä kerronnassa nousee esiin Miian avautuminen ystävilleen elämäkokemuksistaan. Tässä kerronnassa Miia rakentaa kuvaa puhumattomuudesta ahdistavana ja negatiivisena asiana, kun taas ystäville ja muille turvallisille ihmisille puhuminen värityy positiivisena ja hyvinvointia lisäävänä. Miia erottaa kerronnassaan menneisyyden ja nykyisyyden itsensä ilmaistessaan epäilyksensä siitä, olisiko aiemmin lähtenyt mukaan vertaistukitoimintaan. Miia positioi itsensä nykyisyydessä aktiiviseksi avun hakijaksi ja vastaanottajaksi ja perheensä sisäisen puhumattomuuden kulttuurin rikkojaksi. Katkelmassa Miia tuo esiin myös eräänlaisen tulevaisuuden toiveminaansa, jonka kuvaa jatkavan ja lisäävän kokemuksistaan avautumisen mallia, jonka nykyisyyden Miia on jo aloittanut. Näin Miia tulkintamme mukaan neuvottelee identiteettinsä pysyvyydestä ja muutoksesta.

Haastatteluunsa sisältyvissä kertomuksissa Miian voi nähdä navigoivan identiteettinsä rakentumisesta myös perheenjäsenten keskinäisen läheisyyden osoittamisen kautta.

"meijän perheessä on niinkun silleen että mä oon kaks kertaa kuullu mulle sanottavan että minua rakastetaan kotona ja se on ollu molemmat kerrat on ollu silleen että äiti on ollut humalassa."

"tämmöset.. läheisyyden tunteet on minulle vaikeita.. koska ne on semmoisia jotka on koettu vain humalassa kun äiti on ollut humalassa"

"en mä oo niinku silleen kauheen läheinen mun veljienkään kanssa tai sillee että ei meillä nytten ei kauheesti pidetä yhteyttä"

"en mä ees hänellekkään (isä) niinku juttele semmosista asioista niinku semmosista henkilökohtasista asioista kauheesti tai semmosista niinkun tärkeistä asioista"

"nii vähemmän oon yhteyksissä niinkun justiisa isän ja äitin kanssa että tota.. aika harvoin niinku äiti tai isäkään soittelee että ne on vähä semmosia noo kyllä ne pärjää"

"nytte hän (veli) jotenki on taas läheisempi että ku hänellä on nytte itellää jo oma tytär jonka kummitäti mä oon ni se sitte se on niinku lähentäny.."

Katkelmissa perheeseensä liittyvästä läheisyydestä ja sen puutteesta Miia rakentaa kuvaa käytösmallista, joka on osa paitsi hänen menneisyyttään, myös hänen nykyisyyttään. Kuvauksessaan Miia kertoo läheisyydentunteiden olevan hänelle vaikeita ja rakentaa lapsuudenperheen toimintamallit vaikeuksien syyksi. Läheisyyteen ja sen tuntemiseen liittyvät vaikeudet rajataan Miian kertomuksissa perheen kontekstiin, mutta myös Miian haastattelussa aika ajoin esiin nousevassa yksinäisyyden kuvailussa voi nähdä merkkejä tästä neuvottelutyöstä. Kuitenkin nykyisyyden Miia sanoo nykyisyyden perheen ulkopuolisista ihmissuhteistaan: "ystävät tuottaa iloa kun niitä nytten vihdoon ja viimein on elämässä." Kuvailussa Miian voi nähdä neuvottelevan läheisyyteen ja sen osoittamiseen liittyvästä pysyvyydestä ja muutoksesta niin, että suurimmat vaikeudet rajoittuvat kertomuksissa perhepiiriin, kun taas sen ulkopuoliset ihmissuhteet toimivat ilon aiheuttajina ja elämäkokemusten jakamisen kanavina.

Nuoresta hoivaajuudesta aiheutuneeksi muutokseksi itsessään Miia kuvaa myös nykyisen itsenäisyytensä sanoen:

"on tullu itsenäiseks että niinkun.. mut silläki on taas kääntöpuolesa että niinku onko liianki itsenäine mut jotenki ettei niinku osaa o- niinkun nii.. että ei ei nytte iha hirveesti positiivisia kokemuksia että semmone ehkä itsenäisyys"

Miian kuvailussa itsenäisyys rakentuu tulkintamme mukaan menneisyydestä nykyisyyteen kasvaneena, muuttavana ominaisuutena. Katkelmassa Miia neuvottelee omasta suhtautumisestaan itsenäisyyteensä, pohtien sitä paitsi positiivisena, myös liiallisuuteen vietyä negatiivisena puolena itsessään. Itsenäisyyden käsitteen kautta Miian voi nähdä neuvottelevan myös laajemmin omasta suhteestaan entiseen nuoreen hoivaajuuteensa ja nykyisyyteen jatkuvaan perheeseen liittyvään problematiikkaan, sekä omaan, perheestä erilliseen elämäänsä.

Miian haastattelussa identiteetin rakentuminen pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta kulkee neuvotteluna kertomuksissa lapsuutta ja nuoruutta määrittäneeksi kuvatus hoivaajuuden ja nykyisyyttä määrittämään kuvatus itsenäistymisen avulla. Vaikka Miian lapsuudessa ahdistavana kokenut käytös äidin puolelta rakentuukin tekstissä myös nykyisyyteen jatkuvana, on Miian kuvailussa kuitenkin erotettavissa kotona asumisen ja omilleen muuton jälkeinen aika, jotka rakentuvat kertomuksissa toisistaan erillisinä Miian identiteettineuvottelun kannalta. Tämän lisäksi kertomuksissa on havaittavissa kodin sisäinen ja kodin ulkopuolinen dimensio, joiden piirissä Miia neuvottelee identiteettiinsä liittyvästä jatkuvuudesta ja muutoksesta.

5.3.3 Liisa: Isän apurista äidiksi

Liisan kertomuksessa pysyvyyden ja muutoksen dilemman tarkastelun keskiössä on nuoren hoivaajan ei-normatiivisen perhe-elämän muuttuminen aikuisen normatiiviseksi ydinperhe-elämäksi. Pysyvyyttä Liisan kertomuksissa esiintyy melko paljon itseen liitettyinä ominaisuuksina kuten luotettavuus, velvollisuudentunto tai huumorintaju. Pysyvyyttä Liisan kertomuksissa edustavat myös huolenpito, menettämisen pelko, ja turvallisuuden tarve. Muutosta sen sijaan kertomuksien valossa on tapahtunut suhtautumisessa taloudelliseen vakauteen, sosiaalisiin suhteisiin ja turvalliseen perhe-elämään. Liisa on ainoana haastateltuna perustanut oman perheen. Niinpä vanhemmuuteen liittyvät yhtäläisyydet ja erot ovat hänen kertomuksissaan läsnä.

”Perhe on niinku mun mies.. ja sitte tää poika.. joka on niinku koht puoltoistvuotias.. ja oon hänen kans nyt kotona.. mut vaikken oliskaa nii tää perhe olis tässä tosi tärkeenä... sit ku mä palaan työelämään et mul on

vakityöpaikka olemassa nii se on ollu tosi vahvana omas elämässä ku mie oon ollu neljätoist vuotta samas työpaikassa..." "Suorilt mä oon niin tyytyväinen tän hetkiseen elämään että"

"et sit ku me jäätii isän kanssa.. ni.. se et toisen vanhemman puute.. ja sit et oli yks vanhempi perhees ketä teki meijä isä oli tosi kova tekee töitä.. mut se ei ollu hyvä huolehtii esimerkiks vaikka laskuista tai siivoimisesta.."

Nykyistä elämäntilannettaan kuvatessaan Liisa tuo esiin oman puolison ja biologisen lapsen muodostaman ydinperheen tärkeyden ja keskeisyyden. Myös työtään hän kuvaa keskeiseksi oman arkensa määrittäjäksi, korostaen vielä työn vakainaista luonnetta ja omaa sitoutumistaan saman työnantajan palvelukseen. Tässä kohden Liisa liittyy tulkintamme mukaan hyvin perinteiseen hyvän kansalaisen mallitarinaan; ydinperhe ja vakituinen työ muodostavat oman elämän peruspilarit. Elämän normatiivisuuden korostamisen kertomuksissa Liisa luo eron tekoa lapsuudessa eletyn elämän epänormatiivisuuden suhteen; yksinhuoltajaisän kanssa eletty nuoren hoivaajan arki vaihtuu kertomuksissa tyytyväisen mallikansalaisen kuvaukseen.

Kahden vanhemman perheideaali tulee myös Liisan kertomuksessa selvästi esiin. Vastuuta lapsista ja kodinhoidosta helpottaa se, että arkea on jakamassa toinen aikuinen. Turvallisuuden tunteeseen liittyvät eroavaisuudet lapsuudenperheen ja nykyisen perheen välillä Liisa tuo kertomuksessaan selkeästi esiin, korostaen juuri kahden aikuisen tasapainoista vastuunkantoa perheestä.

"No sitte et onko erilaista.. se ku tietyl taval meil oli semmonen niinku turvallisuuden tunne mitä mei isä aina piti ((nauraa lapsen touhuille)) perheessä.. mut nyt se turvallisuuden tunne on erilaista.. ku se jotenki perustuu sille et meit on kaks aikuista tässä ja tota sitte mun mies on semmone tasapainonen ja sellanen niinku vakaa ihminen kel on sil on taas tasapainoset lähtökohat tai sillee et on.. ei oo tapahtunu mitää traagista lapsena.."

Yksi muutos Liisan kertomuksissa liittyy tulkintamme mukaan suhtautumiseen rahaan ja taloudelliseen vakauteen. Lapsuuden kuvauksissa taloudelliset suhdannevaihtelut näkyivät perheessä, kun isän kokeman konkurssin ja siitä seuranneen työttömyysjakson myötä perheeltä katosi taloudellinen vakaus. Kertomuksessa tulee esiin myös talousasioista huolehtimisen ja vastuunkannon siirtyminen isältä tyttärille tämän ajanjakson jälkeen. Nykyisen elämäntilanteen kuvauksen yhteydessä Liisa korostaa taloudellista vakauttaan pitkällä työsuhteella ja omistusasunnolla arvostetulla asuinalueella. Toisaalta hänen

kuvauksissaan näkyy myös taloudellisen menestyksen toisarvoisuus onnellisuuden tavoittelussa tai mittarina.

”ei meijä isä velvottanu meitä et meijä ois pitäny laskui hoitaa mut sit ku meil meni jossai vaiheessa sillee et ku meijä isä oli nii huono hoitaa niitä sitte.. no se oli vähä aikaa työttömänä sillon ku oli yhekskytluvun lama.. nii iskä teki konkurssi ja sitte oli oisko se joku vuoden päivät ollu et sillo ei oikeestikkaa ollu rahaa. Sillee et meillä napsauteltii sähköjä poikki ja puhelinlangat poikki ja tällee että.. nii sit jossai vaihees ku iskä sai taas töitä nii me ruvettii huolehtii niist laskuista.. et varmistettii että ne tuli hoidettuu.. ja sitte aina jostai se raha tuli sitte.. no sit ku se oli töissä ni sil alko niinku alko rahallisesti meil menee hyvi.. mut sillee et on ollu semmosii köyhii jaksoi”

” mikä meis on siskon kaa molemmis yhtäläistä ni kumpaakaa ei niinku tota raha tee onnelliseks tai vauraus tai se että asuu tällases paikassa ni tää ei oo välttämät ihan semmonen.. (...)mut mä arvostan tätä et me asutaan tässä... timantit ja kulta ei tee niinku.. ei mua eikä mun siskoo onnelliseks.”

Toinen muutostekijä Liisan kertomuksissa kietoutuu sosiaalisten suhteiden ympärille. Suhde liki samanikäiseen sisareen on luonnollisesti pysyvää, mutta ystävyysuhteissa on kertomuksien kuvauksissa havaittavissa sekä pysyvyyttä että muutosta. Lapsuusiässä koulun vaihtumisen myötä Liisa kertoo yksinäisistä jaksoista. Nykyistä elämäntilannettaan kuvatessaan hän kuitenkin toteaa ” mul on nii laajasti tota ystävii ja tuttavii”, ettei hän tarvitse muuta tukiverkosta elämäänsä. Osa lapsuudessa solmituista ystävyysuhteista on kertomuksen mukaan kantanut läpi vuosikymmenten.

Suhdettaan sisareensa Liisa kuvaa läheiseksi, mutta toisaalta sitä leimaa puhumattomuus elämänhistorian vaikeista asioista. Äidin kuoleman aiheuttaman surun siirtäminen syrjään ja sanoittamattomuus vaikuttaa Liisan kertomuksessa kaikkiin perheenjäseniin ”Se oli niinku möntti mikä tuntu meijän kolmen kurkussa...” Syvällisen keskusteluyhteyden puuttumisen myötä Liisa liittyy tulkintamme mukaan kertomuksellaan osaksi suomalaisten hiljaisuuden kulttuuria ja pidättyvän vuorovaikutuksen mallitarinaa. Muutosta tähän mallitarinaan kuvaa Liisan kertomuksessa kuitenkin se, että hän toteaa omalla tahollaan pystyvänsä näistä asioista keskustelemaan.

”on mul joitaki jaksoi semmosii et ei oo nii läheisii kavereita et on kokenu et on aika yksinäine...Ne on varmaa liittyny niihi ku me ollaa muutettu kolme eri ala-astettaki.. sit ku joutunu aina luomaan sen kaveripiirin uudestaa nii on ollu semmosii yksinäisii jaksoja.. mut sit taas se viimene ala-aste mikä oli ni mul o edellee ystävyysuhteita niinku siltä ajalta et niist tuli sit pysyvii.. et oon kolkkyt vuotta tuntenu ne tietyt ihmiset”

”Mut siskon kaa meille tuli sillai et... myö ollaa läheisii mut me ei hirvee syvällisii keskusteit sen kaa voida puhuu et.. et kaikki nää lapsuuden jutut ja kaikki ne ei pystytä näistä keskenämme puhumaa.. kumpiki puhuu omilla tahoillaa tai sillee et mut ei ei keskenämme pystytä.. ja sillonki ku nää kaikki on tapahtunu nii meill ei oo koskaa

puhuttu asioista.. et sillen ku meijä äitiki kuoli nii se oli just se virtahepo olohuoneessa.. et se oli niinku möntti mikä tuntu meijän kolmen kurkussa.. et niist ei koskaa puhuttu”

Pysyvyyttä Liisan kertomuksissa esiintyy hänen kuvatessaan erilaisia itseensä liittämääns ominaisuuksia. Huumorintaju näyttäytyy kertomuksessa isää ja tytärtä yhdistävänä tekijänä; toisaalta sen kautta voidaan myös kuvata vaikeitakin kokemuksia lapsuudessa, ikään kuin etäännyttäen ne todellisuudesta. Liisa positioituukin tässä kertomuksessaan tulkintamme mukaan defensiiviseksi huumorin käyttäjäksi. Toinen pysyvä ominaisuus, jonka Liisa itseensä kertomuksissaan liittää, on luotettavuus. Luotettavuutta on kertomuksissa lähdetty rakentamaan lapsuusiässä taloudellisen vastuun kantamisen kautta. Nykyistä tilannettaan kuvatessaan Liisa kertoo olevansa sanoissa ja teoissa luottamuksen arvoinen.

”Meil on niinku huumori ollu aika vahvasti aina et meijä isä oli tosi huumorintajunen ja semmone tota.. vaikkakaa sisko ei ymmärtäny sitä sen huumorii mut mä ymmärsin.. et semmonen niinku ollaa suhtauduttu niinku elämään vähä semmosen niinku vähä sit vitsin läpi tai semmosen niinku.. et nyt aikuisena ku me kerrotaa näit jollekkin ni me kerrotaa sillee naureskelle ja vähä sillee et et aatelkaa mimmmost juttuu tehty ku me ollaa oltu lapsia et ei niinku ei sillee et että ai kauheeta ku me ollaa vaa ennemminki huumorin kautta”

”[isä on] luottanu meille isoja summia rahaaki niinku et käykää kaupassa”

”ihmiset voi luottaa siihe et jos mä lupaan tehdä jotai ni.. voi luottaa sanaan.. ja sitte ja sit se sillee että jos mä huolehdiin jostaki asiasta ni mä huolehdiin ((naurahtaa)) et siihenki voi luottaa.”

Lapsuudesta aina nykypäivään säilyneenä toimintoina ja piirteinä Liisa kuvaa kertomuksessaan huolehtimista. Huolehtimisen kohde on muuttunut, intensiteetti sen sijaan jopa kasvanut hänen todetessaan olevansa nykyisin ylihuolehtivainen. Myös asioiden murehtiminen ja menettämisen pelko ovat Liisan kertomuksen mukaan pysyneet hänen mukanaan lapsuudesta aikuisuuteen saakka. Tärkeän ihmisen, oman äidin, menettäminen lapsena heijastuu Liisan kertomuksessa nykyisyyteen siten, että hän pelkää menettävänsä tämänhetkisen elämänsä tärkeän ihmisen, miehensä. Menettämisen pelko saa Liisan kertomuksessa jopa paniikinomaisia piirteitä; hän pelkää pahimman tapahtuneen heti, jos ei saa puolisoonsa välittömästi yhteyttä.

”no se semmone huolehtimine on jääny niinku mä oon aina miettiny että onks se mun persoona vai onks se mun persoona mikä o vahvistunu siitä et mä oon joutunu aina huolehtii nii mä oon tosi ylihuolehtivaine.. et siinä määrin on on samanlaista.. kuin lapsuuden arki.. et mä oon niinku ollu aina vähän semmonen niinku murehtinu asioita ja mie et niinku..siinä mielessä on.. monenlaista pelkoo niinku ja sit semmone menettämisen pelko seki o vähä jääny sillee et on edelleen niinku nyt pelkää vähä eri asioiden menettämistä.. mut sit ku on

niinku menettäny vanhempansa kuoleman kautta ni sit ei.. niinku mies välil iha rasituksee asti sillee et ku rakennettii yhes mökkii ja muuta ni jossei se heti vastannu ku mä huusin ni mä aattelin et se on kuollu jonnekki kulman taakse.. sit se istuu jossai vessassa rauhassa sillee ja mä meen ihan paniikis paikalle että ((nauraa)).. tämmösii vähän siis koomisii tilanteita”

Liisan kerronnassa pysyvyyden ja muutoksen välisellä dilemmalla ei tulkintamme mukaan ole ollut dramaattisia muutoksen hetkiä tai merkittäviä pistemäisiä kehityspyrahdyksiä. Position muutos nuoresta hoivaajasta entiseksi nuoreksi hoivaajaksi on ollut melko tasaista elämänvaiheesta toiseen kasvamista. Huolehtiminen isästä jatkui Liisan kertomuksissa vielä kotoa poismuuton jälkeenkin ja päättyi vasta isän kuollessa: *”se et sitku muutin kotoo kaksikymppisenä.. nii se ei niinku loppunu sihe vaan mä niinku... et kannoin sitä niinku loppuu asti yritin huolehtii meijä isästä”*. Tähän Liisaa ohjaa voimakas velvollisuudentunto, jonka hän kertoo olleen ominaista itselleen lapsuudesta saakka: *”ollaa oltu hirveen niinku velvollisuudentuntosii miun siskon kaa aina”*. Myös nykyhetken kuvauksessa Liisa korostaa velvollisuudentuntoa ja huolehtimista osana äitiyttä ja perhe-elämää.

Liisan kertomuksia pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta tarkasteltuna on tulkintamme mukaan nähtävissä runsaasti pysyviä elementtejä, jotka esiintyvät kuvauksissa niin lapsuuden, nuoruuden kuin aikuisuudenkin elämänvaiheissa. Liisan kuvauksissa hoivaaminen ja huolehtiminen on pysyvää, jopa osa persoonaa. Samoin luotettavuus ja velvollisuudentunto osana identiteettiä korostuu kerronnassa. Liisa ei kertomuksissaan koe tarvitsevansa ulkopuolista apua käsitelläkseen lapsuuden haastavia tilanteita, vaan hän luottaa enemmän huumorin voimaan ja läheisten, ystävien ja puolison, kannatteluun. Taloudellinen vakaus, turvallisuuden kokemus ja perhemallin vaihtuminen ovat selkeimmät muutoksen osa-alueet Liisan kuvauksissa.

5.3.4 Luna: Se mikä ei tapa, ei aina vahvistakaan

Lunan kertomuksen tarkastelu pysyvyyden ja muutoksen dilemman kautta keskittyy tulkintamme mukaan yksilön kasvutarinaan, sekä äidin ja esikoistyttären välisen vuorovaikutuksen tarkastelun ympärille. Lapsuuden kiltti tyttö, joka tekee aina kaiken mitä pyydetään, kehittyy nuoreksi kapinalliseksi ja irtautuu varhain lapsuuden perheestään.

Toisaalta huolehtiminen äidistä jatkuu fyysisen etäisyyden kasvaessakin ja korostuu elämän murroskohdissa. Mukana muutuskertomuksissa ovat niin ammattiauttajat kuin vaihtuvat parisuhteetkin. Lunan identiteettiprosessin voisi tulkintamme mukaan nähdä olevan vielä keskeneräinen, johtuen osittain myös tämän nuoresta iästä.

Lapsuuden vaikutuksia nykyiseen minäänsä Luna puntaroi kertomuksessaan todeten, ettei ole varma siitä, kummat ovat merkittävämpiä: hyvät ominaisuudet vai negatiivisten lapsuuskokemusten seuraukset. Lapsuuden perheessä opittu vastuunkanto ja itsestä huolehtiminen asettuvat Lunan tekstissä vaa'alle voimavaroja kuluttavien ja taakaksi koettujen tapahtumien kanssa.

"kuitenki semmonen niinku kuormittava asia ja niinku taakka ja sitte että tavallaan just se että se syö niitä voimavaroja mitkä vois käyttää kaikkeen muuhun ni sitte se on pois sit taas kaikesta muusta et no tokihan sieltä nyt voi sit nähä niitä hyviäki asioita että on semmonen niinku vastuulline ja pystyy huolehtimaan mutta en tiiä voittaako ne hyvät asiat sitte niitä ne negatiivisia"

Lapsuuden perheestään irtautumisen kertomuksissa Luna kuvaa tapahtuman ensin hyvin positiivisesti. Erityisesti suhde äitiin paranee kotoa pois muuton myötä. Kotoa pois muutto on kertomuksessa lähtenyt liikkeelle tarpeesta päästä pois myrskyisestä koti-ilmapiiiristä. Luna kuvaa kotoa pois muuttoon liittyvän itsenäisyyden antavan vapauksia myös erilaisille päihdekokeiluille ja asettuu näin tässä kertomuksessaan kapinallisen nuoren positioon. Lisäksi kotoa pois muuttoon liittyvissä kertomuksissa käy ilmi Lunan psyykkisen tasapainotilan järkkäminen, kun piilossa ollut pakko-oireinen häiriö nousee enemmän esiin. Nuoruuteen liittyvä irtautumisen ja itsenäistymisen mallitarina liittyy Lunan kertomuksessa varhaiseen ikävaiheeseen. Itsenäistymisen haasteet neuvottelevat kertomuksissa tasapainoisen äitisuhteen tavoittelun kanssa.

"no äitin kanssa kyllä meillä meidän suhde on ollu hyvin vaihteleva että totaa silloku mä asuin kotona nii se oli tosi myrskysä jaa sit mä muutin pois ni meijänn välit parani huomattavasti ja meistä tuli enemmänkin semmonen niinku ehkä ystävyyssuhde sit muodostu siihen oltiin tosi läheisiä ja sitte sen [äidin ja isäpuolen] avioeron myötä nin se kaikki meni romukoppaan ja ((naurahtaa)) niin pois päin, mutta nyt semmonen tällä hetkellä ni hyvin epävaka ehkä"

"mä muutin.. no vähä ennen ku täytin seittämäntoista ni muutin pois"

"kyllä mä alkoholia käytin mutta... nii.. ei siinä siis sen jälkeen ku mä muutin itekseni ja sitte ninni mmä kokeilin myös lääkkeitä"

"no yksin asuminen ei sinällää tehny hyvää niinku no tavallaa se teki hyvää sille mielenterveydelle mut sit tavallaan ei että mulla on siis.. tai nii no on pakko-oireinen häiriö [ja] ja se näky jo kotona ja se näky jo lapsena...paitsi et niinku esim äiti ei oo ikinä niinku tienny siitä mutta, sitte se kummä muutin yksin ni mun pelkotilat kasvo mikä sitte voimisti sitä"

Suhde äitiin on Lunan kertomuksissa keskeinen ihmissuhde, jonka vaihtelevuus heijastelee haastattelun eri vaiheissa myös Lunan muuhun elämään ja jopa hyvinvointiin. Nuoren hoivaajan positio rakentuu Lunan kertomuksissa äidin psyykkisen oirehinnan ympärille. Perheen epävakaa ilmapiiri haastaa kertomuksessa tasapainoisen lapsuuden kokemuksen ja tuo esiin ulkopuolisen avun tarpeen. Luna kuvaa omaa elämänsä tapahtumarikkaaksi, mutta normatiiviseen malliin eron tekoa tehden toteaa, etteivät lapsuuden muistot olekaan positiivisia. Äidin hoivaaminen vei kertomuksen mukaan tilaa Lunan henkiseltä kasvulta ja omista henkisistä tarpeista huolehtimiselta. Kotoa pois muutettuaan Luna kertoo miten alkoi oireilla voimakkaammin psyykkisesti itse; esimerkiksi pakko-oireisuus tulee selvemmin esiin.

"tota no siellä oli sitä päihteiden käyttöä niinku isän puolelta, oli niinku alkoholi ja huumeet ja tota no äitillähän nytto ollu niitä mielenterveyden kanssa niitä haasteita [et] just se masentuneisuus.. en minäkää voinu sitte enää kovi hyvi ja.. oon hyvin pitkälti läpi elämäni joutunu tai nyt ehkä joutunu ollu erilaisissa hoitokontakteissa ja tota.. et siello varmaan se niinku eniten aiheuttanu se väkivalla uhka itelle niitä kaikkia ongelmia... että on on ollu tota jos nyt koko koko elämäni mietin ni hyvin tapahtumarikas eikä eikä positiivisella tavalla...eijjoo paljo ilosia muistoja mitä muistella ((naurahtaa))"

Lapsuudessa koettujen tapahtumien vaikutuksia nykyisyyteen Luna tuo kertomuksissaan ilmi mielenterveyden hyvinvoinnin kautta. Muiden tarpeiden asettaminen omien edelle tulee Lunan kertomuksessa ilmi omien haaveiden menetyksen kautta. Luottamuksellisuus ja itsenäisyys neuvottelee kertomuksessa rajoittamattomuuden ja sen luoman turvattomuuden kanssa. Lapsena Lunan on kertomuksessaan täytynyt olla itsenäinen hoivaaja ja vastuunkantaja, vaikka hän toisaalta olisi tarvinnut rajoja jäsentämään omaa turvattomuuden kokemustaan. Lapsuuden positiivisia vaikutuksia nykyiseen minäänsä Luna kuvailee harkitsevuuden ja järkevyyden ominaisuuksillaan sekä kyvyllään monipuoliseen ajatteluun. Näiden ominaisuuksien kautta Luna asettuu tulkintamme mukaan rationaalisen aikuisen positioon.

"sis omaa hyvinvointiin kautta mielenterveyttee sillä tavalla että kun on niinku sillo lapsena jo asettanu ne muiitten tarpeet omien edelle ni sitte se tietenkii ku aina vaa mieltii niitä muita niin paljon ni sitte se jää pois iteltä sitte ni ehkä se sillä tavalla sit ainakkii näky"

"mulla ei silleen niinku jos nyt mieltii ihan kotona olemista ni ei mulla ollu ikinä mittään semmosia sääntöjä tai semmosia et minä oli jotenki niin, kiltti ja tein aina niinku pyydettiin ja tein vaikka ei pyydettykkään ja [sill]leen suht itsenäinen"

"tavallaa se et osaa toimii hyvinki itsenäisesti jo jo nuoresta pitäen, ni se nyt varmaan yks ja sitte just se että ehkä.. se niinku semmone harkitsevuus ja ehkä myös järkevyyt ni voi tulla sieltä ku ei niinku suin päin sääntäille mihinkää vaa osaa niinku mieltii asioita niinku monelta kantilta ja että mitä tästä voi seurata tai niin pois päin"

Nykyisen elämäntilanteessa keskeisenä Lunan kertomuksessa nousee pysyvä parisuhde. Tulevaisuuden haaveet liittyvät juuri parisuhteen kehittymiseen, oman kodin ja oman perheen perustamiseen. Luottamuksellisuuden kehittyminen avopuolisoon tulee Lunan haastattelussa esiin hänen sanoessaan, ettei ole pystynyt keskustelemaan lapsuuden ja nuoruuden tapahtumista kenenkään muun kuin nykyisen kumppaninsa kanssa. Lapsuudessa eletty vaihteleva perhetilanne ja siihen liittyvät epävarmuustekijät alkavat Lunan nykyisyyttä kuvaavissa kertomuksissa tulkintamme mukaan muuttua kohti pysyvän ja luotettavan parisuhteen ideaalia.

"minä ja minun kumppani on hyvin keskeinen, ollaan tai asutaan yhdessä eli on avopuoliso ja ollaan no liki kuus vuotta oltu yhdessä [että ihan on on tärkein henkilö tällä hetkellä]"

"yhteinen tulevaisuus kumppanin kanssa että ((huokaa)) se että olis oma oma koti ja ja lapsi ni se nyt olis varmaan noin niinku.. semmosia ykkösjuttuja"

"mä ennoo näistä asioistani niinku puhunu oikeestaan kumppaniani lukuunottamatta ni kellekkää en kavereille ystäville ulkopuolisille en"

Lunan haastattelussa muutos tulee esiin perhetilanteen vaihteluna ja mielenterveyden tasapainon heilahteluna. Pysyvyys taas näyttäytyy äidistä huolehtimisessa. Lunan identiteetin rakentumisen prosessi pysyvyyden ja muutoksen osalta näyttäisi vielä olevan osittain keskeneräinen; vasta lähimenneisydessä hän on uskaltanut tuomaan lapsuuden kokemuksiaan julki ja ryhtyy hiljalleen käsittelemään niitä: *"ku muistelee niitä asioita ni haavat ((naurahtaa)) aukee tai sis sillee ei nyt aukkee mutta nousee pintaa s[itte ne] nni kyllähän ne sitte aina tietysti jää mielee joksiki aikaa ja ihan rankkoja juttuja."* Samoin aikuisuuden normatiiviseen arkeen kiinnittyminen on haastattelun hetkellä vielä keskeneräistä; Luna opiskelee korkeakoulussa ja seurustelee, haaveissa on perheen perustaminen ja paikoilleen asumaan asettuminen. Lunan kertomuksessa kokemukset lapsuuden perheestä eivät ole kääntyneet voimavaroiksi nykyisyyden osalta; Luna kuvaa lapsuuskokemukset taakaksi, jota hän edelleen kantaa.

5.3.5 Aurora: Identiteetin tiekartta

Auroran haastattelussa identiteettiin liittyvän pysyvyyden ja muutoksen kartoittaminen kietoutuu vahvasti nuoren hoivaajuuden ja entisen nuoren hoivaajuuden positioihin sekä nykyisyyteen kertomuksissa ajoittuvaan jatkuvan vastuunkannon haastamiseen. Haastattelun aikana Aurora kuvaa identiteettinsä muodostumiseen liittyvää pohdintaa selkeästi aktiivisena prosessina, jota hän nykyisyydessään käy läpi.

Eräs Auroran identiteetin pysyvyyttä ja muutosta koskevassa neuvottelussa keskeiseksi nouseva asia on uskonto ja hengellisyys, joka on iso osa Auroran elämää lapsuudesta nykyisyyteen. Kertoessaan lapsuuteensa liittyvästä hengellisyydestä Aurora kuvailee paljon isoäitinsä tapaa uskoa ja sen vaikutuksia itseensä, kun taas nykyisyyden hengellisyydessä etualalle nousevat Auroran omat käsitykset ja toimintatavat.

”se ydin on jotenki siinä, hän hän (isoäiti) oli jossain määrin tämmönen äöö maailmanloppu ja helvetti keskeinen omassa uskossaan ...nii sit see ehkää että.. että että kun mun vanhemmat ei usko niinnin tavallaan mä pelkäsin sit sitä että ne joutuu helvettii”

”siihen tuli semmonen niinku hengellinen aspekti et jotenki.. et mun pitäs niinku yrittää pelastaa ne ja tavallaa et tää koko setti on semmonen et mua jotenki pelotti kauheesti”

”semmosta.. ymm mitenkähä sen kuvais no henkistä ja ehkä erityisesti hengellistä semmosta väkivaltaa ja tosisemmasta niinku pelkosekasta settiä”

”seurakunta tavallaan se tekeminen myös et se on semmonen.. osa tavallaan semmosta omaa niinku intohimoo ja jotenki sitä kutsumusta”

”H: [...] ku puhuit siitä seurakunnasta [...] et koeksä [...] et oliko siellä niinku voimannuttavaa tai niinku se tuki ja semmonen mitä sä hyvä mitä sä sieltä sait et tulikse niinku niist ihmisistä vai [...] uskosta”

”A: No mä sanosin et se on niinku molemmat [...] et se että on tavallaan se se hengellinen puoli ja usko nii se tavallaa se on ehkä niinku yksilötasolla koettava [...] tai puhutaan vaikka et mimmonen Jumala on tai et se pitää huolta on hyvä nii se on [...] omaa semmonen sielua hoitava mut myös se et hei mulla on ympärillä ihmisii jotka on mun ystäviä tai tukee mua tai mä voin jollekin just aikuiselle tai semmoselle.. mikä ikinä tavallaa vaikka joku sieluhuoltaja nii voin silleki myös [...] et se sisältö mutta myös tavallaan se semmonen ihmissuhteen ihmissuhde verkosto perhe siinä”

”jos pitää olla jostai jotai asiaa hoitamassa tai huolehtimassa tai ottaa se niinku itellee [...] tavallaa mä nään et se voi olla myös hyvä piirre mutta et just ku sitä ei tiä et missä se raja aina menee et missä kohtaa tästä nyt tulee sillee että liikaa [...] niitten vapaaehtoistyöjuttujen takia niinku sillee että no minä voin hoitaa sen”

Auroran kertomuksissa omasta hengellisyydestään näkyvät katkelmissa selvästi lapsuuteen ja isoäidin omaan tapaan uskoa ja olla hengellinen liittyvät ahdistuksen ja pelon tunteet. Tunnekokemukset kietoutuvat kerronnassa yhteen Auroran silloisten hoivavastuiden kanssa; fyysisten ja henkisten vastuiden lisäksi Aurora kuvaa päätyneensä kantamaan perheestään huolta myös hengellisesti, kokien omaksi tehtäväkseen pelastaa vanhempansa kadotukselta, josta isoäiti oli hänelle opettanut. Kodin piirissä kokemastaan uskonnollisuudesta Aurora käyttää myös sanaa ”hengellinen väkivalta”, joka kertoo yksiselitteisesti lapsuuden hengellisyyden negatiivisesta sävystä. Nykyisyyteen kertomuksissa liittyvä hengellisyys taas on luonteeltaan hyvin erilaista; kadotuksen ja hengellisen hoivavastuun tilalle Aurora kertoo löytäneensä seurakunnan, josta saa apua ja tukea elämäänsä paitsi oman henkilökohtaisen uskonsa kautta, myös hänestä siellä välittävien ihmisten ja tukiverkon välityksellä. Silti viimeisessä kappaleessa Aurora tulkintamme mukaan neuvottelee nuoren hoivaajuuden käytökseensä jättämistä seuraamuksista myös seurakunnassa tehtävän vapaaehtoistyön osalta, kuvaten vaikeuttaan rajata omaa vastuunottoaan myös hengellisessä työssä.

Haastattelunsa kertomuksissa Aurora kuvaa myös muutosta elämänasenteessaan ja tunnekokemuksissaan, neuvotellen hoivaajuuden roolista asenteenmuutoksen ja taustalla.

”semmonne joku aktiivinen vihan tunne on varmaan tukahtunu et sit on enemmän tullu semmosta just jotain sietämistä [...] kääntyny vähä just semmoseks [...] masennukseks et ei näille nyt voi mitää et nää vaa tapahtuu et [...] eijoo semmosta aktiivista vastustusta tai niinku vihaa niitä (vanhempia) kohtaa. Ja ehkä vähä semmosta [...] pessimistisyyttä on saattanu sitten tulla myös että ollu saattanu olla semmonne pikkasenniinku optimistisempi tai valosampi tai [...] ehkä semmonne joku semmonen syvä, niinku positiivinen on saattanu jossai vaiheessa niinku semmosella perustasella pessimistisyydellä niinku korvautua”

”lapsena kyllä nuorena [...] oli vähä semmonen [...] raskas peitto niinku päällä et sitte ei välttämättä aktiivisesti kokenu niitä ääripäitä sitte et oli vähän koko ajan semmonen joku tulppa siinä [...] mä luulen et sit niinku aikuisena oon ruennu niinku tuntee enemmän sitte varmaan niitä ääripäitä taas et on jotenki vapautunu ja tullu semmosta turvaa myös tuntee niitä”

Katkelmissa Aurora kuvaa lapsuuden tunnekokemustensa maisemaa, jossa valoisa optimistisuus korvautui ajan myötä tasaisella pessimistisyydellä, sekä suhdettaan vanhempiinsa, jossa aktiivinen vihan tunne on vaihtunut vastoinkäymisten ja hoivavastuun sietämiseen. Katkelmissa Aurora neuvottelee identiteettinsä muutoksesta selkein termein. Toisessa katkelmassa Aurora jatkaa tunne-elämänsä muutoksen kuvailua, kertoen lapsuuteen ja nuoruuteen liittyneestä tunteiden tukahtumisesta ja tunnekokemusten latteudesta käyttäen kuvailevana tekniikkana ääripäiden käsitettä. Nykyisyyteen ja aikuisuuteensa Aurora liittää

kuitenkin myös ääripäiden tuntemisen sanoen, että hänellä on nykyisyydessä turvaa kokea kaikenlaisia tunteita. Näin Aurora positioidi tulkintamme mukaan itsensä toipumisen janalle, jossa turvaton lapsuus ja siihen liittyvä tunnekokemusten ongelmallisuus liittyvät menneisyyteen ja toipumattomuuteen, kun taas turvallinen tunteiden tunteminen liittyvät nykyisyyteen ja parempaan hyvinvointiin.

Tulkintamme mukaan suuri osa Auroran haastattelun muutosta ja pysyvyyttä kartoittavasta neuvottelusta liittyy entisen nuoren hoivaajan ja nuoren hoivaajan positioiden väliseen navigointiin.

”varmaan just se vastuun kantaminen siellä on ollu semmonen vaikee asia niillä omilla vanhemmilla”

”koko se setti tuntu semmoselta uppovalta laivalta et mä oon vähän niinku ainut kuka täällä tajuaa mistää mitä oli pa sit kyse niinku vaikka niinku niistä hengellisistä asioita tai, mistään kodi kotiin liittyvästä tai, ylipäättää [...] te ette ymmärrä mitä ja vaikka mä teille sanosin ihan sama mitä ni teette niinku tajua tai te ette toimi”

”sillon kun asuttiin vielä ssi siellä mu lapsuudenkodissa ni [...] mä vaikka suunnittelin kaikkee ruokalistoja et mitä syyä ja sitten tavallaan vielä se et mun pitää pyytää niinku iskältä ne rahat siihen”

”mun kaveri pyyti mua sinne mut emmä nytt sitt haluu mennä sinne sit se oli vähä et no mikset ni sitte mä jotenki sitä perusteli että mä haluan siivota kotona tai jotain tällasta tai et mä haluan että täällä pysyy nää ...tai et sit mä olin jotenki nii sitä vapaa-aikaa sillee et mihi sitä nyt riittää oikeesti että tiätkö että mun paketti pysyy kasassa”

”jossai määri vaikka omasta veljestää vähän tai.. et sit huolehti siitäki [...]semmosta henkistä [...] että sun pitä s tehä kotiläksyjä [...] miksä valvot noin myöhään”

”niistä eläimistä ei ihan niinku tavallaan ne aikuiset pitäny aina niinku sitä huolta mitä ne ois tavallaan tarvinnu ja sit sitä jäi jotenki mun mun harteille ja myös sitte jotenki se semmonenniinku paine ja ahistus siitä että no nei tavallaan no vaik vaikka ne eläimet ei voi nii hyvin kun ne niinku niitten pitä s ja se on mun vastuulla tavallaa et syyllisyyttä siitä että ne voi nii huonosti... et se ois tavallaa ollu mun tehtävä seki”

Katkelmissa Aurora kuvailee lapsuutensa ja nuoruutensa hoivaajuutta ja vastuunkantoa, jonka hän kertoo siirtyneen hänen harteilleen vanhemmilta, joille vastuunkantaminen oli erinäisistä syistä vaikeaa. Hoivavastuun Aurora kertoo koskeneen koko kotia perheen ruokailusta maatilalla eläinten hoitoon sekä henkiseen ja hengelliseen huoleen perheenjäsenten hyvinvoinnista. Kertomuksissa Aurora positioidi itsensä omilla sanoillaan perheen ainoaksi jäseneksi, joka ymmärsi hyvinvoinnin ylläpitämisestä mitään. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvissä kertomuksissa Auroran identiteetti rakentuu vahvasti hoivaajuuden ympärille ja hän kertoo valinneensa viettää vapaa-aikaansa kotona siivoten, jottei vaivalla rakennettu tasapaino

kotona järkkyyisi. Nykypäivään liittyvässä kuvailussa neuvottelu suhteessa hoivaajuuteen rakentuu enemmän sen haastamisen kautta.

”aikuisena ollu vähä vaikeeta aina sitä että mikä oisi se minun kokoinen roolini ja vastuuni asioista ni siitä muistais sitte vähä sillee että ei kiinnostais mennä nyt tai ei niinku eimulla oo aikaa tai resursseja... niitä sen niinku tarpeita täyttää siinä määrin kun se tuntuu vaativan”

”kyl se niinku henkisellä tasolla vielä jatkuu et se on tavallaan semmone.. se on prosessi semmone jonku napanuoran ja semmosen riippuvuussuhteen katkaseminen sinne”

”vaikka et miten niinku miten priorisoi asioita omassa elämässä niinku aikaa ja muuta, ja sitä semmosta henkistä resurssia et miten paljo se pyörii siellä, et pärjääkö äiti nyt pystynkö niinkun ihan vaan jättämään hänen omalleen vastuulleen niinku kaiken hänen elämästään et hän on ensisijaisesti itsestään vastuussa että en minä et sen niinku, jotenki sitä prosessointia et siitä tulis oikeesti jotenki totta et äiti, äiti pärjää tai jos ei pärjää ni seijoo munn ongelma eikä taakka ja varsinkii sillo jos se tavallaa alkaa niinku vaatii jotain tai tulee semmonen et... okei mä haluaisin auttaa sua mut tiiätkö et nää on ne puitteet missä mä pystyn auttaa sua et sä et voi määritellä sitä et mä tavallaa mä haluan auttaa sua mut sen täytyy olla täysin jotenki vapaaehtosta ja mun päätäntävällässä et siinä on ehkä sitä haastetta”

”ei me (Aurora ja äiti) esimerkiks pietä hirveen tiivistä yhteyttä ja et koko aja siitä jotenki tulee vähän normaalimpaa [...] mutta [...] siellä on niinku vielä semmonen niinku joku kevyt mikä voi sitte jossain kohtaa niinku aktivoituu [...] semmonen huolehtiminen tai semmonen huoli on vielä siitä”

Katkelmissa Aurora kuvailee suhdettaan nykyisyyteen jatkuneeseen huoleen etenkin äidistään neuvotellen omasta etäisyydestään lapsuudessa jokapäiväisiin vastuisiin. Omilleen muuttamisen myötä Aurora kertoo alkaneensa ottaa tietoisesti henkistä etäisyyttä perheeseensä ”katkaistakseen napanuoran” ja löytääkseen oman kokoisensa roolin ja vastuun perheenjäsentensä hyvinvoinnin tukemisessa. Auroran kertomuksissa keskeisessä roolissa on sen kokemuksen kuvailu, että huoli ja huolehtiminen kytevät vielä pinnan alla ja uhkaavat ajoittain leimahtaa aktiiviseksi osaksi elämää. Tämän tunteen hallitsemista Aurora kuvaa elämässään jatkuvaksi haasteeksi ja neuvottelee sitä kautta nuoreen hoivaajuuteen liittyvästä identiteettinsä jatkuvuudesta ja muutoksesta. Haastattelunsa aikana Aurora kertoo vastuunkantamiseen liittyvän tasapainottelun koskevan usein myös perheen ulkopuolisia elämän osa-alueita.

”opiskeluun se (entinen nuori hoivaajuus) ei nii vaikuta muuta ku just sillee negatiivisesti että jos pitää olla jostai jotai asiaa hoitamassa tai huolehtimassa tai ottaa se niinku itellee vähä niinkku liikaa ni se on sit pois sieltä opiskeluista että sitte on valmis tavallaan niinku, niinkun, tavallaa mä nään et se voi olla myös hyvä piirre mutta et just ku sitä ei tiiä et missä se raja aina menee et missä kohtaa tästä nyt tulee sillee että liikaa et on valmis niinku, niinku omien ystävien tai, niinkun poikaystävän tai niitten vapaaehtoistyöjuttujen takia niinku sillee että no minä voin hoitaa sen ja no minä minäpä nyt jouston tässä kohtaa ja että tuon voi tehdä myöhemminkii tai tehdä sitten tosi huonosti tai tuon jonkun vähän niinku oikeesti semmosen mistä mulla on myös oikeesti niinku vastuu vaikka ne omat opiskelut ja oma hyvinvointi tai mikä tahansa muttet helposti niinku

aina halua niinku olla joustamassa ja ettimässä sen raon että vois tavallaa olla auttamassa vaikka kukaa muu ei auttas”

Katkelmassa Aurora positioi entisen nuoren hoivaajuuden asiaksi, joka vaikuttaa edelleen hänen nykyisessä elämässään negatiivisesti ja ohjaa häntä lapsuudessa opittujen käyttäytymismallien kautta jättämään huomiotta oman jaksamisena ja hyvinvointinsa sekä omassa elämässään keskeiset ja tärkeät vastuualueet muiden ihmisten auttamisen mahdollistamiseksi. Kertomassaan Auroran voi nähdä tiedostavan sanallisesti oman käytöksensä ja sen seuraukset, sekä niihin liittyvän problematiikan, jota Aurora itsessään haastaa. Auroran voi nähdä neuvottelevan aktiivisesti identiteettinsä rakentumisesta ”kuka minä olen?” kysymyksen kautta paitsi menneisyyden, myös nykyisyyden ja tulevaisuuden tasoilla haastattelun aikana paitsi suhteessa nuoreen hoivaajuuteen, myös yleisemmällä tasolla.

”musta tuntuu ettäh tai että mä nyt niinkun ekaa kertaa elämässäni silleen niinku oon semmosessa vakavammassa niinku parisuhteessa ehkä se tuo tosi paljo myös semmosii niinku kysymyksiä [...] sen oman niinkun perheen ja kaikkien niitten suhteitten myötä [...] mä väitän et se on mulle pikkasen sillee haasteellista tai [...] että mä tarviin tähän parisuhteeseen ja näihin kaikkiin kysymyksiin mitä se herättää mussa nii niihin sitä tukee”

”varmaan se parisuhde ja sen eläminen ja pohtiminen myös että niinku tai se tuo uuella tavalla semmosen että no kuka minä olen ja mitä minä haluan ja mitä minä haluan tulevaisuudelta ja voisiko se olla tämän ihmisen kanssa myös tavallaan sitte vähän sukeltamista sinne.. sillein syvemmälle siihen mimmone mimmonen minä olen että ku ne tavallaan et vaikka oiski niinku ollu läheisiä ihmissuhteita ja kämppiksiä ja kaikkee et niissäki on jo tavallaa raavittu sitä sillee mut kyl se parisuhde tuo sitä niinku iha, uuella tavalla että kuka minä olen miksi toimin ja ajattelen ja tunnen näin.. jah nii ja tulevaisuus tietysti sit siinäki määri että ettäh tässä jossain vaiheessa niinkun.. muutaman vuoden sisään valmistuu että mmitä sitä sitten ja etton niinku paljon semmosia asioita siinä niinku tulossa sitte että.. että mihin menee töihin missä vaiheessa perustaa vaikka perhettä tai mitä haluaa tehdä sitä ennen”

Katkelmissa Aurora positioi tulkintamme mukaan nykyisen vakavan parisuhteensa katalysaattoriksi pohdiskelulle, jonka kautta hän tutkii itseään ja omaa käyttäytymistään ja niihin johtaneita syitä. Kertomuksissa Aurora luo kuvailun kautta itsensä oman identiteettinsä tutkijana ja hahmottajana nykyisyydessä, sekä sen kartan piirtäjänä, joka hänet on nykyiseksi itseksään johtanut. Katkelmissa Aurora kuvailee myös omaa tulevaisuuteen liittyvää pohdiskeluaan, mikä luo vaikutelmaa identiteetin pysyvyyteen ja muutokseen liittyvän neuvottelun jatkuvuudesta. Lapsuuteensa ja nuoruuteensa kuuluneen hoivaajuuden Aurora positioi haastattelunsa aikana myös suoraan osaksi omaa käsitystä itsestään sanoen: ”koska se on jo niin iso osa niinku identiteettiä myös”.

Auroran identiteetin jatkuvuuden ja muutoksen tarkastelussa korostuvat tulkintamme mukaan nuoreen hoivaajuuteen ja siitä irti pääsemiseen liittyvät neuvottelut, joiden kautta Aurora navigoi identiteettinsä rakentumista ajallisella ulottuvuudella. Muutosten kuvailuun liittyvät keskeisesti kotiin, perheeseen ja lapsuuteen kietoutuvien hoivavastuiden ja nykyisyydessä tapahtuvan vastuunkannon ja sen haastamisen välinen vastakkainasettelu. Haastattelunsa kertomuksissa Aurora rakentaa kuvaa hoivavastuissa kiinni olevasta lapsuuden itsestään sekä nykyisestä, aikuisuuden Aurorasta, joka neuvottelee aktiivisesti omasta käyttäytymisestään ja haastaa itseään muuttumaan. Elämässään kokemansa vaikeudet Aurora kuvaa osaksi identiteettiään, positioiden ne elämäntapahtumiksi, jotka hän on kokemuksellisesti hyväksynyt.

Tutkittaessa kaikkien haastateltujen puheessaan tuottamia pieniä kertomuksia niissä ilmenevien pysyvyyttä ja muutosta kartoittavien prosessien kautta, on haastateltujen entisten nuorten hoivaajien kokemusten kuvauksissa havaittavissa narratiivisia yhteneväisyyksiä. Menneisyyteen aktiivisena osana kertomuksissa liitetty hoivavastuu muuttaa muotoaan ajan kuluessa ja niin muuttaa myös sen ympärille kietoutuva identiteettineuvottelu. Haastateltujen kysymykset siitä, keitä he ovat, nousevat aktiiviseen tarkasteluun nykyisyyteen sijoittuvassa kerronnassa, jonka kautta he tekevät selkoa nuoren hoivaajuuden ja turvattoman lapsuudenkodin ympäristön jälkeensä jättämistä vaikutuksista. Kertomuksissa nousevat esiin toisaalta itsenäistyminen, vahvuus ja sinnikkyys, mutta toisaalta myös aikuisuuteen jatkuva turvattomuus, huoli ja omien rajojen hakeminen (ks. Liite 2).

Suuri osa pysyvyyden ja muutoksen kuvailusta kietoutuu nuoren hoivaajuuden ja entisen nuoren hoivaajuuden positioiden väliseen rajankäyntiin, kun haastatellut navigoivat kertomuksissaan sitä, missä määrin hoivaajuus jatkuu nykypäivänä, mitä muotoja se ottaa ja miten suuri osa omaa identiteettiä sen koetaan olevan. Suhde aiemman hoivaamisen kohteeseen näyttäytyy kerronnassa merkittävänä hoivaajuuden jatkuvuutta tai muutosta määrittävänä tekijänä.

6 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa kuvailtiin ja tarkasteltiin viiden entisen nuoren hoivaajan identiteetin kehitystä. Apuna ja analyysimenetelmänä toimi Michael Bambergin (2011) kehittämä identiteettidilemموjen työkalu, jossa yksilön kehitystä tarkastellaan kolmen eri analyysiparin avulla; toimijana ja toiminnan kohteena, samankaltaisena ja erilaisena, sekä pysyvänä ja muuttuvana. Tutkimuksen lähtökohtana toimi ALISA- projektin kanssa yhteistyössä kerätty teemahaastatteluaaineisto, jota tutkimuksessa lähestyttiin narratiivisen tutkimusperinteen näkökulmasta.

6.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenämme oli tarkastella sitä, kuinka haastatellut entiset nuoret hoivaajat positioivat itseään toimijuuden ja toiminnan kohteena olemisen, samankaltaisuuden ja erilaisuuden, sekä pysyvyyden ja muutoksen dilemموjen kautta.

Tarkastellessamme haastateltujen kertomuksia toimijana ja toiminnan kohteena olemisen dilemman kautta havaitsimme vastuunkantamisen ja henkisen huolenpidon olevan kerronnan keskiössä kotiympäristössä liikuttaessa. Tämä tulee esiin erityisesti haastateltujen kerronnassa lapsuusiästä, jossa kotiympäristön luoma toiminnan kohteena olo korostuu. Haastateltujen kerronnassa ikävaiheen muutos tuo kerrontaan mukaan myös enemmän omaa aktiivista toimijuutta, erityisesti aikuistumisen alun osalta. Nuoruusiän kerronnalle on tyypillistä jonkinlaisen irtioton tekeminen; useissa kertomuksissa siihen liittyy avun ja tuen tarvetta niin ystäviltä kuin ammattiauttajiltakin. Itsenäisenä toimijana haastateltujen kertomuksissa oleminen tulee esiin myös harrastuksissa, mielikuvien maailmaan uppoutumisessa, kouluun keskittymisessä tai omien kodinhoidollisten vastuiden ottamisessa.

Toisella ulottuvuudella haastatteluissa neuvotellaan sitä, missä määrin ollaan samankaltaisia ja erilaisia kuin muut. Haastatteltujen erilaisuuden kerronnassa korostuu perheen ja lapsuuden epänormatiivisuus, lapsuudessa koettu turvattomuus sekä vastuunkanto ja huolehtiminen. Erilaisuus tulee haastateltujen kerronnassa esiin myös pidempikestoisena ilmiönä nuorena hoivaajana olon pidempiaikaisten vaikutusten kautta; haastatellut kuvaavat omissa

kertomuksissaan turvattomuuden jatkuvuutta, elämän suorittamista ja synkkyyttä myöhemmissä ikävaiheissa. Samankaltaisuutta entiset nuoret hoivaajat kuvaavat kokemuksissaan kodin ulkopuolella, kuten koulussa, ystävyys-suhteissa, tai harrastuksissa. Samankaltaisuuden kerrontaa haastatteluissa on havaittavissa myös ikäkehityksen vaiheiden kuvauksissa.

Kolmannen dilemman tasolla haastatellut entiset nuoret hoivaajat neuvottelevat oman minuuden pysyvyydestä ja muutoksesta kertomusten ajallisella jatkumolla. Pysyvyyttä kertomuksissa tulee esiin lapsuudesta nykyisyyteen jatkuvana vastuunkantona ja huolenpitona; hoivaamisen kohde voi kerronnassa vaihdella eri ikäkausina. Omien rajojen löytämisen vaikeus, turvattomuuden kokemus ja vaikeuksista puhumattomuus kulkevat myös kerronnassa haastateltujen mukana pysyvinä elementteinä. Pysyvyyttä ilmentää kerronnassa myös omien tunteiden piilottaminen tai tukahduttaminen muiden tarpeiden tieltä. Muutosta sen sijaan haastateltujen kertomuksissa on havaittavissa kerronnassa omien rajojen ja avun hakemisesta. Itsenäistyminen tuo kerrontaan mukaan myös elämässä lisääntyvän normatiivisuuden elementtejä ja pyrkimyksiä kohti tavallista aikuiselämää.

Toiseksi tutkimuskysymykseksemme asetimme nuoren hoivaajan identiteetin rakentumisen teemahaastattelujen sisältämissä pienissä kertomuksissa. Aineistoja analysoidessamme havaitsimme tuloksenamme, että nuoren hoivaajan identiteetin muuttuminen entisen nuoren hoivaajan identiteetiksi ei ole yksiselitteinen tai hyppäyksellinen prosessi. Siihen kuluu usein runsaasti aikaa ja se vaatii pitkälistä psyykkistä prosessointia. Tarkasteltaessa haastateltujen pseudonyymien eli Säteen, Miian, Liisan, Lunan ja Auroran kertomuksia ajasta nuorena hoivaajana voidaan havaita muutamia yhdistäviä seikkoja tässä identiteetin muutosprosessissa. Ensimmäinen on välimatka; kotoa pois muutto ja niin fyysisen kuin psyykkisenkin välimatkan kasvattaminen lapsuuden perheeseen on usein kertomuksissa ensimmäinen selkeä askel nuoren hoivaajan identiteetin muutosprosessissa. Fyysisen ja sosiaalisen ympäristön konkreettinen muutos antaa haastateltujen kertomusten mukaan mahdollisuuden myös muuhun muutokseen.

Toinen merkittävä muutostekijä haastateltujen kertomuksissa on itsenäisten valintojen tekemisen lisääntyminen ja omien voimavarojen hahmottuminen; vastuunkantaminen oman itsenäisen arjen pyörittämisestä ja toisaalta mahdollinen henkisen huolenpidon jatkuminen

suhteessa hoivattavaan perheenjäsenen tulevat usein esiin haastateltujen kertomuksissa. Tasapainoilu näiden kahden välillä kirvoittaa haastatelluissa halua löytää oman jaksamisen ja riittävän huolenpidon rajat. Itsenäisten valintojen tekemisen lisääntyminen on myös osa haastateltujen muutosprosessia; oman tulevaisuuden suunnittelu niin ihmissuhteiden kuin työelämän osalta tulee esiin haastateltujen pienissä kertomuksissa. Haastateltujen tavoite eron tekemiseen oman tulevaisuuden perheen ja lapsuuden perheen välillä on myös havaittavissa kerronnassa. Huolehtiminen sairaasta perheenjäsenestä jatkuu kertomuksissa usein läpi elämän, mutta se muuttaa muotoaan ympäristön muutoksen sekä yksilön kehityksen myötä.

Haastateltujen kertomuksissa nousevat esiin yhdistävänä identiteettityön teemana perheeseen ja kodin piiriin liittyvät turvattomuuden kokemusten kuvailut. Turvattomuuden aiheuttajiksi rakentuvat perheen sisäisten roolien hämärtyminen, jatkuvan vastuun ja huolen kantaminen, vajavaisuudet vanhemman tai vanhempien tarjoamassa hoivassa sekä omien tarpeiden pakollinen laiminlyönti muiden ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Turvattomuus rakentuu haastateltujen kertomuksissa osittain myös nykypäivään jatkuvaksi, joskin sen jatkuvuutta haastetaan osin hyvin aktiivisestikin nykypäivään liittyvässä kerronnassa. Kerronnassa turvattomuus nivoutuu yhteen perheen ja lapsuudenkodin ympäristöön liittyvän vuorovaikutuskulttuurin ongelmien kuvailun kanssa.

Perheen sisäiset puhumisen ja puhumattomuuden kulttuurit nousevat keskeisiksi yhdistäviksi tekijöiksi haastateltujen kertomuksissa ja ne rakentuvat yleisesti negatiivisiksi ja hyvinvointia heikentäviksi tekijöiksi haastateltujen elämäntarinoissa. Kertomuksista on luettavissa pelkoa ja hämmennystä, joka liittyy epätietoisuuteen vanhempien sairauksista ja niiden mukanaan tuomista rajoitteista ja roolimutoksista perheissä. Eräät haastatellut kuvaavat tilanteita, joissa heidän kysymyksiinsä sairauksista ei vastattu, eikä niiden vakavuuden tasoa selitetty lapselle, mistä rakentui turvattomuuden tunnetta. Paitsi itse sairasta vanhempaa, puhumattomuuden kuvaukset ulottuvat yleisesti koskemaan koko perhettä, eikä lapsuuden hoivavastuista tai niiden aiheuttamista tunnekokemuksista haastateltujen kertoman mukaan puhuttu myöskään toisen vanhemman eikä sisarusten kanssa. Puhumattomuus ylittää kertomuksissa myös kodin ulkopuolelle; kodin tilanteesta ei haastateltujen kertoman mukaan lapsuudessa puhuttu ystäville, eikä ammattiavun piirissä keskitytty perhetilanteen selvittelyyn, tai edes puututtu siihen lainkaan.

Puhumattomuus liittyy haastateltujen kertomuksissa yleisesti myös tunteiden ilmaisun problematiikkaan, joka rakentuu osaksi sairaan vanhemman henkisestä hyvinvoinnista huolehtimista. Omista kielteisistä tai vaikeista tunteista ja kokemuksista puhuminen perheessä, jossa sen jäsenten hyvinvointi on jo valmiiksi uhattuna, piirtyy kerronnassa mahdottomuutena; vaitiolo ja oman hyvinvoinnin teeskentely kuvataan sen sijaan perheen ja etenkin sairaan vanhemman henkisestä hyvinvoinnista huolehtimisena. Omien tunteiden piilottelu ja niistä vaikeneminen voidaan nähdä osana Deardenin ja Beckerin (2004) linjaamaa emotionaalista tukea.

Puhumattomuuden kulttuurin vastaparina on joissakin haastatteluissa luettavissa myös liiallista puhumista, joka rakentuu yhtä lailla negatiiviseksi kokemukseksi. Keskeisenä näissä kertomuksissa esiintyy paitsi sairaan vanhemman puheen vastahakoinen vastaanottaminen, myös vanhemman kertomien asioiden haastatellun ikätasoon sopimattomuus, sekä puhetilanteen roolien sekaannus; eräät haastatelluista kuvasivat itseään näissä tilanteissa sairaiden vanhempinsa terapeuteiksi. Myös puheen vastavuoroisuuden kuvailut puuttuvat kerronnasta: haastatellut kuvaavat itseänsä enemmän sairaan vanhemman puheen vastaanottajiksi eivätkä keskustelun tasavertaisiksi toisiksi osapuoliksi. Yhteistä sekä puhumattomuuteen että liialliseen puhumiseen liittyvässä tematiikassa on niiden rakentuminen nuoren hoivaajan omien tarpeiden vastaisina. Epätietoisuuteen ei kertomuksissa saanut lievitystä, eikä ikätasoa ja vanhemman huolen vastaanottokykyä otettu huomioon.

Haastateltujen kertomuksissa on kuitenkin löydettävissä myös perheen keskinäisen vuorovaikutuskulttuurin haastamiseen liittyvää kerrontaa, joka usein vetää rajaa nuoren hoivaajan ja entisen nuoren hoivaajan identiteettirakentamisen välille. Puhumattomuuden kulttuuria haastetaan kerronnassa paitsi avautumalla perheen ulkopuolisille läheisille, kuten seurustelukumppaneille ja ystäville, myös ammattiavun piirissä. Ajallisesti perheen vuorovaikutuskulttuurin haastaminen liittyy aikuisuuden ja lapsuudenkodista irtautumiseen, ja näin se voidaan nähdä osana kertomuksissa tapahtuvaa laajempaa identiteetin muutokseen liittyvää neuvottelua. Perheen sisäisen kulttuurin haastaminen luo myös kuvaa identiteetin kaksijakoisuudesta ympäristön mukaan niin, että yhtäältä identiteettiä rakennetaan nuoren hoivaajuuden ympärille kodin ja perheen piirissä ja toisaalta siitä irralliseksi kodin ulkopuolella.

Näin nuoresta hoivaajuudesta, sen osallisuudesta identiteetin rakentumiseen ja siihen liittyvistä pysyvyyden ja muutoksen kokemuksista neuvotellaan paitsi ajan, myös paikan ulottuvuuksien kautta.

6.2 Tutkielman arviointia ja jatkotutkimusaihiot

Tutkielmamme keskittyy yksittäisten entisten nuorten hoivaajien identiteetteihin. Ennen kaikkea havaintomme syventävät käsitystämme siitä, millainen prosessi liittyy yksilön kehitykseen nuoresta hoivaajasta entiseksi nuoreksi hoivaajaksi. Tällaista tutkimuksellista lähestymistä nuorten hoivaajien identiteetin tarkasteluun ei ole aiemmin tehty, joten kyseessä on tältä osin pioneerityö. Tutkielmamme uusi näkökulma antaa mahdollisuuden tarkastella syvällisemmin nuorten hoivaajuutta aikaisemmasta tutkimuksesta poiketen: ei niinkään osana perhettä, vaan ensisijaisesti kehittyvinä yksilöinä. Nuorten hoivaajien tilanteen ja aseman esillä pitäminen osana tieteellistä ja yhteiskunnallista keskustelua on myös tärkeä tutkielmamme tehtävä, jopa korostuneesti tässä ajassa ja tartuntataudin aiheuttamassa sulkuutilassa.

Nuorena hoivaajana oleminen vaikuttaa kuitenkin nuoren arkeen niin yleisellä kuin yksilölliselläkin tasolla. Tässä kohden voidaan nähdä yhteyksiä aiempien tutkimusten löydösten ja tämän tutkielman tulosten välillä. Perhedynamiikkaan vaikuttavat muutokset, taloudellisen hyvinvoinnin heilahtelut ja hoivaajuuden vaikutukset niin nuoren koulun käyntiin kuin ystävyysuhteisiinkin tulevat esille myös meidän tutkielmassamme - eivät tosin aina samanlaisina kuin aiemmissa tutkimuksissa (vrt. esim. Lackey & Gates, 2001; Pajari, 2019). Perheeseen liittyvät roolimutokset vaikuttavat olevan kaikille tutkimuksille yhtenäinen teema. Haastatteluaineistostamme olivat erityisesti havaittavissa roolimurroksen vaikutukset emotionaalisella tasolla; haastatellut toivat kertomuksissaan esiin huolenpidon ja omien tunteiden esiintuomisen välistä ristiriitaa.

Tutkielmamme haastatellut toivat koulunkäynnin esiin positiivisena seikkana, kun taas kouluterveyskyselyn (2019) mukaan nuoret hoivaajat kokivat koulun uuvuttavana. Ystävyysuhteisiin ja vapaa-ajan viettoon liittyen tutkielmamme haastatellut toivat esiin ajoittaista yksinäisyyden kokemusta, sekä runsasta kotona vietettyä aikaa. Tämä sopii yhteen

aiemman tutkimuksen tulosten kanssa (vrt. Nenonen ym., 2020; Lackey & Gates, 2001). Pitkäkestoisia seurauksia nuorena hoivaajan olosta on Lackeyn ja Gatesin (2001) aiemmissa tutkimuksissa tarkasteltu ja havaittu vaikutuksia ihmisystävällisyyden ja empatiakyvyn kasvuun. Toisaalta nuoret olivat joutuneet pohtimaan kokemiaan kielteisiä tunnekokemuksia ja niiden merkitystä eri puolilta. Samankaltaisen havainnon teimme tässä tutkielmassamme; useat haastatellut kuvaavat itseään monipuolisen ajattelukyvyn, luotettavuuden ja avuliaisuuden määrein.

Bambergin pienten kertomusten lähestymistapaa voi pitää lähtökohtaisesti toimivana työkaluna tutkimuksemme painopistettä ajatellen. Bambergin ja kollegoiden (2011) mukaan identiteetin rakentumisen prosessien yksityiskohtainen tarkastelu pienten kertomusten kautta ei tuota yleistettäviä tai perinteisen reliabiileja tuloksia, mutta se ei ole analyysin tarkoitukseen, eikä sitä pidä ottaa tutkimuksen tavoitteeksi. Tutkimuksessamme olemme pitäneet kiinni Bambergin linjauksesta ja ottaneet tutkimuskohteeksemme entisten nuorten hoivaajien haastatteluihin sisältyvissä pienissä kertomuksissa tapahtuvat identiteettineuvottelujen prosessit yrittämättä luoda yleistettäviä tuloksia tai vertailuasetelmia. Käytännön tutkimustyössä Bambergin identiteetin rakentamistyöhön liittyvät dilemmat osoittautuivat nopeasti paitsi toimivaksi myös yksityiskohtaiseksi työkaluksi, jonka kautta identiteetin rakentumista ja rakentamista voitiin analysoida moniulotteisesti kertomuksissa esiin tulevia positiivien tasoja hyödyntäen. Tämä auttoi tuomaan esiin myös identiteettityöskentelyyn liittyvää muutosta ja moniäänisyyttä, jotka ovat keskeisiä Bambergin linjaamalle ja tutkimuksessamme hyödynnetyille identiteetin määritelmälle. Kertomusten eristämistä haastatteluaineistosta Hermanin (2009) kertomuksen prototyypimääritelmää hyödyntäen voi myös pitää tutkimusotteellisesti yhteensopivana Bambergin ja Georgakopouloun (2008) linjaamalle käsitteelle kertomuksesta, jossa keskiössä ei ole tarkkarajaisen jaon tekeminen kertomuksen ja ei-kertomuksen välille, vaan puhekatkelman kerronnallisuuden asteen tai tason laajempi arviointi ja puheen arkipäiväisyyden ja vuorovaikutuksellisuuden huomioon ottaminen pienten kertomusten tuottamisen ja identiteettityön perustana.

Tutkimuseettisesti on aina syytä olla varuillaan yksilöön liittyvien syvällisten tulkintojen tekemisen suhteen. Yksilön anonymiteetin säilyminen ja henkilön yksilöllisyyden kunnioittaminen ovat olleet tämän tutkielmamme kulmakivet. Anonymiteetin säilyttämiseksi

emme tehneet tuloksissa luokittelua tai esittelyä haastateltu kerrallaan, vaan lähdimme rakentamaan tuloslukua Bambergin (2011) analyysityökalun esittämän jaottelun mukaisesti. Anonyymius on toki osittain ollut meille alusta saakka itsestäänselvyys, sillä emme itse ole olleet tekemässä haastatteluja ja tapaamassa fyysisesti entisiä nuoria hoivaajia. Aiheen sensitiivisyyden vuoksi yksilön kunnioittaminen nousee erityisen tärkeäksi analyysivaiheessa. Tämä vaati meiltä erityistä tarkkuutta myös aineiston lukemisessa, sillä yksikin väärin luettu tai ymmärretty sana olisi voinut muuttaa koko tekstikatkelman merkityksen.

Tutkimusaineistoon liittyi tiettyjä rajoitteita, joiden ylittäminen sopisi jatkotutkimuksen tehtäväksi. Ensiksikin aineisto koostui viiden naisen kokemuksesta nuorena hoivaajana olosta. Voisi olla mielenkiintoista tarkastella tulevaisuudessa, onko sukupuoli merkittävässä roolissa nuoren hoivaajan identiteetin rakentumisessa. Suhtautuvatko naiset eri lailla nuoreen hoivaajuuteen positioitumiseen kuin miehet? Lankeaako hoivavastuu perheessä useammin tytöille kuin pojille? Joitakin viitteitä sukupuoleen liittyvistä suhtautumiseroista on havaittavissa vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksissa (Nenonen ym. 2020). Yhteydestä yksilöllisen identiteetin rakentumiseen tämä ei kerro vielä mitään. Toinen mielenkiintoinen vertaileva jatkotutkimusaihio tälle tutkielmalle voisi olla tällä hetkellä nuorena hoivaajana arkeaan elävien identiteetin tarkastelu. Myös pitkittäistutkimuksen teko tämän aineiston henkilöillä toisi uuden mielenkiintoisen jatkotutkimusmahdollisuuden; kuinka kauaskantoisia seurauksia nuorena hoivaajana olosta voi yksilön elämässä olla?

Tutkielmassamme olemme tutustuneet viiden entisen nuoren hoivaajaan kertomuksiin. Eräs nuorista hoivaajista kuvasi nuoria hoivaajia ikään kuin kameleonteiksi, viitaten näihin liskoihin yhdistettyyn kykyyn sopeutua ympäristöönsä. Nuoret hoivaajat tosiaan ovat tilanteessa, jossa heidän sopeutumiskykyään koetellaan jopa päivittäin. He kokevat kaikki nuoruuteen ja itsenäistymiseen kuuluvat sisäiset myrskyt; ja kuitenkin heidän olisi samalla jaksettava vastata läheistensä hoivan tarpeeseen. Kasvu nuoren aikuisen identiteettiin voi vaatia rankkaakin kotioloista irtautumista ja uuteen ympäristöön asettumista. Samalla se on kuitenkin mahdollisuus uuden identiteetin luomiseen, ja kameleontin kuoresta luopumiseen. Kun nuori hoivaaja aineistossa pohtii *olleensa* kuin kameleontti, tämä kertomus sisältää jokaista viittä nuorta hoivaajaa yhdistävän seikan. Kaikki viisi kertoivat kasvuprosessista kohti aikuista identiteettiä, jota ei ensisijaisesti määritä enää hoivaajuus. Tällaisen kasvuprosessin eri

vaiheissa on tälläkin hetkellä Suomessa tuhansia nuoria. Tunnistetaanko heidän avun tarpeensa ja saavatko he tarpeeksi tukea – vai onko heidän paras keinonsa selviytyä olla kuin kameleontti, ympäristönsä ehdoilla?

LÄHTEET

- Aldridge, J. (2018). Where are we now? Twenty-five years of research, policy and practice on young carers. *Critical Social Policy*, 38, 155-165.
- ALISA –projekti (2020). Haettu 15.4.2021 osoitteesta <http://www.alisaprojekti.fi/projekti>.
- Bamberg, M. (1997). Positioning between structure and performance. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 335-342.
- Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology*, 21, 3-24.
- Bamberg, M., De Fina, A. & Schiffrin, D. (2011). Discourse and Identity Construction. Teoksessa Schwartz, S., Luyckx, K. & Vignoles, V. (toim.), *Handbook of Identity Theory and Research*. (s. 177-199). New York: Springer.
- Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text and Talk*, 28, 377-396.
- Becker, S. (2000). Young carers. Teoksessa Davies, M. (toim.), *The Blackwell Encyclopedia of Social Work*. (s. 387). Oxford: Blackwells.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 20, 43-65.
- Deanden, C. & Becker S. (2004). Young Carers in the UK: The 2004 Report. London: Carers UK.
- Fadjukoff, P. (2009). Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsäpelto R.-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi: persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Hamilton, M. & Adamson, E. (2013). Bounded agency in young carers' lifecourse-stage domains and transitions. *Journal of Youth Studies*, 16, 101-117.
- Heino, M. (2019). Tunnistatko nuoren hoivaajan? Esitys omaishoidon maakuntapäivillä, Kajaani. Haettu 15.3.2021 osoitteesta <https://slideplayer.fi/slide/15165902/>.

- Herman, D. (2009). *Basic Elements of Narrative*. West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Hokkila, K. (2020). Etätapaaminen 10.11.2020. Painamaton lähde.
- Holma, J. (2001). Mistä puhutaan kun puhutaan narratiivisuudesta? Teoksessa R. Rinne, & J. Seikkula (toim.), *Ja äkisti uusi aikakausi*. Jyväskylä: Suomen Mielenterveysseuran Psykoterapiataitojen instituutti.
- Hyvärinen, M. (2017). Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvuori, J. & Aho, A. (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. (s. 198-222). Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, V. (2008). Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa: Pietilä, A. & Länsimies-Antikainen, H. (toim.), *Etiikkaa monitieteellisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisujen myynti.
- Korppinen, A. (2020). *Nuorten hoivaajien ääni aikuiskeskeisen puheen ja vanhempien porttien takana* (Opinnäytetyö, Humanistinen ammattikorkeakoulu). Haettu 15.3.2021 osoitteesta https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/338101/Korppinen_Anne.pdf?sequence=2&isAllowed=y%C3%A4st%C3%A4.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino: Tampere.
- Lacley, N. & Gates, M. (2001). Adults' recollections of their experiences as young caregivers of family members with chronic physical illnesses. *Journal of Advanced Nursing*, 34, 320-328.
- Leu, A. & Becker S. (2017). A cross-national and comparative classification of in-country awareness and policy responses to young carers, *Journal of Youth Studies*, 20, 750-762.
- Leu, A., Frech, M. & Jung, C. (2018). "You don't look for it" – A study of Swiss professionals awareness of young carers and their support needs. *Health and Social Care Community*, 1-11.
- McAdams, D. (2011). Narrative Identity. Teoksessa Schwartz, S., Luyckx, K. & Vignoles, V. *Handbook of Identity Theory and Research*. (s. 99-115). New York: Springer.
- Murray, M. (2000). Levels of Narrative Analysis in Health Psychology. *Journal of Health Psychology*, 5, 337-347.

Mutanen, H. & Siivonen, P. (2016). Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. *Aikuiskasvatus 2/2016*, 84-98.

Mäkisalo-Ropponen M. (2019). Kirjallinen kysymys eduskunnan puhemiehelle. KK 69/2019. Haettu 15.3.2021 osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_69+2019.aspx.

Nenonen T., Heino M., Hedman L., Klemetti R. (2020). Lapset ja nuoret perheenjäsenten hoivaajina. Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia. *Tutkimuksesta tiiviisti 24/2020*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Haettu 15.3.2021 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140414/URN_ISBN_978-952-343-548-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Oliver, K. L. (1998). A Journey into Narrative Analysis: A Methodology for Discovering Meanings. *Journal of Teaching in Physical Education*, 17, 244-259.

Pajari, E. (2019). *Nuorten hoivaajien hoivavastuut ja alkoholin erityisasema nuorten hoivaajien perheissä* (Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto).

Paju, P. (2018). Nuorten hoivaajien määrä, valistuneita arvauksia (mutta läpinäkyviä). Esitys perhetutkimuspäivillä. Tampere. Haettu 15.3.2021 osoitteesta <https://slideplayer.fi/slide/15165902/>.

Patterson, W. (2008). Narratives of Events: Labovian Narrative Analysis and Its Limitations. Teoksessa Andrews, M., Squire, C. & Tamboukou, M. *Doing Narrative Research*. (s. 23-40). Lontoo: Sage Publications.

Petäinen, A. (2000). Kameleontit: Todelliset silmäkääntäjät. Teoksessa Lokki, J., Lehtonen, H., Nummi, P. ym. (toim.), *Maailman luonto: Kalat, sammakkoeläimet ja matelijat*. (s. 234-244). Porvoo: WSOY.

Ropo, E. (2015). Identiteetti tutkimuskohteena. Teoksessa Ropo, E., Sormunen, E. & Heinström, J. (toim.), *Identiteetistä informaatiolukutaitoon: tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija*. (s. 26-47). Tampere: Tampere University Press.

Sihto, T. (2020). Kommenttipuheenvuoro ALISA-seminaarissa 25.11.2020. Painamaton lähde.

Thomas, N., Stainton, T., Jackson, S., Cheung, W., Doubtfire, S. & Webb, S. (2003). "Your friends don't understand": Invisibility and unmet need in the lives of young carers. *Child and family social work*, 03/8, 35-46.

Tilastokeskus (2019). Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain. Haettu 14.3.2021 osoitteesta https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rf.px/table/tableViewLayout1/.

Vignoles, V., Schwartz, S. & Luyckx, K. (2011). Introduction: Toward an Integrative View of Identity. Teoksessa Schwartz, S., Luyckx, K. & Vignoles, V. *Handbook of Identity Theory and Research*. (s. 1-27). New York: Springer.

LIITTEET

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurungon ovat suunnitelleet opiskelijat Eero Pajari (2019) ja Outa-Annukka Vatanen- Muotka.

1. HAASTATTELUN ALOITUS (Huom. Tämäkin osio nauhoitetaan)

- Toivota tervetulleeksi ja kiitä rohkeudesta osallistua. Pyydä istumaan mukavasti johonkin (valmiit paikat vai vapaasti valittavissa, huomioi asemointi)
- Kerrotaan lyhyesti haastattelun luonteesta ja sisällöstä
- Kerrataan ajankäyttöön, nauhoittamiseen yms. liittyvät käytännön asiat
- Kerrataan haastattelun luottamuksellisuuteen, henkilötietojen käsittelyyn ja haastatteluaineiston käsittelyyn sekä jatkokäyttöön liittyvät seikat (viitataan haastattelukutsuun)
 - aikaa on varattu max 2h
 - tarvittaessa haastattelu voidaan keskeyttää esim. vessataukoon
 - se, että haastattelu nauhoitetaan ihan jo tästä alkujuttelusta alkaen ja että nauhoitus anonymisoidaan kirjalliseen
 - muotoon ja että alkuperäinen nauha hävitetään ja kirjallinen materiaali jää yliopiston ja ALISA-hankkeen käyttöön
- Varmista osallistuminen kysymällä: Oletko halukas osallistumaan?
 - Kysy onko jotain kysyttävää
 - Oletko valmis? Aloitetaan.

2. NYKYINEN ELÄMÄNTILANNE (käytetään elämänkettäpiirrosta apuna)

Piirtäisitkö tähän paperiin, mistä osa-alueista elämäsi tällä hetkellä koostuu. Olen piirtänyt tähän keskelle valmiiksi kohdan "minä".

- Kertoisitko vähän enemmän näistä elämäsi eri osista ja niiden kunkin merkityksestä elämässäsi tässä ja nyt?

- Onko jokin elämän osa, joka olisi ollut tässä mukana aiemmin, mutta ei ole siinä enää?
- Entä puuttuuko tästä jokin sellainen elämän osa, jonka haluaisit olevan siinä mukana?
- Mikä näistä elämäsi osista on sinulle nyt kaikkein tärkein?
- Entä onko jollakin osalla sinulle tällä hetkellä vähemmän merkitystä?

3. PERHE (käytetään piirrostehtävää apuna)

Haastattelukutsussa etsimme henkilöitä, jotka ovat toimineet niin sanotusti nuorina hoivaajina eli käytännössä huolehtineet tavalla tai toisella jostakusta perheenjäsenestään. Keskustellaan kuitenkin ensin vielä lapsuuden ja nuoruuden perheestäsi. Voisitko piirtää tähän toiseen paperiin lapsuuden ja nuoruuden perheesi. (Piirrosta apuna käyttäen:)

- Kuvailisitko perhettäsi? Ketä siihen kuului?
- Kuvailisitko, millainen oli kunkin perheenjäsenen rooli/asema perheessä? Oliko joku perheenjäsenistä esimerkiksi vastuunkantaja tai perheen pää?
- Miten kuvailisit perheesi jäsenten keskinäisiä suhteita?
- Millainen oli lapsuutesi ja nuoruutesi asuinympäristö?
- Kertoisitko, millaista oli perheesi arki?
 - Koulu
 - Kotielämä
 - Kaverit
 - Vapaa-aika
 - ...

4. HUOLENPIDON ALKAMINEN, KULKU JA PÄÄTTYMINEN

Haluaisitko kertoa vapaasti omin sanoin siitä, millainen on taustasi ajatellen omasta perheenjäsenestäsi huolehtimista? Millaisten vaiheiden kautta olet nyt tässä?

(Apukysymyksiä:)

- Kuvailisitko henkilöä (tai henkilöitä), josta lapsena/nuorena huolehdit?
- Voisitko palautella mieleen kun huolenpito alkoi näkyä perheessä?
- Minkä ikäisenä aloitit huolehtimisen?
- Kuinka monta vuotta olet huolehtinut?
- Millainen sairaus tai muu ongelma läheiselläsi oli?
- Mitä tiesit ja ajattelit tuohon aikaan sairauden/ongelman luonteesta? (*fyysinen ja/tai psyykinen, vakavuus, kesto, vaikutukset elämään*)
- Miten sairaus/ongelma näkyi perheesi arjessa?
- Miten huolehtiminen näkyi perheesi jäsenten välisissä suhteissa?
- Kuinka vastuut mielestäsi jakautuivat perheessäsi?
- Miten huolehtiminen loppui, vai jatkuuko se yhä?
- Miten huolehtimisen loppuminen näkyi elämässäsi?

- Tiesikö joku perheesi ulkopuolinen siitä, millaista perheesi elämä oli?
Kuka/ketkä?
- Millaista arkea ajattelit tuolloin muiden lasten/nuorten eläneen? Miten oma arkesi erosi mielestäsi muiden lasten arjesta? Entä nyt aikuisena?
- Millaisia ajatuksia kotoa muuttaminen sinussa aikanaan herätti/herättää?

5. HUOLENPIDON MUODOT JA NIIDEN KOKEMINEN

- Miten koet, millaista huolta, huolehtimista tai vastuunkantoa sinulle koitui ja mitä se merkitsi?
- Oliko lapsuuden/nuoruuden aikainen arkipäiväsi erilainen kuin arkipäiväsi nykyään?
Millä tavoin?
- Voisitko vapaasti omin sanoin muistella ja kuvailla, mitä teit kotona? Entä kodin ulkopuolella? Mitä tunsit, että sinun olisi pitänyt tehdä?
- Oliko huolehtimisessa mielestäsi erilaisia vaiheita?
 - Oliko huolenpidossa katkoksia?

- Oliko huolenpidossa vaihteita, jolloin perheenjäsen tarvitsi tavallista enemmän huolehtimista tai silmälläpitoa?
- Millaisia nuo vaiheet olivat?
- Olivatko jotkin vaiheet sinulle erityisen raskaita? Miksi?
- Entä olivatko jotkin vaiheet helpompia? Miksi?

Keskustellaan seuraavaksi hieman yksityiskohtaisemmin erilaisista huolehtimisen ja vastuunkantamisen muodoista, joita voi olla monenlaisia. Jos haluat, voit käyttää paperia apuna.

- Teitkö kodin ja talouden ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä?
 - Millaisia?
 - Kuinka usein?
 - Millaisia tunteita ja ajatuksia niiden tehtävien tekemiseen liittyi?

- Tuitko joskus vanhempaasi henkisesti?
 - Millä tavalla?
 - Millaisessa/millaisissa tilanteissa?
 - Kuinka usein?
 - Millaisia tunteita ja ajatuksia tuo tukeminen sinussa herätti?

- Tarvitsiko vanhempasi joskus silmälläpitoa tai valvontaa?
 - Millaista?
 - Millaisissa tilanteissa?
 - Kuinka usein?
 - Millaisia tunteita ja ajatuksia tämä sinussa herätti?

- Tarvitsiko vanhempasi apuasi kodin ulkopuolella?
 - Millaista?
 - Millaisissa tilanteissa?
 - Millaisia tunteita ja ajatuksia tämä sinussa herätti?

- Tarvitsiko vanhempasi apuasi lääkkeiden tai lääketieteellisten välineiden kanssa?

- Miten koit tämän?
- Vaatiko huolenpito sinulta fyysisiä suorituksia (esim. nostamista tai portaissa avustamista)?
 - Millaisia?
 - Kuinka usein?
 - Aiheutuiko sinulle fyysisistä ponnistuksista jotakin ruumiillista haittaa?
- Tarvitsiko vanhempasi apuasi henkilökohtaisissa tai intiimeissä toimituksissa (esim. suihkussa, vessassa)?
 - Millaisissa?
 - Kuinka usein?
 - Millaisia tunteita ja ajatuksia tämä sinussa herätti?
- (Jos sisaruksia:) Tarvitsivatko sisaruksesi hoitajaa tai lapsenvahtia? Millaisissa tilanteissa? Kuka tuota tehtävää hoiti? Kuinka usein?
- Tuleeko mieleesi vielä joitakin sellaisia asioita, joita kotona tai sen ulkopuolella teit tai joista huolehdit, mutta joista emme ole vielä keskustelleet?
- Mitkä niistä tehtävistä, joita äsken käsittelimme, olivat mielestäsi helpoimpia tai mukavimpia tehdä? Miksi juuri ne?
- Entä mitkä tehtävistä olivat haastavimpia tai raskaimpia? Mikä niistä teki haastavia tai raskaita?
- Millaisia huolia sinulla oli lapsena?
- Olitko joskus huolissasi huolehdittavasta vanhemmastasi tai häneen liittyvistä asioista? Millaisissa tilanteissa?
- Murehditko tai huolehditko läheiseesi liittyviä asioita kodin ulkopuolella? Millaisia asioita?
- Miten perheesi odotti sinun osallistuvan vanhemmasta huolehtimiseen? Muuttuivatko nuo odotukset varttuessasi?

6. HUOLENPITOTEHTÄVIEN VIEMÄ AIKA JA AJANKÄYTTÖ

- Mitä huolenpito merkitsi sinun oman elämän ajankäytöllesi?

- Veikö huolenpito aikaa joltain muulta aktiviteetiltä? (Oma-aika? Aika kavereiden kanssa? Aika töille?)
- Vaikuttiko huolehtiminen aikataulujesi suunnitteluun? Millä lailla?
- Kun mietitään tähän mennessä läpikäytyjä huolenpitoon liittyviä tehtäviä tai asioita, mihin niistä koet käyttäneesi eniten aikaa? Entä toiseksi eniten? Minkä vuoksi käytit juuri siihen niin paljon aikaa?
- Entä mihin koet käyttäneesi aikaasi vain vähän?
- Millaiseen vuorokaudenaikaan teit huolenpitoon liittyviä asioita? Teitkö joskus jotain myös öisin? Entä myöhään illalla tai aikaisin aamulla?
- Koetko että huolenpito vanhemmastasi olisi jotenkin vaikuttanut nukkumiseesi?

7. SAATU TUKI, TUEN TARVE JA SELVIYTYMINEN

- Kuvailisitko, millaista tukea sinä aikanaan sait? (huolehtimiseen ja omaan hyvinvointiin)
- Oletko saanut jonkinlaista tukea nyt aikuisena?
- Millaista tukea perheesi sai?
- Miten huolehdittava henkilö suhtautui ulkopuoliseen tukeen (tai sen mahdollisuuteen)?
- Millaista tukea perheesi ja sinä olisitte aikanaan kaivanneet? Millaista tukea suosittelisit tarjottavaksi perheelle, jolla on juuri nyt samankaltainen tilanne kuin sinun perheelläsi aikoinaan oli?
- Kaipaisitko nyt aikuisena jonkinlaista tukea?
- Millaiset asiat toivat sinulle iloa/auttoivat jaksamaan silloin, kun huolenpito oli ajankohtaista?

Tämä haastattelu ja siitä tehtävä tutkimus tehdään yhteistyössä ALISA-hankkeen kanssa. Hankkeen tarkoituksena on tukea nuoria hoivaajia esimerkiksi vertaisryhmätyöskentelyn avulla. Haluaisitko kommentoida kokemustasi ryhmästä tai kertoa mielipiteesi hankkeesta yleensä? Kertomasi on luottamuksellista eikä päädy tunnistettavassa muodossa tämän haastattelun ulkopuolelle.

8. YHTEENVETOA HAASTATTELUSTA JA PALAUTUS NYKYHETKEEN

Olemme nyt keskustelleet monenlaisista elämäsi ja sen vaiheisiin liittyvistä asioista, ja erityisestilapsuutesi/nuoruutesi perhe-elämästä ja niistä kokemuksista, joita sinulla on vanhempasi huolehtimisesta. On ollut hyvin tärkeää kuulla kertomaasi. Kysyisin vielä muutaman kysymyksennykyisestä elämästäsi.

- "Lapsuudessa koettu huolehtiminen vaikuttaa nykyhetkessä" Mitä mieltä olet tästä väitteestä?
- Koetko että huolenpitämisestä olisi seurannut elämäsi jotain myönteistä?
- Mikä on juuri nyt ajankohtaista elämässäsi?
- Millaiset asiat tuovat sinulle iloa nykyään?

9. HAASTATTELUN LOPETUS

- Onko vielä jotakin sellaista, mitä haluaisit kertoa?
- Onko jotakin sellaista, mitä en ymmärtänyt kysyä vaikka olisi ehkä pitänyt?
- Haluaisitko vielä sanoa jotakin tästä haastattelusta?

Liite 2 Identiteettidilemموjen tarkastelu taulukoiden

TOIMIJANA JA TOIMINNAN KOHTEENA OLEMINEN

SÄDE:

Kokemusten positiiviseksi voimavaraksi kääntäminen	Hoivavastuu äidistä (ulkoisten olosuhteiden pakosta)
Avun hakeminen aikuisiällä, terapia	Avun vastaanottajana auto-onnettomuuden jälkeen
Suorittajuus	Isän kuoleman jälkeen terapia
Sosiaalinen toiminta, ystävyys, seurustelu	Lapsuus
Oman elämän rakentaminen, omaan kotiin muuttaminen	
Aikuisikä	

MIIA:

Äidistä huolehtija tämä ollessa humalassa	Äidin humalaisen puhetulvan kohde
Pakeneminen pelien ja kirjojen maailmaan	Avun vastaanottaja koulupsykologilla

LIISA:

Kodista huolehtiminen	Avun vastaanottaminen sukulaisilta
Isästä huolehtiminen	Isän asettamat tiukat rajat
Moraalinen toimijuus	

LUNA:

Tekee mitä pyydetään	Avun vastaanottaja (terapia jne.)
Tunteiden piilottaminen	Äidin ongelmien kuuntelija
Huolenkantaja äidistä	
Etäisyydenotto lapsuudenperheeseen	
Henkinen huolehtiminen	

AURORA:

Aktiivisuus kodin ulkopuolella (kilpaurheilu jne.)	Vanhempien hylkäämisen kohde, häviäminen alkoholille
Henkisen taakan kantaminen	Avun vastaanottaja ystäviltä
Oman perheen puolustaminen kritiikiltä	Avun vastaanottaja (terapia, sosiaalityö jne.)
Työ seurakunnassa/vapaaehtoistyö aikuisuudessa	Mummon hengellisen väkivallan kohde lapsuudessa
Omien rajojen asettaminen	

YHTEISTÄ (TOIMIJANA JA TOIMINNAN KOHTEENA OLEMINEN)

Huolehtiminen, vastuunkanto (Säde, Miia, Liisa, Luna, Aurora)	Äidin huolien kuuntelija (Miia, Luna, Aurora)
Henkinen huolehtiminen (Säde, Miia, Liisa, Luna, Aurora)	Avun vastaanottaja (Säde, Miia, Luna, Aurora)
Oman elämän rakentaminen (Säde, Miia, Liisa, Luna, Aurora)	Ulkoisten syiden takia hoivavastuun kohde (Säde, Miia, Liisa, Luna, Aurora)
Etäisyyden otto perheeseen, pakeneminen (Säde, Miia, Luna, Aurora)	
Avun hakeminen (Säde, Miia, Luna, Aurora)	

ERILAISUUS JA SAMANKALTAISUUS**SÄDE:**

Lapsuudenperheen epänormatiivisuus	Yhteys "oikeaan perhe-elämään" poikaystävän perheen kautta
Turvattomuus	Lämpimät suhteet äitiin, äidinrakkaus
Perinteisten vanhemman roolien toteutumattomuus, lapsen ja vanhemman roolien sekaannus	Sosiaaliset suhteet, ystävät, seurustelu
Hoivaaminen ja vastuunkanto	Harrastaminen
Äidin henkisestä hyvinvoinnista huolehtiminen	Koulunkäynti
Oman vanhemman avuttomuuden kohtaaminen	Rajojen testaaminen isän luona

Mahdottomuus testata rajoja äidin luona	
Rankat elämänkokemukset, elämää leimaava synkkyys	
Tavallista laajempi perspektiivi elämään, syvempi näkemys asioihin	
Suorittaminen elämää hallitsevana asiana	

MIIA:

Isän näkeminen vain viikonloppuisin	Isä "perussuomalainen jorö" joka ei puhu tunteistaan
Äidin alkoholismi	Lapsuuden arki
Äiti kertonut rakastavansa Miia vain kahdesti, molemmilla kerroilla humalassa	
Äidin humalassa kertomat asiat eivät ole sellaisia joita Miian "pitäisi" tietää	
Turvattomuus äidin kanssa; tietämättömyys siitä, mitä hän humalassa käydyistä keskusteluista muistaa	
Äidin kanssa puhuminen vain tämän ollessa humalassa	
Puhumattomuus perheessä, veljien kanssa	

LIISA:

Lapsuudenperheen ei-normatiivisuus, ydinperheestä poikkeaminen	Ydinperhe
Isän kasvattama	Vakityö
Äidin alkoholiongelma	Sosiaalinen piiri
Äidin menetys	
Kodista huolenpito yhdessä siskon kanssa (vanhemman ja lasten roolien sekaannus)	
Äiditön/naisetön koti	
Epämukavuus hoivan kohteena olemisen kanssa	

LUNA:

Vanhempien ero	Koulu
Äidin mt-ongelmat	Ystävät
Omat mt-ongelmat	Teini-iän rajojen testaaminen
Perheen turvattomuus/epävakaus	
Lapsuuden huolettomuuden puute	

AURORA:

Äidin mt-ongelmat, alkoholismi	Koulu
Kotityövastuut	Ystävät
Elämän säännöllisyyden puute	Harrastukset
Perusturvattomuus	
Vanhempien poissaolevuus	

YHTEISTÄ (ERILAISUUS JA SAMANKALTAISUUS)

Perheen ei-normatiivisuus (Säde, Liisa, Aurora, Luna)	Koulu samankaltaistavana kokemuksena (Säde, Liisa, Aurora, Luna, Miia)
Turvattomuus lapsuudessa, lapsuuden huolettomuuden puute (Säde, Liisa, Miia, Aurora, Luna)	Harrastukset (Säde, Liisa, Aurora, Miia)
Roolihämmennys perheessä/lapsen ja vanhemman roolien vaihtuminen (Säde, Liisa, Aurora)	Ystävät
Äidin poissaolevuus/vajavainen vanhemmuus (Liisa, Miia, Aurora, Luna)	Teini-ikä, rajojen testaaminen (Säde, Luna)
Elämään liittyvä "synkkyys" (Säde, Aurora)	Pyrkimys "tavalliseen elämään" (Aurora, Liisa, Luna)
Kokemusten tuoma syvyys (Säde, Aurora)	

AIKAULOTTUVUUS: PYSYVYYS JA MUUTOS/ MENNYT JA NYKYINEN**SÄDE:**

Elämän ei-normatiivisuus	Elämässä vahvistuva normatiivisuus
Perusturvan puute, turvattomuus	Omien voimavarojen löytäminen ja hyödyntäminen
Hoivaajuus, vastuunkanto	Hoivaajuus, vastuun jakamiseen pyrkiminen
Suorittaminen	Suorittaminen
Itsenäisyys, yksin pärjääminen	Itsenäisyys
Oman haavoittuvuuden kieltäminen	Omien rajojen kohtaaminen
Tunteiden piilottaminen	Kokemusten tietoinen tarkastelu, niiden hyväksyntä ja kääntäminen voimavaroiksi
Sosiaalinen taitavuus	

MIIA:

Äidin alkoholiongelma ja työttömyys	Äidin alkoholiongelma ja työttömyys
Isä poissa viikot, veljet muuttaneet pois kotoa	Asuu yksin
Harrastukset (lentopallo, ilmaisutaito)	Harrastukset (neulominen)
Pelien pelaaminen ja lukeminen (mielikuvitusmaailmoin uppoutuminen)	Pelien pelaaminen ja lukeminen (mielikuvitusmaailmoin uppoutuminen)
Yksinäisyys	Kaveripiiri, silti ajoittain yksinäinen
Koulukiusatuksi tuleminen	Itsenäisyys
Ei ole täysin ymmärtänyt äidin tilannetta	Äidin tilanteen ymmärtäminen
Asioista puhuminen vain äidin ollessa humalassa, muuten puhumattomuus	Puhumattomuus perheen kesken – poikkeuksena äiti tämän ollessa humalassa
Äidin alkoholismien aiheuttama häpeä	Vanhempien aiheuttama ärtyneisyys
Epävakaa ja turvaton suhde äitiin	Epävakaa ja turvaton suhde äitiin
	Totaalikieltäytyminen alkoholista
	Vaikeus puhua omista huolista, ystäville avautumisen vaiheittainen aloittaminen
	Introvertti
	Huono itsetuntemus
	Korkeakouluopinnot, gradu

LIISA:

Elämän ei-normatiivisuus (vanhempien ero, äidin alkoholiongelma, äidin kuolema, yksinhuoltajaisä)	Elämän normatiivisuus (ydinperhe, vakityö, äitiys) Onnellisen ja turvallisen lapsuuden tarjoaminen omalle lapselle tärkeää
Ahkeruus	Ahkeruus, työnteko
Kodista huolehtiminen	Ylihuolehtiminen
Äidin menetys "kahdesti" (eron ja kuoleman kautta)	Menettämisen pelko
Oma-aloitteisuus	Itsenäinen, Hallinnan tarve
Velvollisuudentunto	Velvollisuudentunto, luotettavuus
Sosiaalinen lahjakkuus (mutta ajoittain yksinäinen)	Hyvät sosiaaliset suhteet
Ajoittainen köyhyys, perheen rahatilanteen vaihtelu	Hyvätuloisuus, tulojen vakaus, ei usko rahan tuovan onnea
Äidin luoma turvattomuus/isän luoma turvan tunne	Puolison ja ydinperheen luoma turvan tunne
Puhumattomuuden kulttuuri perheessä	Puhumattomuuden kulttuuri siskon kanssa
Huumori selviytymiskeinona	Huumori selviytymiskeinona

LUNA:

Lapsuudenperheessä asuminen	Puoliso, kissa
Koulu, ystävät	Opiskelu
Isän ongelmat (päihteet, vankilatuomio, väkivaltaisuus), äidin mt-ongelmat	Huoli äidistä ja sisaruksista jatkuu yhä
Kodin epävakaus, turvattomuus	Tasapaino
Omat mt-ongelmat (masennus, pakko-oireet)	
Muutto omilleen	Tulevaisuuden haaveena oma lapsi ja koti
Hoitovastuu kodista äidin masennuksen myötä	
Puhumattomuus perheen ongelmista	

AURORA:

Asuminen lapsuudenperheessä (isä, äiti, mummo, sisarukset)	Asuminen omillaan
Äidin masennus/alkoholismi	Parisuhde
Hengellinen väkivalta	Ystävät

Isän poissaolevuus (reissutyö, uskottomuus äitiä kohtaan jne.)	Seurakunta, hengellisyys, vapaaehtoistyö
Perusturvattomuus, yksinolo	Etäisyyden hakeminen lapsuudenperheeseen, rajojen asettaminen
Koulu	Opiskelu
Harrastukset	Harrastukset
Vanhempien ero, muutto äidin kanssa	Huoli äidistä jatkuu
Lapsuuden mt-ongelmat, pakko-oireet	Vahvuus, selviytyvyys
Ystävät	Elämän pohdiskelu, syvällisyys
Kotityövastuut (myös ravinto, talousasiat)	Terapia, vertaistukiryhmä
Huolehtiminen	Äidin ongelmien kuuntelija
Puhumattomuus perheen ongelmista	Omista kokemuksista avautuminen
Tunteiden tukahduttaminen	Tunteiden tunteminen
	Haaveissa oma perhe ja työ/ammatti

YHTEISTÄ (PYSYVYYS JA MUUTOS)

Hoivavastuu/vastuu kodista (Aurora, Säde, Liisa, Luna)	Hoivaajuus/huolehtiminen, josta yrittää päästä eroon (Aurora, Luna, Säde)
Turvattomuus (Aurora, Säde, Liisa, Luna)	Vahvuus, selviytyvyys, itsenäisyys (Säde, Aurora, Liisa, Miia)
Suorittaminen (Säde, Liisa)	Syvällisyys (Säde, Aurora)
Puhumattomuus perheen ongelmista (Säde, Aurora, Luna, Liisa, Miia?)	Avun hakeminen, omista ongelmista ja kokemuksista avautuminen (Säde, Aurora, Miia, Luna)
Vanhempien ero (Säde, Liisa, Aurora, Luna)	Elämässä lisääntyvä normatiivisuus (Säde, Liisa, Luna, Aurora)
	Omien rajojen asettaminen (Säde, Luna, Aurora, Miia)
	Lapsuudenkodista pakeneminen myös yleinen teema (Säde, Aurora, Miia, Luna)